mezma

Hayde Kaltsek, GOR Unik!

Gor aak joğvevetsak, meg campame şinetsak. Mege perge arav ape, mege obol aav herge. Mege epir çeyin tase, mege piyets dane hatse. Mege tadelu tatretsav, mege tadelov hasetsav. Dağan medzer kar giyets, bidzign al kenats çur piyets. Mangağniye xod, percuniye puş kaşets. Pergiye barxe porets, arnode xoğe kaşets, posentsadz hoğin vaan ustan eyev kar şarets.

Mege tadetsav oç, xelk dam asats. Mege pan unim, ertam asats. Megn al aşiğer xağ me asats;

as kağis campan nora
çax eyev başten cora
im haz ağadz axçige
kağis muxtarin tora

Gor aak joğvevetsak, erand dun me şinetsak. Mege kedan kar giyets, mege saran dzar gedrets. Unnoğe unnatsadzan, çunnoğe çunnatsadzan devets. Pan enoğin laf bidir, laf enoğin pan bidir. Kidanoğe pan aav, çkidanoğe laf aav. Mart u genig, dağa u axçig, sorvetsan sorvetsutsin. İnç u ayin ayin, andernun xendatsutsin. E ali al isa ina inçigertme bagas menats illa ki:

yeni ev yeni perde
parlar akuşkalari
fukarasin sevduğum
takamazsin camlari

Gor aak joğvevetsak, ardin campan pernetsak. Laustniye godretsak, terane gunguletsak. Gilimore gaxtsketsak, kutilage koletsak, cugale vergaxtsketsak, çğintiniye epetsak. Çaduyin u periyin hekiyaniye atsak, hem atsak hem vaxetsak, şevaelov viyelak, pernetsak xoran xağtsak. Teme laust peçketsak, temn al aşikluğ kaşetsak. Sevdayin u gortsutsak, edetiyan gançetsak:

meg laust me peçketsi
paçke uynman ergena
neşanluyid cançetsi
kinte uynman ergena

Tsaved tserki gaseni perenktoğin mer medzern. Tsaviye çkidik ama meg tserketsak takidum, kenatsak gortsevetsak şaarnun cotunake. Kağannun mart menats oç, lernuke gov menats oç, momiye korkoun tor, toriye peynenun lizu çunin. Anama ana emmen momu hed meg torm al merni gu hasor. Torxi ama gor menats oç, babun mode tor menatsoç, xendalov dzidzağelov abruşi or menats oç.

Himi hekiyaniyes, xağiyes, duvaniyes, gançuşniyes, maniniyes, nenniniyes, kovuşniyes, mer kulturan inç u go abresnuşi hama gor unik. Mamous babaous hede lizunis, kulturnis al xoğe tenik oç deyi gor unik. İnçuk himi astevadznin erginkutse gortsevi oç deyi gor unik. Xabradzniyes, xabarniyes, niyazniyes, abradzniyes, giyadzniyes, xemadzniyes, dzidzağadz u gançadzniyes keuşi ama gor unik.

Hayde kaltsek! Çkidatsadzniyes sorvik, kidatsadznus mode tenik, inçuk himi xabretsak, isti hedev kiçme keyik. Hayde, kiri GOR unik, tuk al egek tev tsketsek !

GOR'umuz var!*

Yolumuzu imce ile yaptık, evimizi imece ile, tarlalarımızı imece ile ektik, ekinimizi imece ile kaldırdık. Kimimiz kazmayı aldık elimize, kimimiz su getirdik pınardan. Kimimiz çalışmadan yorulduk, kimimiz çalışarak yoğrulduk. Masal anlattık kimimiz, kimimiz ağıt yaktık, kimimiz de sevdalandık türkü söyledik, horona durduk. İmecelerde, yaylalarda, köy düğünlerinde hayat bulduk, dilimizi kültürümüzü bu günlere taşıdık.

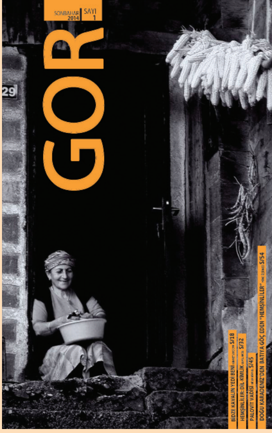
Büyüklerimiz ağrıların dağılsın derdi hapşırana, ağrılarımız dağıldı mi bilinmez ama biz dağıldık dört bir yana, gittik kaybolduk şehirlerin kenarlarında. Köylerde insan kalmadı, yaylalarda hayvan, ninelerin kucağında torun, torunlar da dil kalmadı.

Şimdi hikayemizi, ezgilerimizi, dualarımızı, rüyalarımızı, şarkılarımızı, manilerimizi, masallarımızı, ninnilerimizi, ağıtlarımızı, yaşadıklarımızı yazmak, yarınlara taşımak için imecemiz var.

Haydi yürüyelim, bilmediklerimizi öğrenelim, bildiklerimizin yanına koyalım, hep konuştuk, biraz da yazalım. Hayde yazı imecemiz/GOR'umuz var, siz de gelin el atın.

*GOR : İmece

GOR

GOR
HEMŞİN KÜLTÜR DİL TARİH DERGİSİ
ALTI AYDA BİR YAYIMLANIR
SAYI : 1 - SONBAHAR 2014

DİLİ : **Türkçe - Hemşince**

YAYIN TÜRÜ : **Yerel Süreli Yayın**

SAHİBİ
Mehmet Ali Gümüşkaya

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Hikmet Akçiçek

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Hikmet Akçiçek, Cemil Aksu, Evrim Kepenek, Mahir Özkan, Mine Üçüncü, Efrayim Yılmaz,

BU SAYIYA KATKIDA BULUNANLAR
Cemil Aksu, Hikmet Akçiçek, Mahir Özkan, Mine Üçüncü, Özcan Alper, Ramazan Balcıoğlu, Uğur Biryol, İbrahim Karaca, Cansu Üçüncü, Yusuf Vayıç, Şerif Sarı, Avetik Topçiyan, İsmail Akyıldız, Gürkan Aydın,

TASARIM
Ramazan Balcıoğlu

YÖNETİM YERİ
Lus Ajans, Kumburgaz Merkez Mah. Mera Sok.
No: 18 Büyükçekmece / İSTANBUL
TEL: 0212 8522339
E-MAİL : **gordergisi@gmail.com**

BASKI
Özkaracan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62 Güneşli - Bağcılar/ İSTANBUL
Tel: 0212 515 49 47

GOR

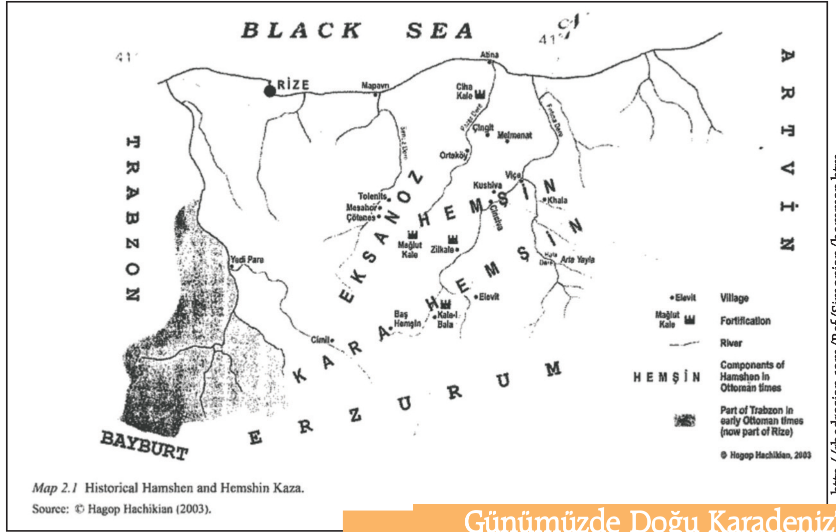
içindekiler

Cemil Aksu

Hemşinliler

TARİH VE KİMLİK PARÇALARI

Hemşinliler ve Hemşinlilik son yıllarda daha belirgin bir sosyal ve siyasal ilginin odağı haline geliyor. Hemşinliler üzerine yapılan tartışmalar ve yayınlardaki artış bunun bir göstergesi. 'Hemşin gizemi', bütün bu tartışma ve yayınlara rağmen hala giderilmiş görünmemektedir. Hemşinliler kimdir? Rize'nin Hemşin ve Çamlıhemşin ilçelerinde yaşayanlara verilen bir ad mı? Yoksa farklı bir etnik kimlik midir? Kökenleri Türk mü yoksa Ermeni mi? Bugünkü yurtlarına nereden, ne zaman ve neden geldiler, oradan nerelere dağıldılar? Bütün bu ve diğer soruların yarattığı spekülasyon devam ediyor.

Map 2.1 Historical Hamshen and Hemshin Kaza.
Source: © Hagop Hachikian (2003).

http://rbedrosian.com/Ref/Simonian/hemmap.htm

> Günümüzde Doğu Karadeniz'in Artvin, Rize, Trabzon illerinin birçok ilçesinde, ayrıca Erzurum, Düzce, Sakarya gibi illerde kendilerine Hemşinli diyenlerce oluşturulmuş yerleşimler mevcuttur. Genelde, Türkiye'deki Hemşinlilerin, coğrafik olarak Doğu Hemşin ve Batı Hemşin şeklinde iki ana parçaya bölündüğü varsayılmaktadır.

Günümüzde Doğu Karadeniz'in Artvin, Rize, Trabzon illerinin birçok ilçesinde, ayrıca Erzurum, Düzce, Adapazarı gibi illerde kendilerine Hemşinli diyenlerce oluşturulmuş yerleşim birimleri mevcuttur. Genelde, Türkiye'deki Hemşinliler coğrafi olarak Doğu Hemşin ve Batı Hemşin şeklinde iki ana grupta değerlendirilir.

Doğu Hemşin Artvin'in Hopa ve Borçka ilçelerindekiler ile bu ilçelerden Sakarya Kocaali, Karasu ve Düzce Akçakoca bölgesine göç etmiş olanların kurduğu Hemşin köylerinden oluşmaktadır. Batı Hemşin'in genellikle Rize ili Çamlıhemşin, Hemşin, Pazar, İkizdere, Çayeli, Ardeşen ve Fındıklı ilçeleri ile Trabzon ili Araklı ilçesi, Erzurum ili İspir, Uzundere, Tortum ve Narman ilçelerinin Hemşin köylerini içerdiği düşünülür.

Türkiye dışında, Kırgızistan, Kazakistan, Abhazya ve Rusya'da yaşayan Hemşinli gruplar da mevcuttur. Bu Hemşinliler de kendi aralarında iki gruba ayrılmaktadır. Kırgızistan ve Kazakistan'da yaşayan Hemşinliler, 1. Dünya Savaşı sonunda Rusya ve Türkiye arasındaki resmi sınırın belirlenmesiyle Batum ve havalisinde kalan, 1944 yılında buralara sürgün edilen anadili Homşetsnag olan Müslüman Hemşinlilerdir. Bu grubun bir bölümü bugün Rusya'nın Krasnodar, Rostov ve Voronej kentlerine yerleşmişlerdir. İkinci grup ise Rusya'nın Soçi, Krasnodar, kentleri ile Abhazya'nın Sohum ve Gagra kentlerinde yaşayan Kuzey Hemşinlileri olarak ifade edilen Hemşinlilerdir. Bu grup Osmanlı döneminde Hemşin'den ayrılmak zorunda kalmış, önce Samsun, Ordu, Trabzon ve ▶▶▶

Birçok Hemşinli Türkçeyi okulda öğrenmiştir. Bu durumun 1980'lere kadar sürdüğü anlaşılmaktadır.

Giresun'a göçerek o bölgelerde yaşamış, 1850'den başlayarak 1915 kırımında tamamlanan bir süreçte Aphazya ve Soçi'ye göçmek zorunda kalan Hemşinlilerden oluşmaktadır. Kendilerini Hamşenahay (Hemşinli Ermeni) olarak tanımlayan bu grup, anadili Homşetsnag/Hemşinceyi konuşan, Ermeni Apostolik Kilisesi'ne bağlı Hıristiyan bir gruptur.

Hemşinlilik: Dil, Köken Sorunu ve 'Unutulanlar'

Bu kısa sınıflandırmadan da anlaşılacağı gibi, Hemşinlileri tek yönlü (sadece etnik, sadece kültürel ya da sadece teritoryal olarak) kimliklendirmek oldukça zor görünmektedir. Hemşinlilik kimliğinin tanımlanmasında karşılaşılan en önemli güçlük dil ile ilgilidir. Dil bir kimliği tanımlamak için önemli bir araçtır. Çünkü bir dilin mevcudiyeti, etnik kimlik tanımlamasında kullanılan diğer araçlar olan, ortak tarih ve yurt birliğinin olmasını gerektirir.

Yukarıda belirtilen coğrafi bölümlenmenin aynı zamanda dil itibariyle kültürel bir ayrımı da ifade ettiği iddia edilir. Günümüzde Doğu ve Kuzey Hemşinlileri günlük yaşamlarında Ermenicenin bir diyalekti olduğu kabul edilen Homşetsnag/Hemşince konuşmaktadırlar. Batı Hemşinlilerin ise yer-yöre, kap-kacak, bitki vb. adları dışında bildikleri çok az Hemşince kelime vardır.

Bazı araştırmacılar , Batı Hemşin'deki Türkçe ağızlarda Hemşince'den geçen alıntı sözcükler bulunmakla birlikte, bunun bölgede yaşamış olan Ermenilerden kalma olduğunu ve Hemşince'nin batı Hemşinliler tarafından asla anadil olarak konuşulmadığını iddia etmektedir.

Diğer yandan, başka bazı araştırmacılar da , Hemşince'nin batı Hemşin'de anadil olarak konuşulmuş olduğunu ancak bugün tamamen unutulmuş olduğunu iddia etmektedirler. Hopa Hemşinlilerinin Hemşince'yi yaşatmayı başarmalarına karşın Rize Hemşinlilerinin 'unutmuş' olmaları açıklanması gereken önemli bir sorundur. Diğer taraftan, her iki durumda da, en başta cevaplanması gereken ama en sona bırakılan, direk sorulmaktan kaçınılmış olan soru şudur: Hemşin'de yaşayan Ermenilere ne oldu? Bu soru cevaplanmadan Hemşinlilik kimliği tartışmalarına girişildiği için de sorun alan-dışı kaygılar ve korkularla tartışılmaya devam edilmektedir.

Gordion Düğümü: Hopa Hemşinlileri

Hemşinli kimliği tartışmasında kilit halka Hopa Hemşinlilerinin durumudur. Hopa köylerinde yaptığımız araştırmamızda, birçok ailenin 3.-4. kuşak atalarına dair bilgilere erişilememiştir. Hopa'nın en büyük Hemşinli köyü olan Başoba'da Osmanlı dönemine ait yalnızca 5 adet mezar tespit edilmiştir. Bölgeyi 1640 yılında dolaşmış olan Evliya Çelebi, buradaki halkın çoğunluğunun Laz ve bir kısmının da Rum olduğunu belirtmiştir. Resmi Türk tarihçilerinden olan Fahrettin Kırzıoğlu, Yavuz Sultan Selim dönemine ait 1516 tarihli "Trabuzon Mufassal Tapu Tahrir Defteri"ne dayanarak, bu tarihlerde Hopa'nın Arhavi'ye bağlı bir nahiye olduğunu, buralarda yaşayan 23 Hıristiyan "ra'iyyet"in "martalos" kaydedildiğini belirtmektedir. Zeki Koday'ın çalışmasında Başoba olduğunu belirttiği "Vilayeti Bagobit" hakkında ise Kırzıoğlu aynı belgeye dayanarak şunları aktarıyor: "hepsi beşi bulan köylerin (Başköy, Esenkıyı, Yoldere, Çavuşlu, Koyuncular-Z.Koday) geliri yerli Hıristiyan 'martolos'lara bırakılmıştır."

Sözlü tarih çalışmaları Başoba'daki arazilerin Lazlardan Hemşinlilere geçtiği

bilgisini desteklemektedir. Bugün hala Hemşinlilerin yaşadığı köylerdeki bazı yerlerin Laz sahiplerinin isimleri bilinmektedir. Bazı Hemşin köylerinin isimleri de Lazca'dır (Yoldere'nin eski adı Jürpici'dir ve "iki kardeş" demektir). Yine de Hemşinlilerin Hopa'ya göçlerinin ne zaman başladığına dair kesin bilgilere ulaşmış sayılamayız.

Hemşinlilerin Müslümanlaş(tırıl)ma sürecine dair önemli bir belge yakın zamanlarda Sergey Vardanyan tarafından yayınlanmıştır. Venedik Mkhitar Manastırı üyesi Poğos vardapet Meheryan, hayatını anlattığı kitapta 1776 yılında Hemşin'deki Khevak köyüne gidişini ve köyde yaşadıklarını aktarmaktadır: "[...]yanıma Ter Petros'u, Ter Avetis'i ve Hemşinli Ter Serobe'yi alıp Hamamşen'deki Khevak köyüne gittik[...] Köye girince köydeki Türkleşmiş erkekler ve kadınlar sağdan-soldan elimi öpüyorlardı. Serobe'nin evinde kaldık. Varlıklı amcaları vardı. İlkin evde masa kurduk ve [...] ayin yaptık. Ayini görmeğe Türkleşmiş olanlar da geliyorlardı. Onlara, 'Burada kilise var mı' diye sordum. 'Evet, var, ama yıkık' dediler. Kiliseyi tamir etmenin kolay olduğunu görünce hemen tamir ettim[...] ve üç papazla ayin düzenledik. Gel gör ki ayin zarfında dinlerini değiştirenler kiliseyi doldurdular."

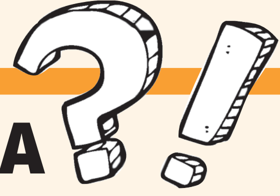
Bugün, "Kara gemi ön gider/ön gider de yan gider/Hemşin'in gelinleri/İslam'a kurban gider" gibi birkaç masal, mani, kilise ve manastır kalıntıları dışında Hıristiyan geçmişten pek bir şey kalmamıştır. Hemşin'deki manastır ve kiliselerde yazılan Ermeni alfabesiyle

Bugün Hopa ve Kemalpaşa'da birçok Hemşin köyü vardır. Bu köylerden, Üçkardeş ve Köprücü'de Hemşinliler, Lazlar ve Rizelilerle beraber yaşamaktadırlar. Hemşinliler ilkin Hopa'nın köylerine yerleşmişler, belli bir süre sonra kiraladıkları, ekip biçtikleri veya tarım işçisi olarak çalıştıkları toprakları satın alarak Kemalpaşa'ya yerleşmeye başlamışladır. Kemalpaşa köylerindeki sülalelerin bir kısmı Hopa'dadır ve bunlar 'ana ocaklarının' Hopa'daki köyler olduğunu söylemektedirler.

'Modern' Dönüşüm: Asimilasyon

Rize Hemşinliler Hemşince konuşamazken, Hopa Hemşinlilerinin

KİDEK TA

Cugal

Bakran hede şinvadza. Emmen don bidi. Abure, gayişoğe meçe şat soy gepvi. medzin bağındz gasik. bidzigin tencara.

dillerini koruyabilmiş olmaları genellikle kapalı köy yaşamına bağlanmaktadır. Tarım ve hayvancılıkla sürdürülen içe dönük köy yaşamı, hem dilin kuşaktan kuşağa aktarımına hem de belli geleneklerin sürdürülmesine olanak sağlamıştır. Bu durum, Cumhuriyet dönemiyle değişmeye başlamıştır. Cumhuriyet'le beraber merkezi eğitim ve öğretim sisteminin kurulması ve gelişmesi Türkçeyi öğrenmeyi zorunlu hale getirmiştir. Diğer taraftan kentleşme ve ticaretin gelişmesi, itibarlı mesleklerde çalışmak için devletin resmi dilini anadili gibi öğrenmeyi gerektirmiştir.

Birçok Hemşinli Türkçeyi okulda öğrenmiştir. Bu durumun 1980'lere kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Okullarda Türkçe dışında bir dil kullanımının yasak olmasının yanı sıra okul yönetimleri aileleri de ev ortamında çocuklarla Türkçe konuşmaya zorlamışlardır. Çocuklarının iyi bir eğitim alarak itibarlı mesleklerde çalışmasını isteyen aileler de ev ortamında Türkçe konuşmaya başlamışlardır. Buna rağmen Hemşince de konuşulmaya devam edilmiştir ama Türkçe konuşma baskısı Hemşincenin zayıflamasına, fakirleşmesine neden olmuştur.

Eskiden herkes Hemşince konuşur ve anlarken şimdilerde yeni nesilden birçok çocuk Hemşinceyi çok az anlamalarına karşılık konuşamamaktadırlar.

1950'li yıllardan itibaren bölgede devlet teşvikiyle çay tarımının başlamasıyla mısır ve bahçe tarımından vazgeçilmiştir. İlk başlarda çaya verilen teşviklerin yüksek olması bütün tarıma elverişli arazilerin çay bahçesi yapılmasını getirmiştir. Çay tarımı aynı zamanda hayvancılığa da alternatif oluşturmuştur.

Hopa limanın açılması ve çay tarımı ile birlikte taşımacılık sektörü de hızla ▶▶▶

Hopa Limanı'nın açılması ve çay tarımı ile birlikte taşımacılık sektörü de hızla gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte birçok Hemşinli de taşımacılık sektörüne girmiştir.

gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte birçok Hemşinli de taşımacılık sektörüne girmiştir. İlk başlarda başkalarının yanında şoför olarak başlayan süreç zamanla kimi ailelerin ortaklık kurması yoluyla şirketleşmelere tekâmül etmiştir. Özellikle 1990'lı yıllarla beraber eski Sovyet ülkelerine ticaretin başlamasıyla karlarını hızla katlayan taşımacılık sektöründeki şirketler yavaş yavaş montaj sanayine adımlar atmaktadır. Buna karşın şoförlük ve fırıncılık hala adeta Hemşinlilerle özdeşleştirilmektedir. Bugün artık bütün ticaret alanlarında Hemşinli girişimciler faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu gelişmeler sonucunda Hopa merkezde hemen hemen hiç Hemşinli yokken bugün artık nüfusun yarıya yakınını oluşturmaktadırlar.

Ekonomik alandaki artan etkinliğe bağlı olarak siyasal ve sosyal yaşamda da Hemşinliler öne çıkmaya başlamışlardır. Hemşinliler, Belediye Başkanlığı, Şoförler Odası Başkanlığı, Ticaret ve Sanayi başkanlığı gibi görevleri yürütmüşlerdir. Bürokraside, eğitim ve sağlık alanı gibi devlet memurluklarında birçok Hemşinli bulunmaktadır.

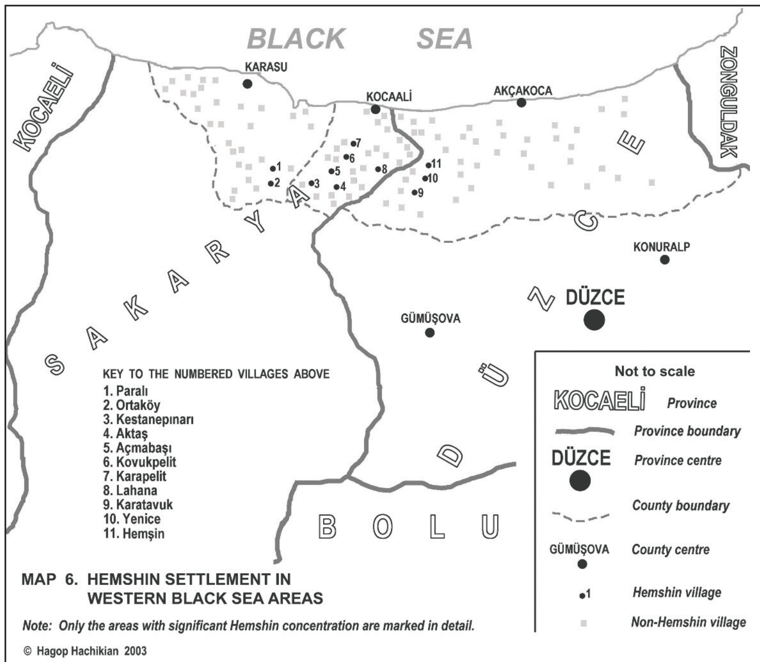
Türkiye açısından önemli bir siyasal dönemeç olan 1974-1980 arası ve 1980 askeri darbesinin etkilerinden çıkılmaya başlandığı 1990'lı yıllardan sonra sağda da solda da 'partizanlık' yapanlar Hemşinliler olmuştur. Bu durumu açıklamak için çok katlı bir yol tutturmak gerekir: Birinci olarak, Hemşinliler sosyal ve ekonomik olarak piyasa ve kentleşme süreçlerine sonradan dahil olmuşlardır. Örneğin ilçe merkezinde yaşayan Lazlar devletle iç içe iken (kentli olmanın avantajıyla modernleşme sürecine daha erken dâhil olmuşlardır) Hemşinliler bu sürece çok geç girmişlerdir. Hemşinliler, 1980'lerde bile kendi köy yollarını imece ile yapmışlardır. İkinci olarak, devletin "tek dil (Türkçe), tek millet (Türk)" anlayışına karşı ayrı bir anadilleri olan Hemşinliler 'doğal' olarak bir ötekileşmenin öznesi olmuşlardır. Dolayısıyla onların sosyal ve siyasal talepleri daha çok muhalif siyasetlere, 1970'li yıllardan itibaren de "Karaoğlan" Bülent Ecevit'in CHP'sine ve özellikle gençlik kesimleri de daha çok devrimci sol siyasetlere meyletmişlerdir.

Diğer taraftan, Hemşinlilerin önemli bir kesimi de, ekonomik alanda yükselmenin bir yolu olarak devlet çizgisindeki partilere yakın durmayı tercih etmişlerdir. Aslında bu 'devletçi çizgi'nin bilinçaltında başka bir 'kaygı'nın yattığını söyleyebiliriz: Ermenilik. Hemşinliler, kendilerinin Müslümanlaşmış Ermeniler olarak görüldüklerinin farkındalar ve bazıları bu imajdan kurtulmak için de sağ partilere yakın durmayı tercih etmektedirler.

Nihayetinde sosyo-ekonomik koşullardaki bu "modernizasyon" sürecinin Hemşinlilerin asimilasyonunu hızlandırdığını söylemek mümkündür.

'Postmodern' Dönüşüm: Kimliğinin Keşfi

Hemşinliler açısından kimlik konusu asıl olarak 90'lı yılların sonuna doğru gündemleşmeye başlamıştır. Bunda çok farklı etkenler rol oynamıştır. Bu etkenlerin başlıcası, Kürtlerin kimlik temelli siyasetinin ülke çapında yarattığı sarsılmadır. Kürt hareketlerinin anadil ve kültür konularındaki talepleri, Cumhuriyet rejiminin asimilasyona tabi tuttuğu diğer etnik kimliklerde de 'resmi ideoloji'ye karşı uyanışı tetiklemiştir. Kürtlerden sonra, Hemşinlilerle yan yana yaşayan Lazların dil ve kültür alanındaki uyanışları ve özellikle Lazca müzik alanındaki gelişmeler Hemşinliler üzerinde etkili olmuştur.

https://www.familytreedna.com/public/Hemshin/default.aspx

Cumhuriyet tarihi boyunca Türk olmayan etnik kimliklere karşı yürütülen asimilasyon çalışmaları, bu alt kimliklerde farklı psikolojilerin oluşmasına neden olmuştur. Asimilasyon, Türkçeyi devletin dili olmanın yanı sıra modernliğin, kentli olmanın dili ve kültürü olarak da beyinlere kodlamıştır. Dolayısıyla yerel dillerin bir tür 'yabanilik', geri kalmışlık, köylülük ile özdeşleştirilerek 'utanılacak' bir hal olarak telakki edilmesini sağlamıştır. Kamusal alanda Türkçe dışında bir dil kullanmak ayıplanır hale gelmiştir. Kürtlerin kültür ve dil alanındaki mücadeleleri, sonrasında Lazların onları takip etmeleri en başta bu psikolojinin berhava edilmesini sağlamıştır. Farklı etnik kimlikler kendi dillerine, müziklerine daha açık yüreklilikle sahip çıkmaya başlamışlardır.

Hemşinlilerin de yok oluşa giden dillerine ve kültürlerine sahip çıkmaya başlamalarında bir Laz müzisyen olan Kazım Koyuncu'nun albümlerinde Hemşince şarkılara, manilere yer vermesinin büyük etkisi olmuştur. Hemşinli genç, o zamana kadar nenelerinin mahfuzlarında saklı kalan, anadillerinin şarkılarını keşfetmeye, hatta Hemşince yeni şarkılar yapmaya başladılar. Hemşinlilerle ilgili araştırmalar, derlemeler sosyal paylaşım ağlarında ve bloglarda yayınlandı. Hopa'da yayınlanan Biryaşam dergisinde ilk kez Hemşince-Türkçe (iki dilde) yazılara yer verildi. 2011 Hazıran'ında İstanbul'da HADİG (Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği) kuruldu.

Kültürel alandaki bu gelişmeler Hemşinliler açısından kimlik sorunlarının çözümü konusunda farklı eğilimler de yaratmıştır. Hemşinli kimliğinin en önemli parçası olan dilin korunması nasıl sağlanacaktır? Bu konuda sadece mevcut kullanılan kelime dağarcığının korunmasıyla mı yetinilecek yoksa Hemşincenin ana kaynağı olan Ermenice ile temas mı kurulmalı? Kürtler ve diğer etnik gruplar gibi, Hemşincenin yaşatılması için, Hemşinlilerin yaşadığı yerlerde okullarda en azından seçmeli dil olarak okutulması talep edilmeli midir? "Hemşin kültürü" derken ne kastediliyor? Daha birçok soru karşısında Hemşin kimliğine sahip çıkanların kafası karışık durumda. ■

GOR

şiir

Yusuf Vayiç

İnç gellir enger

Emmen oki me me kuka aşxares
Emmenn al meg megalin bes
Hedev al abraki, tun indzi, yes kezi bes
Xeçir gur ta aşxares, inç gellir enger

Ardali medzentsadz tuxulik dağvove
Çançağan serp eres ağçige
Lerine posin harsnik enele
Mek al xağaki hana, inç gellir enger

Um menats u aşxares, um menoğa
İm babe merav yes al mernoğum
Egadzik hana dzidzağelov xabraki u
Dzidzağelov mernaki hana, inç gellir enger

Mege indzma koğna gu, megale kina
Aviyetsin aşxares himi aspana
Nortsenuş bidi abrevil çi çana
Koğoun tertsenaki hana, inç gellir enger

Egek meg megali teviyes pernik
Ergenak Hopa'tsas Hatay'nivar
Ağpar ellik meg ağpuran çur xemik
İspan abraki hana, inç gellir enger

Bolokuş kuzim miyapiyan
İnçuk yep kaşoğuk aşxaris ispan
Koğnuşi hama mertsena gu Amerikan
Soy abruşi ama tadaki hana, inç gellir enger

Hikmet Akçiçek

Bidze! Kavalun yedi beni...
Remzi Tatar

Özcan Alper'in komşusuymuş, kaval deyince Remzi Tatar diyor da başka bir şey demiyordu Özcan.

O zamanlar ne evimizin kapısında yol vardı, ne radyo, ne de televizyon. Elektrik 74'lerde geldi Kemalpaşa'ya. Elektriğin geldiği günlerdeki heyecanı, kapıya yolun geldiği ilk günün gecesi heyecandan uyanıp pencereden "Garmi Dodge"a baktığımı hatırlıyorum. Ama kavalın sesini ilk ne zaman duydum hatırlamıyorum, demek daha önce olmalı... İlkin komşumuz Hasan (Hasan Algür) abiyi anımsıyorum, içten, yanık, dertli çalardı. O'nun kaval sesi ile büyüdüm, farkında olmadan içime işledi... Çocukluğumda Hasan abinin kavalı gibi bir kavalım olması ve onun gibi çalabilmek için yanıp tutuştuğumu hatırlıyorum. Belki de o yüzdendir HADİG'de hediye denince hemen kaval önermem. Trabzon'dan epeyce kaval getirip dağıttık İstanbul'da...

Rize tarafı Hemşinlileri tulum çalarken, nedense bizde kavaldır aslolan. Tulumcuyu, davulcuyu düğünler için dışarıdan çağırırdık, ama kavalcıyı çağırmak olmazdı, o zaten oradaydı, içimizden biriydi, bizdendi, bizimdi. Komşumuz, köylümüz akrabamız, arkadaşımız, kendimizdik kavalcı... İlk duyduğumuz ezgi kaval ezgisiydi, özümüzdü, bize ait bir sesti, bizim sesimizdi.

Müzik aletleri için çoğunlukla "çalmak" terimi kullanılır, ama üstatlar ney için daha çok "üflemek" deyimini kullanır, ki kaynağını Allah'ın insanı yaratırken ruhunu üflemiş olmasından alır derler. Biz Hemşinlilerde de kaval çalınmaz "üflenir". "Meg gavalme peça u anguc tenik" (Bir kaval üfle de dinleyelim) deriz. Nasıl ki ney daha çok tasavvufla, inançla, imanla ilgili müziğin enstrümanıdır, bizde de kaval sesi ruhumuzla, naturamız, özümüzle ilgili bir ses gibi gelir bana... Bi de çoban çalgısı deniyor kaval için, e biz Hopa Hemşinlileri koyun sürüleriyle bilinirdik, daha düne kadar çobandık, hala çobandır bir kısmımız, ben dahil bir çoğumuzun ise anılarında kaldı o günler...

Ahmet abim de çalardı kaval, ama onunki biraz ucundan tutmak gibiydi. Çxalur İbrahim'i ise (İbrahim Balkaya) bilmeyen yoktu. Enteresanlıkları ve çaldığı kavalın ünü Ankara'ya kadar ulaşmıştı, ötesini bilmem. Başkalarını da bilirdim elbet, ama yine de dardı herhalde dünyamız ki Şana'dan Bidze'yi duymamıştım... Taa ki Hemşin ezgilerini derlediğim, albüm hazırlığı içinde olduğum 2000 yılına kadar... Özcan Alper'in komşusuymuş, kaval deyince Remzi Tatar diyor da başka bir şey demiyordu Özcan. Derleme çalışmaları için gittiğimde Kemalpaşa'da tanıştım kendisi ile, evet daha önce görmemişim. Nasıl göreyim, ben Rize, Ankara, İstanbul okurken, o Şana'nın başında çay toplar, ata biner, bi pınarın gözünde rakı içer, dertli dertli kaval çalar, türkü söylermiş... Dediklerine göre gençliğinde O köyün tepesinde çobanlık yaparken kaval çalar, kızlar onun kavalı ile

köyde horon oynarmış, o kadar yani...

Sarışın, mavi gözlü, yakışıklı bir adamdı. Bu Tataroğulları'ndan çıkar böylesi adamlar, enteresan kişilikler. Dedim ki "methini duydum Özcan'dan, hele bi çal da dinleyelim". "Çalarız elbet, bir iki kadeh atalım sonrası kolay" dedi. Kemalpaşa'da şimdi bizim İsmet'in nalbur dükkanının karşısındaki birahanede bi yandan içtik, bi yandan çaldı, bi yandan da söyledik oradakilerle. Diğer kavalcılar sadece çalardı, Remzi abi hem çalıyor hem de söylüyordu. Gerçi biraz Trabzon Türkçesine kayıyordu yorumu ama, e nede olsa kayıt mayıt deyince biraz şehirli gibi olmak gerekmez miydi zaten!!! Kıymetliydi çalıp söyledikleri benim için, kaydettim. Evet Özcan haklıydı, bu adamın çalışında, yorumunda başka bir güç, başka bir ruh, başka bir hava vardı... Çxalur İbrahim sağdı o zamanlar, ama hastaydı, kayıt alamadım, sonradan kardeşim (şimdi Kemalpaşa Belediye başkanı) Ergül Akçiçek sağ olsun hasta hasta çaldırmış İbrahim abiye, ulaştırdı bana kaseti, eski dinamizminde değildi, belli oluyordu hasta olduğu, nur içinde yatsın. Çxalur İbrahim bi yana, Remzi Tatar'ın çalışında, edasında, ruhunda başka bir şeyler olduğunu hemen hissediyordu insan... Öylece başladı dostluğumuz, sonraki yıllar ailem dışında memleketten en sık görüştüğüm kişi oldu...

Remzi Tatar Kemalpaşa'nın dağlık Şana köyünden Tataroğullarından Şükrü (Şurup) ile Gülşahi'nin oğludur. Haziran 1947 de doğmuş, 8 kardeştirler, 7 de çocuğu vardır. Şana bizim için köydür, ama devletimiz için Papatla birlikte Kaya köyünün mahallesidir. Yaşamı orada geçmiştir. "Bidze" adı çocukluğundan kalma, "küçüklüğümde güzel, sevimli bir çocuk olduğum için 'Bidze' demişler bana " diye açıklamıştı sorduğumda. Dedesinin keçilerine çobanlık yaparken 12 yaşında öğrenmiş kaval çalmayı.

"Yakışukliydum, kızlar peşumdeydi" diye gençliğine dair anılar da paylaşmıştı benimle... Oğlu Halis Tatar'ın aktardığına göre; Remzi abi bi gün kendisine aşık olan bir kızın düğününe gidiyor amca oğullarından Gülahmetle birlikte. Çıkarıp dertli dertli kavalı çalınca gelin dayanmıyor, gizlice haber salıyor Remzi abiye "beni kaçırsın" diye. Gülahmet "kaçıralım" diyor, ama Remzi abi yanaşmıyor, O'nun gönlü

Köyde çay üreticisi, çay fabrikasında işçi, düğünde kavalcı, rakı sofrasında çalıp söyleyen keyif adamıydı. Çoğu yaşıtı artık kaval çalmayı bırakmışken o ne eder eder her zaman yanında bir kaval bulundururdu.

sülaleden Zeliha'dadır (Altun), onunla da evleniyor. Benzer bir aşığının düğününe gidip gelini kaçırma hikayesi amcam Temali Cemal için de anlatılır. Yargısına katılmam elbette ama "Adze boçe tapaoçana koşe modginal çi" (keçi kuyruğunu sallamazsa teke yanaşmaz) deyimi o hikayeden aklımda kalmış. Düğünden gelini kaçırma hikayesi ya eskiden Hemşinlilerde zaman zaman rastlanan bir vakaydı ya da sadece bir söylence, bilemiyorum hangisi ...

Köyde çay üreticisi, çay fabrikasında işçi, düğünde kavalcı, rakı sofrasında çalıp söyleyen keyif adamıydı. Çoğu yaşıtı artık kaval çalmayı bırakmışken o ne eder eder her zaman yanında bir kaval bulundururdu. 2005'te İstanbul'da Vova'nın stüdyo kayıtlarında, sonra 2008 Temmuzunda konser için gittiğimiz Ermenistan'da güzel günler geçirdik Remzi abi ile.

İlk kez O'nun vova albümünde çalışı ile bir albüme girmiş oldu Hemşin kavalı/tavrı ile çalınan otantik Hemşin ezgileri (Hemşin horonu, heydane, ince xarxan, ağırbar). Stüdyo kayıtlarımızdan bir anımız onun çalışı ve söyleyişindeki ustalığına iyi bir örnektir. Remzi abi Hopa Hemşin horonunu, ince xarxanı ve ağırbarı muhteşem bir yorumla çaldı, kaydettik. Sıra Heydane'ye

> Ölümünden sonra O'nun anısına Hemşinliler ve kaval konulu bir belgesel yapmayı heves ettim ama bu güne kadar gerçekleştiremedim. Şimdi bu yazı ve GOR vesilesi ile belki bir sinemacı gencimiz çıkar da yaparız o belgeseli.

geldi, biz kayıt hazırlığı yaparken Remzi abi bi yandan çalıyor bi yandan da mırıldanıyordu... Remzi abinin mırıldanışını duyan müzik yönetmenimiz Mesrop Biber "Remzi abi bu ezgi ile bir de dörtlük okusun" dedi bana... Normalde "Heydane" de diğer kaval ezgileri gibi sözsüz olacaktı. Remzi abiye "Mustafa senin bu kayde ile bi de türkü söylemeni istiyor" dedim, tereddütsüz "e soylerum" dedi. O anda değerlendirerek bir sonraki albümde yer alacak bir ezgi için düşündüğüm "momi kapçin unis ta" sözleri ile başlayan dörtlüğü okumasını kararlaştırdık. Ve kayıt başladı, önce kavalla girdi, ara verip dörtlüğü okudu, sonra kaldığı yerden kavalla devam etti ve bitirdi. İyi hatırlıyorum sadece tek bir kez okudu sözleri. Uygun olursa kullanırız, elimizde bulunsun dedik ve kaydettik. Stüdyoda yeri gelir bir parça defalarca çalınır/okunur öyle kaydedilir, Remzi abi ise tek bir kez söyledi Heydane'yi. Albümün en özel parçalarındandır Heydane ve Remzi abinin söyleyişindeki güçlü otantik hava dikkat çekicidir.

Erivan konserine giderken ben sahnede giymek için ne uygun olur diye düşünürken, o iki kıyafet getirmişti, biri açık renk, diğeri koyu. Müzisyen arkadaşlar dediler ki işin raconu budur, bir müzisyenin her zaman iki kıyafeti olmalı; biri açık, diğeri koyu renk. Remzi abi raconu da biliyordu??? Karadenizli ve Hemşinli çoğu erkek gibi O'nun da konuşmasından küfür eksik olmazdı. "Remzi abi Erivan'a gidip gelene kadar küfürü unutacaksın" dedim, bir tek küfür çıkmadı ağzından o seyahatimizde...

Erivan'da O artık Remzi babadaydı, duruşu, tavrı, sahnede kaval çalışı, seyircileri selamlayışı ile dikkatleri toplamıştı, gözler ondaydı. Bir akşam Arto Tunçboyacıyan'la aynı mekânda bulunduk, onun kaval çalışını dinleyen Arto Tunçboyacıyan doğaçlama bir iki dörtlük söyleyivermişti "Remzi Axparig"i (ağabey) için;

"Dağların sesi, soluğu Remzi baba
Kavalını keyifli bir üfle bakalım
Kalbimize, gönlümüze güzel sesler üfle
Hemşinli Remzi Baba"

Nerden bilebilirdik ki o akşam Remzi babanın kavalı eşliğinde hep beraber söylediğimiz "Raşa" ömrümüzün en güzel Raşa'sı olacak.

Dönüşte Ekim ayında bağırsak kanseri teşhisi ile ağır bir ameliyat geçirdi, sanırım Mart veya Nisan'dı Hopa'ya gittiğimde görüştük, eh epeyce iyiydi, ayaktaydı kontrolleri devam ediyordu, drenaj torbası

bağlıydı beline. Yeni bir kaval almıştı Trabzon'dan, akrabalarına ait bir dükkanda ayak üstü çaldı heyecanla... İyileşip daha çok şeyler yapacağımıza dair söz verdik birbirimize!!!

Diyorum ya O'nun mayasında vardı bir şeyler, kavalla ağıt çalanlar çoğunlukla bir yakını için çalardı, Remzi abi bendeki kaydında " ka im Aşelila kuyig, ali kaun kuka u millate lerniver kaligun u yes gonnalçim ta axpar" (benim Ayşecik kızkardeşim, yine bahar gelir de millet yaylaya yürür, ben artık olmaz mıyım) diye kendi ölümüne ağıt yakıyor... Öyle de oldu, bahar gelmiş Hemşinliler yayla hazırlığındayken aramızdan ayrıldı...

"Hemşin kavalının eski kuşak son icracılarından Remzi Tatar, 7 Mayıs 2009 sabahı Hopa Kemalpaşa Kaya köyü Şana mahallesindeki evinde 62 yaşında vefat etti. Karadeniz/Hemşin kavalı olarak bilinen, artık neredeyse ancak üç beş kişi tarafından çalınabilen, genellikle şimşir ağacından yapılan, 6 delikli dilli kavalı Hopa Hemşinlileri'ne özgü tarzda çalan eski kuşak son kavalcılardandı. Çxalur İbrahim'den sonra Remzi Tatar'ın da ölümü ile Hemşin kavalı yetim kaldı" diye haber saldık gazetelere...

Ölümünden sonra O'nun anısına Hemşinliler ve kaval konulu bir belgesel yapmayı heves ettim ama bu güne kadar gerçekleştiremedim. Şimdi bu yazı ve GOR vesilesi ile belki bir sinemacı gencimiz çıkar da yaparız o belgeseli.

Yunan mitolojisinde Tanrılar ve kavalla ilgili efsaneler vardır, kim bilir belki de bizim Tanrımız da o güzel ezgileri yalnız kendisi dinlemek için kavalcılarımızı erkenden yanına alıyordur. Remzi Tatar şimdi Covele'nin karşı tepelerinde, Şana'da Karadeniz'e bakan bir yamaçta yatıyor...

"Covele'in oğnuke
Kukuliim kukuli .."

(Covele'nin tepelerinde / yalnız gezen garip kuş gibi)...

Ve şimdilerde Hopa'nın dağlarına, Cefukaya, Satibeye, Goxilaya, Coveleye, Medzmağluda çıkan her Hemşinli mutlaka bir kaval ezgisi duyar... ince bir yol havası... 'ince ğharğhan' havası, 'raşa', 'haydane', 'gelini... gelini' ...

Ruhu şad olsun, nur içinde yatsın ve kaval sesi kulağımızdan eksik olmasın. ■

GOR

şiir

Gürkan Aydın

Cermag Cincux

Terane arçetin tsemer
Galaşe abrilan peçer
Tun nestedi şimin vaan
Cermag cincuxniye viy ellen
Galaşin hed xağan maziyed

Yes ser ene eresed, açvis xepelov
Xabredi , dzizağedi, yes an niyazin meçe
Garmi elledi, eresid bededer teviyes
Eresit arakage meçes tibnur

Arakagin vaan şinetsi dune,
Tur teyi oç, niyazn al elli, kadi
Ku campad ç'go, niyazin kadi
An al herker gu indzi

Cermag cincuxniye piyeni
Teviyes cincux ağadz, campa genin kezi
Cermag kadi, arakagi bes tibnedi
Niyazn al elli kadi, herker gu indzi

Ku campad ç'go
Teviyes cincuxi bes
Campa şinin gu kezi

Mahir Özkan

Garmilig

Xaçkar anunov, aşxaris çak halivor meg sar me gar. Kackare bededuşe şad hazenoğ sar mener. Anu hama bidzigutan nas, aşxaris bededelu dağ obol aav oç. Dzover antsav, çoler antsav; saradz dzovoun mesetsav, ergen çoloun epetsav. Dzarud ağav, tsaxud ağav, laşud ağav, karçud ağav. Or eyev tsanetsin, dzil u dzağig tartsav; or eyev tsunin dage cermag ağçig lemantsav. Asman ağav aman ağav, edisoğe meg or me, Kackarin campan Sevdzovin ape engav.

Halivor Kackare Sevdzovin ape u eyev, antus aşets astus aşets, umets u desav oç, inkn u inke: “Hala nestim tatretsa, şad abretsa halvortsa” asats. Asats u dağn u dağnivar nestav. Otke dzovin meçnivar, keloxe meralin meçniver ergentsav.

Sevdzove bargadz dağe zartetsav, çure kiç me partsetsav hana Kackarin desav: “Ye halivor tun voves? Usti kukas nor gertas?” asats. Kackare:

“im anunes Kackar a
halivor meg sar menim
emmen dağ bededetsi
ertuşi dağ al çunim” asats.

Sevdzove:

“im anunes Sevdzov a
aşxares desadz çunim
tun asa yes imanam
inç u kides kidanam” asats.

Sevdzove “asa” aselu bes, Kackare asuşi gebav. Gepçelu bes al, astadzniye açvenun ardesuk ağav, eresnivar var antsav. Karin tibav, hoğin tibav, dzarin tibav, tsaxin tibav, barxin tibav, posin tibav. Martu me tibav ta çkidim. Dağe eyev çaxçaxan, dağe eyev gyol ağav. Tarnivar terçadelov, posnivar jajgelelov kenats Sevdzove kedav. Martu me kedav ta çkidim.

Kackarin ardesuke ağpor ağav, poğots ağav, ked ağav. Kedapniye ard ağav, dzil ağav, dzağig ağav. Kedin polor hayvannoun pun, martoun al dun ağav. Kedin meçn al turli çaşit tsug ağav.

As tsugous megn al Garmiligner. Megal tsugoun bes an al kedin meçe, çure uyne nor u danir antus gertar, arçeve inçu tener an guder. Kedin campan nor gerta, an çkider, kedin hede inçi gerta, an al çkider. Anune yes teyi an çkider. İnçi Garmilig teyi an al çkider.

Garmilig e meg or me kedin cotin çur xemoğ oçxarner desav. İnkn u inke asats ta:

“kez iser al inçinin
kedis meç inç pan unin
çures xemoğ tamnoğun
nen antsnoğ corodoğun”

Oçxarniye kedin entiniyus nen antsnuşi geban. Kedin meçkel dağe pos kar me gar. Arçeve ertoğ oçxare araç pos karin vaaniyus tusterav. Andi al entiniyus nen antsav. Arçetunin anune Cermager. Erginkutse meraler. Hoyivi bes xelk, gavali bes lizu uner. Megal oçxarniye, an vor campatsan erta antus gertani. Vor kedan çur xema andi çur xemeni gu. Oçxarniye Cermagin hedetiyan pos karin vaaniyus tusterçelov entiniyus antsnuşi geban. Oçxarnun gese nen antsav hedev, hedevants egoğnun megin ergu otke kednivar niyengav. Anu hedetiyan egoğniyen al anu bes ergu otke kedin meçe teyin aman antsan entiniyus.

Malin emmenu hedetin meg oçxar me gar. Anune Xaduliger. Megalotse lemani çer. Çure xemets hedev, karin vaanine tusterçoğ oçxarnun nen aşets, tartsav kednivar aşets. Hedev al kedin xore çelloğ dağnine jajgelelov jajgelelov nen antsnuşi gebav.

Garmilige oçxarnun ser gener. Vaaniyus egoğ oçxarin u desav vaxets, dağniver tusterav, keloxniver bolokets:

“kales oç vaasivar
pos kare desnu çes ta?
aceroğedi indzi
tun ku campan çkides ta?”

Xadulige dağn u dağe gungetsav. Çurin eresge ergu açvi desav. Açvetse meçniyus

var aşets. Asats ta:

"pos kare kezi çbidi
paxi otkines dagnan
xaki campa inç bidi
gertam yes im campatsan"

Garmilige Xaduligin astadzniye medorele, Xadulige kedin meçnine jajgelelov jajgelelov nen antsav kenats. Xaduligin astadzniye Garmiligin serdin xoç ağav. Kani oxta kedin meçe astus antus lağar gu. Meg or men al elli "yes nor gertam?" astadz çuner. "İsa kedis inç pan unim?" astadz çuner. Oç ertuşi dağ uner. Oç al kaluşi campa uner. Oç serdin meçe dard uner. Oç al kelxun meçe hartsum uner. Medorets, medorets, medorets. Ergu or u kişer me Xaduligin astadzniye kelxun meçe astus tartsuts, antus tartsuts. "İnç enim u inç çenim?" asats. "Kar me kednum dage mednum" asats. "Yes indzigi var tenim dzove kednum" asats. Xelke gorsuts, yed kedav. Hedn al uyne campan kedav:

"kedes usti u kuka
yes al andi egadzim
indzi kednuşi hama
ali indzi tartsadzim" asats.

Garmilige uyne campan kedadzuner. Kedniver lağuşi gebav. "Kelxus inç u ka, katoğ, yes as campas kaloğum. İnç u elli ellitoğ, kedis keloxe kednoğum" asats inkn u inke. Emmedeni ertuş kuzer kedin keloxniver. Anu hama astus antus put enelu mani mani lağar gu. Lağats lağats çaxçaxani me dage eyev.

"Kez asine inç bes antsnoğum" deyi medorelov çaxçaxanniver aşets hana medz elamet inçi me desav. Çaxçaxanin kelxine, hedetu otkenun vaan gungadz, tatiye pats ağadz meg arç mener. Arçin anune Hoğiger. Hoğige çaxçaxanniver tusterçoğ tsugiye pernuş u uduşi hama andağ gungadzer. Gyolnivar aşets hana Garmiligin desav. İnkn u inke: "himi inçi tusterçi çi, inç bes al kağtsentsa. Kar tates engir u soy me ude asu." asats. Garmilige arçun desav hana gungetsav. Vaxadzer. "İsa al usti elav, himi yes asiver inç bes ver antsnoğum?" asats. Hoğige:

"aye Garmilig aye
inç gungetsar sut dağe
yes kezi engerim gu
tun vaxetser sut dağe" asats.

Garmilige, "kez şidag ta gasa" asats inkn u inke. Teme ertuş kuzer, tem al vaxer gu. Kiçme bed aav hedev, "campas şad ergena. Al inç bedenim. İnç u elli elitoğ ertoğum." asats. Kalelu araç me m'al çaxçaxanniver aşets hana arçin tatin petpetoğ tsuge desav. Desnelu bes al, arçe tsuge kape tskets. Garmilige:

"şad ergena im campas
edisoğe ertoğum
indzi xapel çigares
sabr enelov axtoğum" asats.

Garmilige dağn u dağe gungetsav. Arçun ertuşe bed aav. Arçe kenats hedev çaxçaxanniver tusterav. Ali campan engav. Campan emmedeni tamni deyi arçun avdar u tez tusterçir hana himi Hoğigin kartin elloğer.

Çaxçaxane ver antsav, kiç m'al lağadz hedev, Garmilige bidzig gyol me eyev. Gyolin meg semtin dzarer şarvadzer. Arakage dzaroun meçnine kedin meçnivar çaragdadzer. Megal semtin al erand pos me gar. Posin semtin kedin apin karer gar. Karin megin vaan al ots me gar. Otse ergu metretsan ergen, sev ots mener. Anunn al Sevuger. Sevuge karin vaan uyne pattevadz, keloxe vegaladz, gyole ser gener. Karin modnan nen antsnoğ tsugoun uduşi hama bed gener. Sevuge açvin entiniyus tartsuts hana gyolin entu apnine lağoğ Garmiligin desav. Şad haz ağadzuner. Edisoğe geştanoğer. "Şad herutsan gerta as. İnç bes enim? Kiç me modgintsenim u pernim." asats inkn u inke. Hedev al Garmiligin vaaniyus gançets:

"garmi tsug aye modes
kedes erand tun erand
al nor, inçi ertoğes
abrik mek erand erand"

Garmilige gungetsav, nen aşets. Sevugin gaşin parpali bes besbağer gu. Garmilige şad haz aav Sevugin. Menenag campa ertuşan nağadzer. Lağuşan al tatradzer. "Kez as erand gyolis kiç me ginam u as otsis hede engerutun enim ta?" asats meçnan. İnçi campa elluşe moliyadzer. Gamats gamats Sevugin modniyus lağuşi gebav. Sevuge şad kağtsadzer, al aveli bed enel çgartsav, gyolnivar saetsav. Medz ▶▶▶

Çaxçaxanniver tusterav yed engav. Me m'al tusterav ali yed engav. İnç u taket uni joğvets, ali tusterav ali yed engav. Çaxçaxane emmen yed enguşin al aveli medz gerevnar açvetse. Kides ta emmen tusterçuşin çaxçaxane medzenar inke bidzignar gu.

piyane pats aav, Garmiligin vaaniyus tusterav. Garmilige emmedeni kedin meçnivar medav. Hedev al çuran ergu metre partsentsav, otsan yerek metre heruntsav, ali çure medav. Sevuge halivor ots mener. Jemnel çgartsav Garmiligin. Garmilige herutsan asats ta:

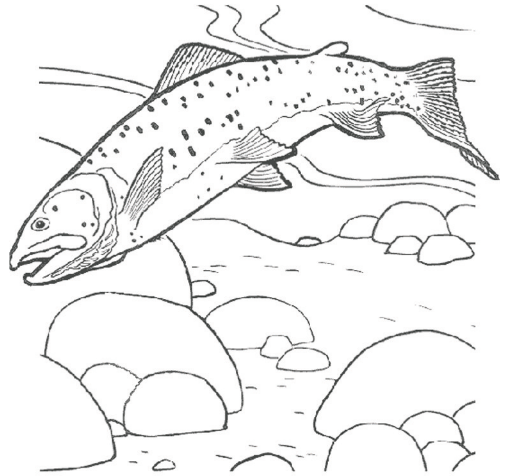
"gyoles erand tun keşes
inç pan unes im hedes
menenag al ta menam
im campas ertoğum yes"

Haba! "Şune kak uda hana, inçi giyav asoğ çes". Momun astadz xoske mitke engadzer Garmiligin. "Otsan tsugi enger gelli ta?" asats inkn u inke. Ali campa elav. Lağadz lağadz, çaxçaxanner antsav, bidzig medz gyoler antsav, gungetsav oç. Vaanine lusnikan u aakage kani danum antsav moliyetsav. Sarin kelxun modgintsadzer. Keloxe çuran hanets hana, pose, kare, arde, dzare inçu desav cermag tsunov xepvadzer. Marmine anguç tiyets; inç bes al şad tatradzer. Medz karime dage medav, gungetsav. "Ta kidim modgintsa. Hosa kiç me şunç arnum." asats.

Karin dage şad medoğumer. İnçak medoğumin sorvetsav zatn inçik desav oç. An desav oç ama onu desnoğ meg tsug me gar. Tsugin anune Baxvorer. Baxvore karin dagniyus mednelu bes Garmiligin desadzuner. Desnelu bes al garmi helunnun u lusnikayi bes çaragdats açvenun aşiğ engadzer. İnkn u inke: "İnç enim? inç bes enim? aşiğ enga, inç bes asim?" asele Garmilige Baxvorin desav. Desnelu bes al vaxets, paxçuş uzets. Campu kelxun egoğniye metkiner. Anu hama al umets avdum çuner. Baxvore hedetiyan tsendevets:

"garmilig erand ağçig
kezi aspadz ta xergets
inçak himi tun u yes
menenag aki herkets"

Garmilige yed aşets Baxvorin açveniye desav. Baxvorin açvenun meç uyne desav. İnkn al Baxvorin aşiğ engav. "Kez himi inç

enim, inç çenim" asats. Tem e campan tamnuş kuzer tem al Baxvorin obol enel çigarer. Medorets medorets panis meçnan ellel çgartsav. "İnçu elli ellitoğ" asats. Baxvorin hede gyolin xağats, terçadets, tusterav, verterav. Ore kişer kişere or tartsav. Emmen pan şad soyer u ali al Garmiligin serdin xoç me gar. Meg or me, dağn u dağe gungadz, gabvadzi bes Baxvorin açvetse meçniyus put gener.

"as campas ta elle oç
baxvoris al desnoğ çe
yes indzigi kednelu
lus aşxaris xendoğ çe" asats inkn u inke.

Ali campan mitke engadzer. Meg açvin Baxvorin vaan, meg açvin campuner. "İnçi ela yes campan? İnç pan unim isa saris kelxun? Vovim yes?" Hartsun, hartsun, hartsun. Kelxun meçe hartsumniye danum gantsneni. Yes asim sevdzovin meçi çurin çak, tun asa Kackarin kelxun tsunin çak; yes asim meg açvetsan megal açvetse çak, tun asa sirdan kelxun ertoğ campin çak, medorets, medorets, medorets. Hedev al tartsav Baxvorin:

"serdis meç ergu giyag
mege campas mege tun
yes indzigi kednelu
aşxaris çunim yes dun" asats.

Baxvore, Garmiligin “ertal mi” asel çgartsav. Hedetiyan kedniver aşele Garmiligin kelxun hartsumnun mege, Baxvorin kelxun meçn al danum antsnuşi gebadzer: “Vovim yes?”

Kackarin açvetse pobuşi şad kiç campa menatsadzer. Garmilige lağadz lağadz, kedin meçi emmenu medz çaxçaxanin dage eyev. Kedin gebadz dağe as çaxçaxanis vertiner. Garmilige: “asiver nen antsnim hedev campas tamnoğum” asats inkn u inke. Şad campa egadz, şad tatradzer, ama edisoğe kedin gebadz dağe pobadzer. Çaxçaxanniver tusterav yed engav. Me m’al tusterav ali yed engav. İnç u taket uni joğvets, ali tusterav ali yed engav. Çaxçaxane emmen yed enguşin al aveli medz gerevnar açvetse. Kides ta emmen tusterçuşin çaxçaxane medzenar inke bidzignar gu. Edisoğe vaz antsav:

“yes bidzilig tsug menim
asti inç bes tusterçim
hedes enger m’al çunim
al aveli inç enim” asats inkn u inke.

Garmilige keloxe gaxtskets, çaxçaxanan yed tartsav. Uyne kedin ape tiyets. Ali araçin bes kede uyne nor danir antus ertoğer. İnçu arçete ka, an udoğer, abroğ ertoğer. İnkn u inke: “ağtevetsa inç enim, apnas inçik al kal çi” asele Baxvorin tsene imats:

“meg hartsum me hartsutser
serdis giyag koletser
tamal mi campatsad yed
yes egoğum kezi hed”

Baxvorin erand tsene imats hana Garmiligin meçe ali azadutinin giyage auşi gebav. Erguse hedra çaxçaxanin dage egin. Çaxçaxane himi araçi bes medz erevnal çer açvenun. Yuur açvetse meçniyus aşetsin. Hedev çaxçaxanniver aşetsin. Meçvunun inçu taket go joğvetsin u tusteran. Kackarin açvin elan. Kackarin açvetsan anu desadz inçu go desan. Anu kidatsadz inçu go an kidatsin. İnçak meran Kackarin açvetse meçe xendalov dzidzağelov abretsin. ■

Mart 2014

hikaye **GOR**

Avetik Topçuyan

İrek Enger

Ormı, irek enger meymeg, dabonca miçonı xotetsin, keğn tus elon, compa ıngon, baxt mon eguşi homar. Şad knatsin ta, kiç urinkı kidin. Artuk başarnin baş eğadz er. Hem geştaynı hem mitk gneynı. Compa al çigar, ener geştaynı sarin nesn intus. Me m’al aşetsin, dzari mı kokin dag tarif arin şori bes pon mı gerevnar. Dağake modgetson, kaşetsin honetsin. Deson or dobrag me na, nese altun like. Dağotsı sirdı hongşetsav. “As a,” astin, “işta mir mon egadz baxtı, en al kedak.” Dağake para kedadz uneynı ama porerı onoti er, paren çer udvil. Me m’al xorozon tsen me lesetsin. Haskntson, or modig keğ ga. Garar arin nesvenun medzı astav: “Es hod ginom parin kov, tunk ergused kenatsek keğı, hats henu udelik perek.”

Admun al arin. Ep or medz engerı getsav parenun qov, inknurine garar arav. Engernin or kon ergusin al sponnuş. Henor parenin alayi, urine menon. İnke medz karin edetin bahvetsav. Keğ eştoğ engeynin al mitkernun ad gararı geneynı. Ergu engeynin keğn or medon, ortanca engerı kenats hatsi xanutı hats arav, inke lavmı gerav. Menatsadz hatserı ağulmiş arav, henor engeynin udin u mernin. Bidzi engeynal bazarın aradz unir udelik-xmelik. Ali megdeğetson u compa engon, medz engereçı mod. Compun, edevonts eştoğ bidzi engerı, ayçevı eştoğ engereçı zarga gu. Enu şalagn al garnu ur şalgin veran u geşta mitkin garar enelov. Değ or hasni medz engeroçn al zarguş.

Ama ad gararı teri mna gu enu homar. Or karin edetin bed enoğ medz engerı zarga gu hats peroğ bidzi engereçı. Ençağ ali bed gena ta ortınca engeynal pes ella yor enu al zarga. Epeyi bed gena gaşa yor en çiga. İnkn urinı mitkı gna. "Vev kida ta inç badahadz gelli?". Karin edetiyan kella geşta, ıngereçı peradz udeliknin garnu. Araç me me lav me guda, u... u merni gu.

Altun'nin hençuk himi hun in.

Arag lemonoğ hekiyis midkı barz a: akah maştun xoğı geştatsna gu.

Anonim Hıristiyan Hemşin Hikayesi.

makale **GOR**

Efraim Yılmaz

Hemşince ve Hemşinceye farklı dillerden geçen Kelimelerin Etmolojisi üzerine

Etimolog takıldığı, içinden çıkamadığı durumlarda Ermenice sözlük, gramer kitaplarına bakmalıdır. Ve bu kitaplardaki bilgiler ile mevcut bilgilerini karşılaştırmalıdır. Bu tarz bir etimoloji iki dilin bilinmeyenlerinin açıklanması yolunda çok önemlidir. Unutulmamalıdır ki Hemşince kelimelerin kök saldığı yer onun bir zamanlar parçası olduğu Ermenicedir.

Öncelikle etimolojinin köken olarak nereden geldiği üzerinde duralım. "Etimoloji kelimesi asıl, hakiki, gerçek anlamındaki □ □□□μ□□ (ho étymos) ile söz, kelime anlamındaki □□□□□ / lógos kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Eskiden kullanılan ve Arapça kökenli olan ismi ise İştikak ilmidir. Köken bilimi uzmanlarına Etimolog, Köken Bilimci veya İştikakçı denir. Etimoloji yapılırken çeşitli noktalara dikkat edilmesi gerekir. Aksi durumda günümüzde Halk Etimolojisi olarak adlandırdığımız, gülünç sonuçlar doğuran durumlar ortaya çıkabilir. Örneğin: Verigo Üzümü, bu iri taneli ve lezzetli üzüm Kıbrıs'ta bir İngilize ikram edilir. İngiliz üzümü tattıktan sonra 'very good' diye haklı bir tepki verir. Üzümü ikram eden kişi bunu 'verigo' olarak duyar ve sonrasında üzümün adı verigo olarak kalır.

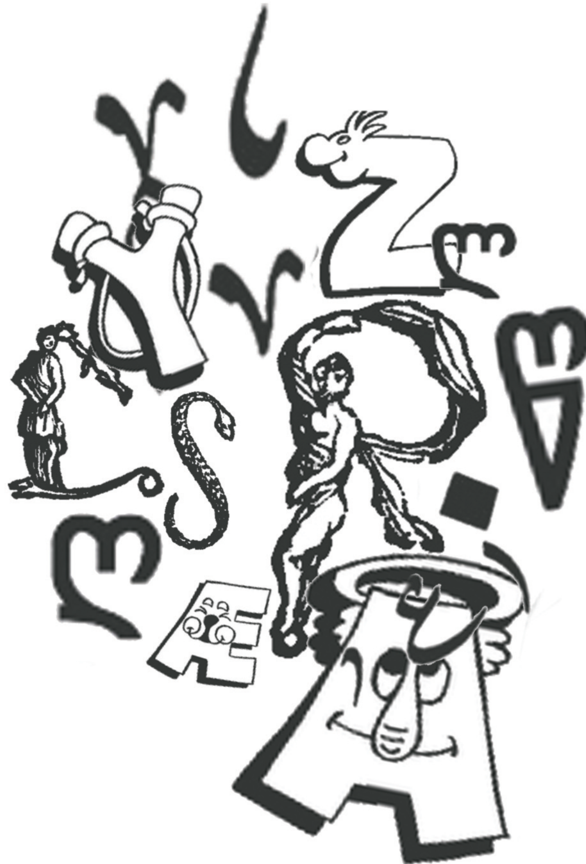
Buna benzer durumlar birçok kelimede görülür. Bu durumu ortadan kaldırmak için etimolojik çalışmalar ciddi ve disiplinli yapılmalıdır. Temellendirmeleri ve kaynakları açık ve net olmalıdır. Hemşince özelinden bakacak olursak bu dildeki kelimeleri; Hemşince kökenli kelimeler, onomatophe1 (yansıma) kelimeler ve başka dilden Hemşince'ye girmiş olan (ya da bir dil aracılığı ile başka bir dilden) kelimeler olarak üçe ayırabiliriz. Etimolojik inceleme de diğer önemli dikkatler ise var olan dilin geçmişte etkileşimde olduğu dilleri ve bunlar ile etkileşiminin ne düzeyde olduğunu bilmektir. Bu, köken incelemede açıklanamayan kök, gövde ve eklerin, dile nereden geçtiğine dair tahmin şansını artırır. Ayrıca Hemşince kelimelerin üzerine Etimolojik çalışma yapılırken birçok kişi, kavramları yanlış kullanmaktadır. Bu durum başlı başına bir makale konusudur. Ancak bunu kısmen burada ifade etmek istiyorum. Dil Bilim, Filoloji, Etimoloji, Fonoloji Fonem, Alafon, Morfoloji, Morfem, , Kelime, Kök, Gövde, Ek gibi kavramların kullanılışları ve kullanıldıkları yerler itibari ile çok büyük yanlışlıklara neden olabilecekleri unutulmamalı ve dikkatli olunmalıdır. Bu kavramlardan herhangi birinin yanlış bir tanım içerisine girmesi, kökeni ortaya konulan kelimenin diğer insanlara yanlış aktarılması ile sonuçlanabilir. Hemşince kelimeler incelenirken öncelikle Hemşince'nin günümüzde konuşulduğu yerlerdeki canlı tanıkları olmak üzere; Ermenice, Türkçe, Farsça, Arapça sözlüklerden; Etimoloji Sözlüklerinden, Ağız Sözlüklerinden yararlanılmalıdır. Çünkü Hemşince, Anadolu sahasında gelişim göstermiş olan kısmı özelinde, bir Hint Avrupa Dili olarak Ural-Altay ve Sami kökenli dillerden fazlasıyla etkilenmiştir. Ve Hemşince için en önemli olanı başta da belirttiğimiz gibi konuşulduğu yerlerde

derleme yapılırken, yazılı bir dil *olmaması itibariyle kelimenin ağızdan çıktığı şekli ile hiçbir sesini kaybetmeden kayıt edilmesi gerekliliğidir. Buradan hareketle de Hemşince yazarken kullanılması gereken, Hemşince'ye özgü sesleri diğer seslerden ayırt edici işaretleri doğru tespit edip, birbirinden net bir şekilde ayırmak gerekir. Bunun en sağlıklı yapılabileceği alfabe ise Ermeni Alfabesi (Aypupen) dir. Ancak hitap ettiğimiz kesime, şuan için bu alfabeyi öğretmek imkansıza yakın olduğu için Hemşince derlemeleri Latin Alfabesine Transkribe ederek kullanmak çok daha işlek ve kolaylaştırıcıdır. Fakat bu durum Hemşince kelime kökeni incelenirken Ermeniceden yararlanılmamalı, uzaklaşılmalı gibi bir anlama gelmez. Tam aksine Hemşince kelimelerin etimolojisi yapılırken ilk kaynak yaşayan dilin eski konuşucuları ikincisi ise Ermenicedir. Etimolog takıldığı, içinden çıkamadığı durumlarda Ermenice sözlük, gramer kitaplarına bakmalıdır. Ve bu kitaplardaki bilgiler ile mevcut bilgilerini karşılaştırmalıdır. Bu tarz bir etimoloji iki dilin bilinmeyenlerinin açıklanması yolunda çok önemlidir. Unutulmamalıdır ki Hemşince kelimelerin kök saldığı yer onun bir zamanlar parçası olduğu Ermenicedir.

Transkripsiyona tekrar dönecek olursak, tamamen özgün /ğh/ gibi sesleri doğurur ise karmaşıklık çıkarır. Bu nedenle de /ğ/ ile /x/ gibi fonemleri net bir şekilde birbirinden ayırmalıyız ve art damaksıl /x/ sesinin kullanımını tercih etmeliyiz. /ğh/ gibi çift ünsüz sistemi kullanılırsa, Linguistikte çok az kullanıldığı için ekleri, gövdeleri ve kökleri birbirinden ayırmada zorluk yaşarız. Ancak bilimsel bir çalışma içerisinde tutarlı bir işaret sistemi var ise bu araştırmacının özgün fikrine saygı duyulur. Ayrıca kelime incelenirken o kelime ile ilgili bütün bilimsel incelemeler, çalışmalar dikkatle irdelenmelidir. Ve araştırmacıya mantıklı ve tutarlı gelen incelemeler kelimenin açıklanması sürecinde ortaya konulmalıdır. Bu durum Hemşince gibi üzerinde çok az çalışma yapılmış alanlar için olmazsa olmazdır. Bütün bu şartlar oluşturulduktan sonra sağlıklı ve tarafsız bir etimoloji yapılabilir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında Hemşincenin Hopa sahasında kullanılan ***şe*** *(eşya)*, ***xedig*** *(hedik)*, ***çermuğ˜k*** *(çermik)*, ***iştoni˜iştani*** *(içdonu)*, ***xarg*** *(ark)*, ***ha^{r}zevuş˜haze^{r}vuş*** *(hazırlanmak)* kelimelerinin etimolojik incelemesi ise şöyledir:

çermuk˜ğ : çermik < Ermenice çermuk˜jermuk kelimesinden gelir. Ilık su, ılıca anlamı da vardır. *jerm˜çerm* "sıcak" ջերմություն "sıcaklık" kökünden gelir */+uk/* eki ise Ermenice addan ad yapma ekidir. Kaplıca, ılıca. Yer adlarında *çermik* olarak geçer. Erm. *jermuk* 'hot bath' (< : jer, jerm 'heat, warmth' Dankoff ve Hasan Eren[2]'de bu kelimeyi bu şekilde tanımlamışlardır. Ermenicenin bir diyalekti olarak Hemşincede de bu kelime çermuk şeklinde */ç/* sesi ile yaşar ve aynı anlama gelir kelime sonunda, konuşma içinde */k/* sesi zaman zaman gırtlaksıl */ğ/* sesine evrilir. Ayrıca Hemşince günlük konuşmada *çok az olan çerm "sıcak" kelimesininde bu ▶▶▶

kelime içinde yaşadığını görüyoruz; *gendike* ***-me kağin neketin çermuk me go çure şad soya gasin- anivar kenatsin*** *"kadınlar –bizim köyün aşağısında bir çermik var suyu çok iyi derler- oraya gittiler"*

iştoni˜iştani : iç donu < kelimenin Hemşincede ki kullanımı düşündürücüdür. Kelime eğer Türkiye Türkçesinden alınmış olsaydı zaten ***don*** kelimesi iç çamaşırı olarak kullanıldığı için kelime başına tekrar iç getirilmezdi. Kelime büyük ihtimalle *iştani< iştoni< iç donu* şeklinde bir evrim sürecinden geçmiştir; ***dağan şad tenbal˜tembala iştani˜iştoniyin dağe bila maʳin hartsena gu*** *"çocuk çok tembel iç çamaşırının yerini bile annesine soruyor".* TTü: *don* "şalvar, pantolon" [Kamus-ı Türki, 1900]. TTü: *don* "iç pantolonu, külot" [TDK, Türkçe Sözlük, 1. Baskı, 1945]. Eren[3]'e göre: "1. 'giysi'; 2. Bacaklara geçirilen iç giysisi. Eski kaynaklarda 'giysi' olarak geçer. Türkmence d□n 'giysi'. Balkarca Ton 'kürk'. KaraKalpakça ton 'kürk'. Nogayca ton 'kürk'. Kırgızca ton 'gocuk'. Eski çağlardan başlayarak 'giyim, giysi' olarak kullanıldığını biliyoruz. Orta Türkçede de 'giysi' olarak geçer. Eski Kıpçakçada da 'giysi, giyim' ve 'kürk' olarak kullanılır. Rusçaya tuno olarak geçmiştir. Vasmer (REW) etimolojisini vermemiştir. Yaygın bir inanca göre, Sakacadan alınmıştır. (thauna 'giysi'). Ancak, Türklerin 'giyim, giysi' gibi bir kavram için yabancı bir karşılık kullanmaları kolay kolay düşünülemez. Çinceden alındığı yolundaki sav da düşündürücüdür." Eren'in bu görüşlerine göre kelime don˜ton şekli ile çeşitli Türkî dillerde yaşamaktadır. Fakat kelimenin bu dillerin hangisinden ve hangi dönemde Hemşinceye geçtiği hala belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca kelime *ştan* "pantolon" şekliyle Rusçada da yaşar. Türkçede çift ünsüzle başlayan alıntı kelimelerin başına bir ünlü getirilmesi ve Rusçada ki ***ştan*** şekli beraber düşünüldüğünde bu ihtimalin yani kelimenin Rusçadan geçme ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Station "durak" kelimesinin başına /i/ getirilerek istasyon yapılması gibi. Ve bu şekilden gelme ihtimali az da olsa vardır. Ancak kelime hem *iştoni* hem de *iştani* şeklinde kullanıldığı için don giysi kelimesiyle olan tarihsel yakınlığı daha netleşir.

xedik : hedik < Kelime Ermeniceden gelmektedir. Çünkü Türkçede kelime başında */h/* yada /x/ sesi bulunmaz bulunan kelime ise Türkçe değildir. Bu durumun tek istisnası *hatun* kelimesidir ve bu kelime de *katun* şeklinde Eski Türkçeden Farsçaya *hatun* şeklini alarak geçer ve sonradan tekrar Farsça üzerinden Türkçeye girer. Bu kısa bilgiden sonra tekrar ***xedik*** kelimesine dönelim, kelime kökenine bakacak olursak *hed (Erm. :het (tane)).* Ancak Hopa Hemşin Diyalektinde bu kelime *hed enuş* şeklinde bir söz öbeğinin içinde yaşar ki bunun tam Türkçeye çevirisi ise *iz çıkarmak, yol açmak*, anlamındadır. Bundan dolayıdır ki kelimenin kökeni Ermenice *het*'den yahut Türkçe *edik*'ten değil Hopa Hemşin Diyalektindeki (Hemşin Ermenicesinde) ***hed*** (daha sonra art damaksıl hale gelerek) ***xed*** kökünden gelir. *+ig* eki ise küçültme anlamı içerir ki bu da *xedik*'in açtığı *hed*'in yani yolun küçük olmasıyla alakalıdır. ***Tsun şad egadza xediknin odkenut, hed enelov enelov kenatsek*** *"kar çok (gelmiş) yağmış, hedikler ayaklarınızda yol, iz yaparak gidin".* Tane anlamı ile *had* veya *hadig* kelimesi de Hopa Hemşin Diyalektinde yaşar. Bu kelime de tane genellikle mısır tanesi anlamında kullanılır sonundaki ek ise açıklanmaya muhtaçtır, ama tanenin özü ve hacmi itibari ile küçük ve sevimli olması Ermenicede ki sevimlilik katma küçültme eki olan *+ig* eki olma ihtimalini artırır. Sonuç olarak bu iki kelime Ermencenin ve onun diyalekti, lehçesi olan Hemşincede zamanla fonetik değişime uğramış iki farklı kelimedir. Kelimenin kökeni ile ilgili olarak Eren (1995: 871-872) şu görüşü ileri sürmektedir: "hedik, kara batmamak için ayağa giyilen, altı şerit biçiminde kesilmiş gönlerle kaplı, yuvarlak bir çeşit kar ayakkabısı; 2. "çoçuk ayakkabısı" 3. "örme terlik". ˜edik "ayakkabı": çizme. Başındaki h- yerel ağızlarla türemiş ikincil bir sestir. Bläsing (AL: 67) Ermeniceden alındığını ileri sürmüştür (*Erm. Hetik "breite Schuhe um auf Schnee zu laufen"*). Ona göre, Ermenice hetik "Fu□, spur" olarak kullanılan het'in küçültmesidir. Dankoff (ALT 429) da *"boot", "snowshoe" (< : het "footstep,trace")* olarak kullanılan Ermenice hetik'ten geldiğini bildirmiştir". Nişanyan'a göre ise: hedik< Erm. *hadig* հատիկ

Hemşince kelimelerin üzerine Etimolojik çalışma yapılırken birçok kişi, kavramları yanlış kullanmaktadır. Bu durum başlı başına bir makale konusudur. Ancak bunu kısmen burada ifade etmek istiyorum. Dil Bilim, Filoloji, Etimoloji, Fonoloji Fonem, Alafon, Morfoloji, Morfem, , Kelime, Kök, Gövde, Ek gibi kavramların kullanılışları ve kullanıldıkları yerler itibari ile çok büyük yanlışlıklara neden olabilecekleri unutulmamalı ve dikkatli olunmalıdır.

tanecik, tahıl < Erm. *had* հատ tane.[4]

xarg : ark < Eski Türkçe *arık* < ETü. *ar-/yar-* "yarmak, kesmek" */+Ik/*; ***xarge şines ana çure inatniva gerta erzevaniva mednuçi*** " *su yolu (ark) yaparsan su diğer tarafa gider bahçeye girmez".* Eren'e göre: "*ark* < '*içinden'* "su akıtmak için toprağı kazarak yapılan açık oluk, kanal". Ağızlarda arık olarak da geçer. Yerel olarak ***hark*** biçimi de kullanılır. Bu biçimin başındaki h- sonradan türemiştir. ~ Azerice Arx. – Türkmence ▯rık. - Nogayca. Arık, - Kırgızca arık, - Kazakça arık, - Özbkçe. ariq. – Yeni Uygurca. erik. Kaşgarlı Mahmud'a göre, Orta Türkçede arık olarak kullanılır. Eski Kıpçakçada ark biçimi geçer.Pedersen'e göre Ermeniceden alınmıştır. (KZ 39 : 458), Dankoff (ALT A3) Pedersen'in açıklaması üzerinde durmuş, her iki dilde ortak bir kaynaktan (Örn: Orta Farsçadan) kalma bir alıntı olabileceğini dile getirmiştir. Doerfer atlı göçebe Türklerin yapay sulama terimlerine gereksinim duymadığını vurgulamıştır. Sonuç olarak kelime üzerine iki türlü görüş vardır bunlardan ilki Eren'in kelimenin kökenini Türkçeye dayandırdığı görüşü diğeri ise Pedersen ve Dankoff'un Ermeniceden geldiği yönündeki görüşleridir."[5]

şe : şey < Ar. şey "şey, nesne; ***emmen şe genim*** *"herşeyi yaparım."* Bu kelime Türkçede Arapçadaki çoğul şekli *"eşya"* ile kullanılır fakat kelimenin tekil hali Arapçada *şey* kelimesidir. Hemşincede ise bir nesneye koltuk, tabak vb. *eşya* denmez *şe* denir. Ayrıca Hemşincede kelime sonundaki */y/* düşer sadece bazı çekimlerde bu */y/* ortaya çıkar.

Örneğin: ***im şeyiyes*** "benim eşyalarım"
ku şeyiyet "senin eşyaların"
anu şeyiye "onun eşyaları"
me şeyiye "bizim eşyalarımız"
tse şeyiye "sizin eşyalarınız"
anots şeyiye "onların eşyaları".

Bu da bu kelimenin Türkçe üzerinden Hemşinceye geçtiğine dair soru işaretlerine neden olur. Tarihsel olarak Hemşinlilerin Araplarla ilişkisi olması münasebetiyle de doğrudan kelimenin Arapçadan alınmış olması muhtemeldir.

ha^{r}zevuş~haze^{r}vuş : hazırlan- < Arapça ***hadir*** حاضر "Hazır olan, huzurda bulunan. Hazır duruma getirilmek." Ancak burada */-v/* eki ve devamındaki */+uş/* nedir ? Burada ki */v/* eki Hemşince eylemlere gelen dönüşlülük ekidir ardından gelen */-uş/* ise mastar ekidir ***ha^{r}zuş*** "hazırlamak", ***ha^{r}zevuş*** "hazırlanmak", ***desnuş*** "görmek", ***desnevuş*** "görünmek", ***jajuş*** "sallamak", ***jajveluş*** "sallanmak", ***haknuş*** "giymek", ***haknevuş*** "giyinmek" ; ***anu haze^{r}vuş ~ha^{r}zevuşe bedenik hana kişer gelli kena hayde asa inu*** *"onun hazırlanmasını beklersek gece olur git hayde de ona"* ■

1 Eren, 1999, s.87.
2 Eren, 1999, s.119.
3 Büyük Türkçe Sözlük (TDK): http://www.tdk.gov.tr
4 Nişanyan, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi.
5 Eren, 1999, s. 17

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan, Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 4. bsk., İstanbul 2011.
Bedros Zeki (Garabedyan), Ermeniceden-Osmanlıcaya Mükemmel Sözlük, TDK Yay., Ankara, 2009.
Büyük Türkçe Sözlük (TDK): http://www.tdk.gov.tr
Eren, Hasan, Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, Ankara, 1999
Ermenice Sözlük: www.nayiri.com/search?l=tr
Kerovpyan (İşkol), Keğam, Ermenice Sözlük (Türkçe karşılıklarla), Aras Yayıncılık, İstanbul, Eylül 2011
Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki, Çağrı yay., İstanbul, 2007.
Turkish Armenian English Dictionary (Avedikyan): avedikyan.com
Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 2009
Nişanyan, Sevan, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi.

deneme GOR

Mahir Özkan

Saklı kelimeler

Hemşince'nin artık neredeyse kaybolmak üzere olan kelimelerini, deyimlerini açığa çıkarmak için yapılan arkeolojik bir kazıya benzetiyorum.

Hemşince yok olma tehdidi altında olan bir dil. Bu nedenle de diline ve kültürüne sahip çıkmak isteyen, onu gelecek kuşaklara taşımak isteyen insanlarda tek bir kelimeye karşı bile büyük bir hassasiyet olması kaçınılmaz. Son zamanlarda Hemşince konuşabildiğim ailemden ve çevremden insanlarla yaptığım muhabbetlerin bir yönünü de bu hassasiyet oluşturuyor. Özellikle annemle yaptığım sohbetlerde her kelimeyi didikliyor, yeni duyduğum kelimeleri kaydediyorum. Onu bıktırma ve anlattığı konuyu bölme pahasına, benim bilmediğim, yeni kullandığı kelimenin anlamını uzun uzun açıklamasını istiyorum. Bu açıklamaları kaydediyorum.

Bir yandan da Hemşince ile ilgili yaptığım sözcük derlemeleri, taramaları ve Hemşince öykü, şiir, masal, çeviri çalışmaları sırasında ihtiyaç duyduğum kelimeleri ararken karıştırdığım sözlükler, sorduğum büyüklerden edindiğim bilgiler oldukça fazla malzeme biriktirmemi sağlamış durumda. Bu kayıtları, Hemşince'nin artık neredeyse kaybolmak üzere olan kelimelerini, deyimlerini açığa çıkarmak için yapılan arkeolojik bir kazıya benzetiyorum. Her yeni öğrendiğim kelimede büyük bir heyecan ve keyif duyuyorum. Umarım siz de saklı kelimeleri keşfederken benim aldığım keyfi alırsınız.

Aşuş

Ortalama düzeyde Hemşince bilen birisine "aşuş" kelimesi ne anlama gelir diye soracak olursanız muhtemelen cevap alamazsınız. Çünkü tek başına bu kelimeyi duymuş olma ihtimali çok zayıftır. Ama kendisine, nen aşuş, yed aşuş, viy aşuş- ver aşuş, var aşuş, derseniz söylediklerinizi anlayacaktır. Size "nen aşa" diyen kişinin sizinle aynı yükseltide, "ver aşa" diyen kişinin sizden yüksekte, "var aşa" diyen kişinin sizden aşağıda, "yed aşa" diyen kişiye ise sırtınızın dönük olduğunu bilirsiniz. Başka bir şey daha bilirsiniz. Bu kişi sizden kendisine doğru bakmanızı istemektedir. Hatta bu kelimenin geçtiği meşhur manilerimiz de vardır.

Ka cefukan u elles
Dandzetsan xavağ kağa
İndzi u desnus hana

Mem al mem al yed aşa

Yani aşuş, bakmak anlamına gelmektedir. Ama ben bugüne kadar aşuş kelimesinin tek başına bakmak anlamında kullanıldığını duymadım. Biz bakmak anlamında "put enuş" kelimesini kullanıyoruz. Ama mesela nen put aa, ver put aa şeklinde de bu kelimeyi kullanmıyoruz. Bunu fark edince bu kelimeleri sözlüklerde aramaya karar verdim. www.nayiri.com adlı bir internet sözlüğünde yaptığım taramalarda kelimelerin ikisini de buldum. Sözlüğe göre aşuş; "bakmak, göz atmak" anlamlarına geliyor. Put sözcüğü ise, puyt şeklinde geçiyor ve "dikkat" anlamına geliyor. "Put enuş" ise "dikkat etmek" anlamına geliyor. Peki Hemşince'de dikkat ne anlama geliyor. Benim bildiğim doğrudan dikkat anlamına gelen bir sözcük Hemşincede yok.

Demek ki biz birbirine çok yakın anlamları olan dikkat etmek ve bakmak kelimelerinin ikisini de bakmak anlamında kullanmaya başlamışız zaman içerisinde. Tabi bu dikkat (put) kelimesinin bakmak anlamında daha fazla kullanılmasından dolayı zaman içerisinde dikkat anlamının ortadan kalkmasına yol açmış. Ama "aşuş" kelimesinin yanındaki eklerle birlikte de olsa korunmuş olması bizim için bir şans. Bu sayede dikkat kelimesini belki yeniden dikkat anlamında da kullanmanın imkanını bulacağız.

Biraz düşününce bu kelimenin dikkat anlamına yakın kullanımlarına da Hemşincede rastlamanın mümkün olduğunu görüyoruz. Mesela birisi ile hararetli bir konuşmanın ortasındayız ve önemli şeyler anlatıyoruz. Karşımızdaki zaten bize bakıyordur. Ama biz sözlerimizi dikkat etmesini istediğimiz zamanlarda, "tun indzi put aa, astadzniyes mitkad hanel mi- sen bana bak (benim dediklerimi dikkate al), söylediklerimi aklından çıkarma" deriz. Burada tam olarak dikkat anlamına gelmese de bu kullanımının ipuçlarını veren bir kullanım olduğunu söyleyebiliriz.■

şiir

GOR

İbrahim Karaca

Bulutların Gözyaşı

Sen uyurken suyumu çalar felek
Canımı alır sen uyurken
Uykuna düşer gözyaşlarım
Yağmur sanırsın sen
Sevdalı bir bulutum ben

Duman yürüdi dağa
Geliyi yağmur, aha
Ağlama kara duman
Ben ağlamadum daha

Atma felek o taşi
Ağlatma kurti kuşi
Bu yağan yağmur değil
Bulutlarun gözyaşi

Suyumi çalanlara
Canumi alanlara
Ben nasil inanayim
Kuyrukli yalanlara

Deremi dolandurma
Suyumi bolandurma
Kim aldi kim veriyi
Kimun malini kima

Atma felek o taşi
Ağlatma kurti kuşi
Bu yağan yağmur değil
Bulutlarun gözyaşi

Ramazan Balcıoğlu

HADİG

KURUCU GENEL BAŞKANI **MEHMET ALTUNKAYA** VE BAŞKAN YARDIMCISI **KAMİL MUTİ** İLE SÖYLEŞİ

Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği (HADİG)'in kuruluşunun asıl amacı dil ve kültürümüzün kaybolmaması, dilimiz ve kültürümüzün yaşatılmasıdır.

2011 Haziran ayında HADİG'i kurdunuz. Siz HADİG'in kurucu genel başkan yardımcısısınız? HADİG'i kurmaktaki amacınız neydi? Sizi böyle bir dernek kurmaya iten nedenler neydi?

Mehmet Altunkaya – HADİG'in kuruluş amacı Hemşin dilinin ve kültürünün yok olmamasıdır. Sosyal, kültürel ve ekonomik dayanışmayı geliştirmek, kültürümüzün vazgeçilmez parçası olan doğayı ve çevreyi korumak amacıyla HADİG'i kurduk. Emeği geçen tüm üyelerimize bir kez daha sonsuz teşekkür ediyorum. 1990 yıllarında İstanbul'da yaşayan Hemşinli ailelerle zaman zaman bir araya gelerek, guruplar halinde yemekler yenir, eğlenceler düzenlerdik. 100 aile, 200 kişi bir araya gelirdik. Haliyle HADİG gibi bir derneğe ihtiyacımızın olduğu o tarihlerde belliydi. Son olarak şöyle bir örnek vereyim; HADİG'in 7 kişilik resmi kurucu üyelerinden ben dahil, evli olan dört erkeğin, dördünün de eşi Hemşinli değildir ve çocuklarımız Hemşince bilmiyor. HADİG kurulduktan sonra çocuklarım ve eşimde Hemşinceye ilgi arttı. Az da olsa Hemşince öğrenmeye başladılar. Bunu HADİG'e borçluyuz. Bu ve bunlara benzer nedenlerle HADİG'i kurduk ve iyi ki de kurmuşuz..

Kamil Muti - HADİG bir zorunluluktan kuruldu. Zorunluluk nerden geliyor? BM kararlarına göre dilimiz Hemşince, yok olma tehlikesi altındaki dillerden biridir. Halkına hizmet etme sorumluluğunu içinde duyan, ama 80 öncesi genel Türkiye siyasetinde özele zaman ayıramayan arkadaşlar olarak bu tehlikeyi gördük ve kültürümüzün, dilimizin kaybolmaması için gençlerle bir araya geldik, HADİG'i kurduk. HADİG'in kuruluşunun asıl amacı: Dil ve kültürümüzün kaybolmaması ve yaşatılmasıdır.

HADİG'in birinci işlevi Hemşin kimliğini gün yüzüne çıkarmak olmuştur. İkincisi bugün Hemşinli işadamlarımız Hemşin kimliği altında toplantılar yapmaya başladılar, Hemşin Hizmet Vakfı adıyla bir vakıf kurma çabasındalar.

HADİG ilk adımdır, bunun peşi sıra diğer adımlar atılmaya başladı diyorsunuz?

Kami Muti - Evet bunun müsebbibi HADİG'dir. Bu HADİG'in başarısıdır. HADİG Hemşin bilincini geliştirmiştir, sağ olsun iş adamı arkadaşlarımız da vakıf kurma yoluna

girmişlerdir. Başarılar diliyoruz, HADİG'de bu konuda üzerine düşeni yapmalı, destek olmalıdır bu sürece. Üçüncüsü biz HADİG olarak diğer kardeş halklarla birlikte 1 Mayıs alanlarında, meydanlarda sesimizi dile getirmeye, Halkların kardeşliğini pekiştirmeye çalıştık. "Kimanak ta hozaik" belgimizle meydanlarda yer aldık. Kadınlarımız televizyonlara yansıyan etkinliklerde bulundular, genç sanatçılarımız Hemşin ezgilerini dile getirdiler. Daha öncesinde Özcan Alper arkadaşımız Hemşince konuşulan filimler yapmaya başladı. İşte bütün bunlar Hemşin kimliğinin ayağa kalkmasının en güzel örnekleridir. HADİG bunun meşalesini yakmıştır. HADİG sadece bunlarla da yetinmemeli diye düşünüyorum. Başka görevleri de vardır HADİG'in. Bunun bir tanesi de gizemli tarihimizle biraz olsun ilgilenmektir. 780 yılından beridir yaşadığımız coğrafyayı, Prof. Kirzioğlu'nun dahi inkar edemediği Hemşin beyliğini konuşmamız gerekir.

Sizce HADİG neler yaptı, neler yapamadı, neler yapmalı, neleri yapmamalı? Bir eleştiri özeleştiri yaparsak neler söylersiniz HADİG için?

Mehmet Altunkaya - HADİG tüm maddi olanaksızlıklara rağmen amacına ulaşmaya çalışıyor diyebilirim. Daha kurulalı 3 yıl oldu, elbette bazı eksikliklerimiz oldu. Üye sayımız 1000-2000 kişi olabilirdi, henüz 400 civarı. Diğer bir eksikliğimiz iyi bir internet sayfası yapamadık, var olan Facebook sayfasını iyi kullanamadık. Bazı gereksiz yorum ve yazışmalara engel olabilirdik. Bunun yanında çok güzel şeyler de yaptı HADİG; örneğin 4 kez İstanbul'da olmak üzere Ankara, Samsun gibi şehirlerde Hemşinlilerin bir araya geldiği geceler yaptık, şimdi de Hopa'da yapacağız. Yine İstanbul'da önemli salonlarda 2-3 kez konser yaptık. Yayla şenliklerinin adımını attık, geçen yıl ve bu yıl yayla şenliği yaptık, İstanbul boğazında tekne turu yaptık. En önemlisi de Oce, Hemşin, Çamlıhemşin, Düzce, Adapazarı bölgesindeki Hemşinlilerle bir araya geldik, köylerini ziyaret ettik, pikniklerine katıldık, onlar da dernek faaliyetlerine katıldılar. Hatta Vova konseri vesilesi ile Shoci deki Hemşinlilerle bile temasımız oldu. Ayrıca kesintili olsa da HADİG'in tulum, kaval kursları, horon çalışmaları, film gösterimleri ve çeşitli konularda söyleşiler yaparak, 1 Mayıs, Dünya Kadınlar Günü, Anadil Günü, HES'lere karşi yürüyüş ve mitinglere katılarak amacına hizmet ettiğini düşünüyorum.

Kamil Muti - HADİG'in kuruluş aşamasındaki duruşu, kitle kuyrukçuluğu yapmaması önemlidir. Kitle kuyrukçuluğu yapmamalı HADİG. Biz bir misyon derneğiyiz, bu bazılarının anladığı gizli bir misyon değil, dilimizin, kültürümüzün korunması, yaşatılması misyonundan bahsediyorum. HADİG emekliyor daha, ben ona günahın var diyemem ki, bebeğe günahın var denir mi ? Kuruluşun hemen sonrasında bazı arkadaşlar bireyselliklerini aşamadılar, bir kırılma oldu, ben o sürecin de aşılacağına inanıyorum. HADİG'in, bu derginin de katkısı ile kendini daha ileriye taşıyacağına inanıyorum.

Yapabilirsek Akçakoca, Çamlıhemşin, Hopa'da paneller, söyleşiler yapmalıyız, sonrasında da İstanbul'da daha akademik, bilimsel, uluslararası katılıma açık bir konferans yapılmalı, Hemşin dili, kültürü, tarihi konularının tartışılacağı.

HADİG, kardeş dil ve kültürlerle Türkiye'nin demokratikleşme mücadelesinde yer almalı, bu demokratikleşmenin bizim toplumumuza olumlu yansıması olacağını bilmeliyiz.

Dil konusunda HADİG'in sürdürdüğü çalışma daha ileri taşınmalı, Hemşinlilerin yaşadığı bölgelerdeki üniversiteler öncelikli olmak üzere, üniversiteler nezdinde bu konuda girişimde bulunulmalı, kürsü kurulması veya Hemşin dili, kültürü tarihinin akademik ▶▶▶

çalışmalara konu olması sağlanmalı.

Bu açıdan HADİG'den arkadaşların da içinde olduğu, emek verdiği, GOR dergisi çalışmasını çok önemsiyorum. GOR'un da yukarıda bahsettiğimiz çerçevede önemli işlevleri olduğunu düşünüyorum. GOR; toplumumuza bilimsel, objektif bilgiler sunarak, Hemşin kimliği, dili, kültürü konusunda HADİG'in yarattığı farkındalığı bilgi ile donatmalı. GOR içeriği ve duruşu ile HADİG'e ve Hemşin dili ve kültürüne emek veren insanlara yönelik asılsız eleştiri ve ithamlara da bir cevap işlevi görmelidir.

Şimdi bu konuya gelmişken, asılsız eleştiriler, ithamlar konusunu biraz açalım isterseniz. HADİG kuruluşundan itibaren bazı çevrelerin kasıtlı, asılsız isnatları, iftiraları, karalamalarıyla, kara propagandalarıyla karşılaştı. Bunu siz de biliyorsunuz. Siz ve bazı kültür-sanat insanlarımız bu karalamaya maruz kalanlardansınız. HADİG ve çevresine yönelik bu karalama ve ithamlar konusunda ne diyeceksiniz?

Mehmet Altunkaya – Bunlar kifayetsiz, dar görüşlü, şoven insanların deli saçması, 'çamur at izi kalsın' cinsinden karalamalarıdır. Dayanaksız, art niyetle uydurulmuş, alçakça iftiradan başka bir şey değildir. Muhatap almamak lazım. 'Meyve veren ağaç taşlanır' derler atalarımız. Şu kadarını söyleyeyim maddi olanaklarımızın kısıtlılığı nedeniyle derneğimizi daha az kira ödeyeceğimiz bir yere taşımaya karar verdik. Bu durum bile yaydıkları söylentilerin asılsız, iftira olduğunun bir delilidir.

Kamil Muti -İnsanlar yapmayı düşünemediği, cesaret edemediği bir toplumsal olayı yapmaya kalkanları itibarsızlaştırmak için bir neden ararlar. Kendi güçsüzlüklerini gizlemek için o insanları bir yerlere bağlamaya kalkarlar, çünkü o işleri yapmaya cesaretleri olmadığı için, yapanları da, ya deli sanıyorlar, ya da bir yerden beslendiğini sanıyorlar. Bu onların cehaletlerinin, ön görüsüzlüklerinin göstergesidir. Bunu yapmamaları lazım. Ön yargılı olmamaları, sosyal konularda, düşünsel konularda ön yargıyı kaldırıp, acaba, neden, niçin, nasıl sorularını kendilerine sormalarını salık veririm. Ben şunu söylüyorum. Ben ve arkadaşlarım günümüzden sorumluyuz, halkımızın diliyle, kültürüyle, tarihiyle ilgilenmek zorundayız. Bunun için de kimseden icazet alacak değiliz. Bu arkadaşlar doküman olarak, bilimsel temel olarak, gelsinler bu konuları konuşalım, tartışalım. Biz ille de bizim söylediklerimiz doğrudur demiyoruz.

Hatırladığım kadarıyla siz o çevreden bu konularda kitap da yazmış olan bir kişiyi söyleşi yapmak üzere HADİG'e davet de ettiniz galiba ? .

Mehmet Altunkaya - Evet bizzat ben aradım kendisini, iki kez davet ettim. Ama maalesef gelmedi.

Kamil Muti- Evet gelmedi. Devam edersem, HADİG kimseye bir tarihsel tez sunmuyor. HADİG'in bunu da yapması lazım, ama HADİG daha o kertede değil. Şimdi bu arkadaşlarımız ezber okuyorlar, ezberleri bozulduğu için de korkuyorlar.

Nedir rahatsız eden onları?

Kamil Muti - Rahatsızlıkları, onlara yıllardan beridir anlatılanların doğru olduğunu, farklı bir doğrunun var olabileceğini düşünmemelerinden geliyor.

Yani HADİG'in farklı fikirlerin de ifadesine imkan sağlamasından mı rahatsız oluyorlar?

Kamil Muti - Evet tabii ki.

Şimdiye kadar ezberlemiş oldukları bilgilerin, yani resmi ideolojinin dışında fikirlerin ifade edilmesine HADİG'in imkan sağlamasından rahatsız oluyorlar?

Kamil Muti - Evet. Aynen öyle. Şu çok net, HADİG farklı fikirlerin konuşulmasından, tartışılmasından, kendini ifade edebilmesinden yanadır, HADİG'in en çok özen gösterdiği şey budur.

Zaten HADİG'in yaptığı tek şey de o galiba, kendisi bir fikir ifade etmiyor, ayrımcı, ırkçı, aşağılayıcı olmamak kaydıyla bütün fikirler kendini ifade edebilmeli diyor.

Kamil Muti - Bütün düşünceler kendini ifade etmeli... ama, ama diyorum... seviyesiz, ön yargılı, saygısız fikirleri dinleyecek halimiz de yok.

Ve başka toplumlar, başka halklar, diller, kültürler, inanç ve değerlere yönelik kin, nefret içermeyecek, onları aşağılamayacak fikirlerin kendini ifade etmesi?

Kamil Muti - Ayni şeyleri söylüyoruz, HADİG üzerinden başka kültürlere de kimsenin küfür etmeye hakkı yok, bunu da ettirmeyiz.

HADİG onu ettirmiyor o rahatsız ediyor galiba?

Kamil Muti - Evet. Küfrü fikir sanıyorlar. Ben o arkadaşlara diyorum ki gelelim bir araya kültürümüz, tarihimiz ve dilimizi saygı ve fikirler çerçevesinde konuşalım. Yahu başkaları konuşmuş, 1913 yılında Harbiye Nazarı Dahiliye Nazırına yazmış, Hemşin kimliğiyle ilgili, merak ediyorlarsa arayıp bulsunlar. İslam ansiklopedisi hem de Cumhuriyetçi Adnan Adıvar'ın çıkardığı İslam Ansiklopedisi'nde 1944'te bizimle ilgili yazılmış.

Ne yazılmış?

Kamil Muti - Hemşinlilerin tarihsel kökeni ve geçmişi ile ilgili. Bunları konuşmayan bir biziz, başkaları konuşmuş, yazmış.

Harbiye Nezareti Dahiliye nezaretine ne yazmış?

Kamil Muti - Çok net, 1. Dünya savaşı patlayacak, "Hopa ve çevresindeki şu şu köyler Hemşin köyleridir, bunlar saf ve cahil insanlardır, misyonerlerce kandırılabilirler, devlet bu insanları uyarmalı doğru yola koymalıdır" diyor.

Şimdi devlet bunları 1913 de demişse, 1944'te islam ansiklopedisi yazmışsa, sen bunları konuşmazsan o zaman tarihi konuşmamış olursun, Hemşinli Sadrazam Mehmet Ali Paşa'yı, Ziya Hurşit'i konuşmayalım mı?

Anladım. Devletin kayıtlarında var olan şeyleri konuşmak niye insanları rahatsız ediyor diyorsun?

Kamil Muti - Evet... Bunlar konuşulabilmeli, ama kimseyi damgalamadan. Biz kimseye herhangi bir sifatla saldırıyor muyuz, saldırmıyoruz.

Şimdi başka bir konuya geçiyorum. Biliyorsunuz, SSCB sınırı çizildiğinde sınırın Batum tarafında kalan ve oradan 1944'te Kırgızistan/Kazakistan'a sürülen, oradan da şimdi bir kısmı Rusya Krasnodor, Voronej, Rostov bölgesine göçen yersiz, yurtsuz, vatansız dolaşan 5000 civarında insanımız var. Bu konu da ne diyeceksiniz? HADİG'in ya da Türkiye'deki Hemşinlilerin bu konudaki sorunluluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Mehmet Altunkaya – Benim sülalemin ▶▶▶

yarısı, amca çocuklarımın önemli bir kısmı Kazakistan'dadır. Ben hem Kazakistan'a hem de Vova ile birlikte Shoci'ye Apseronsk'a gittim. Salaxoğli Hasan amca dahil oradaki akrabalarımız ve ileri gelenlerle görüştüm. Sorunlarını biliyorum, çaresizliklerini yüreğimde hissettim. HADİG olur, VAKIF olur, Türkiye'deki Hemşin toplumu bu konuda üzerine düşeni yapmalıdır. O insanlarımıza gerek hükümet nezdinde girişimleriyle, gerekse birebir ilişkiler çerçevesinde elini uzatmalı, onların dertlerine çare olmanın yolunu aramalıdır. Bu bizim görevimizdir.

Kamil Muti - Sochi'ye birlikte gitmiştik, Apsheronsk'da ziyaret ettiğimiz Salaxoğli Hasan amcanın hüznünü, feryadını unutmak mümkün mü. Onların sesini Türkiye'ye taşımak boynumuzun borcudur.

Salaxoğli Hasan amca ile o ziyarette yaptığınız söyleşi GOR'un 2. Sayısında yayımlanacak.

Kamil Muti - Çok iyi olur. HADİG olarak hükümet nezdinde temasta bulunup bu insanların sorunlarını dile getirmeliyiz. Hele Kırgızistan ve Kazakistan'da kalanların durumu daha zor, feryat halindeler.

GOR'un bu sayısında yayımlayacağımız H. Akçiçek'in Rustem Karabacak'la yaptığı söyleşide "Türkiye'de hükümet bir yer gösterse ne yaparsınız" diye soruyor Hikmet "yürüyerek geliriz" diyor Rüstem, insanlarda öyle bir çaresizlik, sahipsizlik, yurtsuzluk hissi var ki, kalkar yürüyerek geliriz diyor. Ta Kazakistan, Kırgızistan'dan Türkiye'ye.

Mehmet Altunkaya - Salaxoğli Hasan amca da aynı şeyi söylemişti; bizim vatanımız yok, bayrağımız, sahibimiz yok demiş ve eklemişti "kıymetini bilin" diye.

Son olarak GOR için ne söylemek istersiniz?

Mehmet Altunkaya – GOR resmen HADİG'in bir yayın organı değil, ancak ben GOR'u Hemşin kültürü, dili konusunda bizim HADİG'le başlattığımız sürecin bir devamı olarak görüyorum. GOR'un ebesi HADİG'dir. Hemşin toplumu için kültürel, sanatsal, bilimsel, akademik, aydınlatıcı, yararlı yayınlar yapmasını diliyorum. Öyle de olacağına inanıyorum.

Kamil Muti – GOR, HADİG'in yarattığı fikri atmosferde yeşerdi, GOR'a giden yolda ilk toplantı da HADİG'in çağrısı ile 2013 Aralık ayında yapıldı. Arkadaşlarımızın özellikle genç Hemşinlilerin GOR için görev almalarını dilerim. Şimdiye kadar bizimle ilgili hep başkaları konuştu, GOR bizim kendimiz hakkında söz söyleyeceğimiz ilk yayınımız. GOR'un Düzce'den-Adapazarı'ndan, Çamlıhemşin'e, Hopa'ya hatta Abhazya'ya Shoci'ye kadar ulaşması lazım, bizim sesimiz meşalemiz olmalı GOR, oradan da GOR'a yazı vs katkılar olması lazım. HADİG, VAKIF, GOR veya başkaları, bu memlekette Hemşin dili, kültürüne katkı olacak her kim ne iş yaparsa tebrik eder, elini sıkarım, destek olurum.

Bu kadar "Hemşin, Hemşinli" demek biraz milliyetçilik olmuyor mu? Biliyorsunuz böyle bir eleştiri de var HADİG e yönelik ?

Kamil Muti - Bunu daha önce de ifade ettik, bi kere HADİG asla ve asla Hemşin milliyetçisi değildir. Ancak dilimizin, kültürümüzün kaybolmaması, yaşaması için Hemşinliliği de vurgulamak durumundayız. Biz sayısal olarak çoğunluk azınlık olmasına bakmadan, tüm halkların kardeş olduğuna inanırız, kimsenin kimseden üstün olduğunu da kabul etmeyiz. Kimseyi yargılamayız, biz tüm kültürlere, dillere saygılıyız...Lazı, Gürcüsü, Çerkezi, Çingenesi, Türkü, Kürdü, Ermenisi kardeşçe yaşamalıyız. Dünya da bu yönde gelişiyor...

Nasıl böyle dersiniz, baksanıza orta doğu savaş alanına döndü?

Kamil Muti - Onlar farklı, orada başka şeyler var, mezhepsel konular var. Bir de emperyalizm var olduğu müddetçe halkların kardeş olması da kolay değil. İşte bizim görevimiz kardeşliği pekiştirmek. Savaş çıkarmak çok kolaydır, önemli olan halkların kardeşliği, dostluğunu hayata geçirmektir. Çünkü... yahu HES'lerden hepimiz zarar göreceğiz, çevre kirliliği hepimizi etkiliyor, Laz, Türk, Kürt, Hemşinli diye ayırmıyor. Yani doğanın yok edilmesi, çevre felaketleri, küresel ısınma, herkesi etkilediği için, biz bunlara karşı birlikte mücadele etmek, bu gidişi değiştirmek zorundayız.

O zaman buradan şeye geliyoruz. HADİG'in kuruluş amaçlarında da var olan doğayı ve çevreyi kültürün bir parçası olarak görmek ve korumak, doğanın çevrenin tahribatına karşı mücadele etmek.

Kamil Muti - Tabi, Dünyanın her yerindeki çevre sorunu dünyanın ortak sorunudur. Bizi sadece Türkiye'deki değil Almanya'daki, Amerika'daki, Ortadoğu'daki, Aysa'daki çevre sorunları da etkiliyor.

Bu kadar evrensel baktığında zaten milliyetçi olma ihtimalin de kalmıyor galiba. Siz dünyanın kültürel mirasının, kültürel değerlerinin bir parçası olarak Hemşin kültürüne sahip çıkıyorsunuz...

Kamil Muti - Aynen öyle.

HADİG ve VAKIF kuruluş çalışmalarında önde gelen bir insan olarak Hemşin toplumuna bu çerçevede neler söylemek istersiniz?

Mehmet Altunkaya- Benim öteden beri bir HEMŞİN EVİ projem vardı, bu projemi paylaşmak üzere hemşinli iş adamlarımızla geniş katılımlı ilk toplantımızı Kumburgaz'da Artemis otelde yaptık. Daha sonra da Abant, Akçakoca, Ankara'da bir çok ilden Hemşinli iş adamlarımız, bürokratlarımız, gazeteci, avukat, mali müşavir, sanayici insanlarımızın katıldığı toplantılar yaptık. Bir vakıf kurmaya karar verdik ve seçilen 25 kişilik bir ekip bu çalışmayı sürdürüyor. Amacımız Hemşin kültürü, örf, adet ve geleneklerine sahip çıkarak, Hemşin toplumunda ekonomik ve sosyal dayanışmayı geliştirmek, öğrencilerimize burs sağlamak, mağdur durumda olanların yanında olmaktır. HADİG varken neden VAKIF kurduk sorusuna kısaca şöyle bir cevap vereyim; HADİG, kültürel bir dernektir, VAKIF ise bahsettiğim gibi hizmet veren, vakfeden, bağışlayan bir kuruluştur, ikisinin ayrı ayrı işlevi var diye düşünüyorum.

Hemşin halkına, kültürlerine, dillerine ve bu çerçevede kurulmuş olan HADİG'e ve HEMŞİNLİLER HİZMET VAKFI'na sahip çıkmalarını öneriyorum.

GOR için ve Hemşin kültürü ve dili için emek verdiğiniz vakit ayırdığınız için teşekkür ediyoruz.

Mehmet Altunkaya - Ben de teşekkür ederim. Başarılar dilerim GOR'a.

Kamil Muti - Ben de GOR'a teşekkür ediyorum, başarılar diliyorum.

Hikmet Akçiçek

Dir Çunik Mek!

Batum'an Keşvadz Hamşetsets Vare

2012'in darin Moskovai abroğ Soçi-Sukhumtsi hiristiyan Hamşetsike Vova'in konser devuşi ama Moskovaniyus davet ayin. Kiyazin 10'in Moskovai GoldenPalace Otelin konser devak. Rustem Karabacak'in andağ cançetsi, mezi rehperluğ aav. İnke 1944'in Batum'an Kirgizstanniyus keşvadz Hamşetsinouna. Rustem Karabacakov'e Kirgizistani Hamşetsinoun resmi temsilcina. SSCB'in oxtan hedeva andaği emmen bidzig millatnun resmi temsilcin go. Anu hed Kiyazin 10'in hakvan Batuman keşvadz mer Hamşetstanun vaan xabretsak. İnke 2 mar uni anotsal xabretsutsadzunir Batuman keşvuşnun vaan. Gaide telefonin meçner an al indzi eyed. GOR'in egoğ sayinoun Rustemin baban hed mek hekiyame kiyoğum..

İgune Batuman Kırgızistanniyus Kazakistanniyus keşvadz Homşestanun vaan xabretser, inç aster?

-Compu kale ta ?

-Ha. Kişere, an ponoun vaan xabra hala me me. Mek hoza dir çunik aster. İnçi dir çunik gased?

-İmoe (im mare-HA) xabradze gayid ağadzunim, an telefondiyus nen antsenes ana gelli. An köçiye ergu mayies nestetsutadz xabretsutsadzunim. Mariyes 80 e viyantsan. Mege 86, megale 83 ağav.

-An sürgünnin medinin entame...

- 7-8-10 daagan gelin, medinin aner keşuşnin. İndzi 4 daagane medisa keşetsin ana, ikinci donumin keşetsin ana.

-İkinci danum ta ? İkinci danum usti keşetsin tsezi?

-Ali Batum'an.

- Batuman ta, anlamış ağa oç ?

-1960 senein ali keşetsin. İmdade gungiçer yed eyev vetanniyus.

-Haa. Tsezi 1944 in keşetsin Batum'an Kırgızistan-Kazakistanniyus, andi yed egik Batumniyus ?

- 1944 in keşetsin, 1956'in im dade inçi me aav 15 xanai ama xabrets, Batumi ça u Batumi modik dzovun cotin Poti gasin anu kağin, Xasaniyaer anune. Hedev 1960. seneyin, indzigi soy medisa, mezi ali egin zoovila keşetsin.

-1944 in keşetsin, 1956'in yed egig Potiniyus ?

-Andağ dun şinetsak.

-1960'in takrar keşetsin?

-1960 hukumate takrar keşets. Haaa...

-15 xane yed egadzeki ta ?

-Ha

-Bitun mek sulaleeki ta?

-Ça, Beşiroğli gar, uuş gani, mek Karabacak 2 xanaaki...

-Himi inç ağav me Homşetsikes, Batuman keşetsin, kenatsin Kırgızistan Kazakistanniyus, andağ umiş kal ç'gartsin, yed egin kiçe Batumniyus, takrar keşetsin, himi takrar ali Krasnodorniyus gertan, gese Kırgızistan, gesa Kazakistan, gese Krasnodor gese Voronej, zate cong me millataki inç ağav himi ?

-Ha..ha...

-Karabağniyus ertuşin pone inçbes pona, aman inçig go ta?

-Karabağis pone, himi Ermenik mezi gasin ta; tsezigi peyig gasin Karabağniyus, bitunotsed peyik, meg dağ ağik, dun dak, tur dak gasin Ermenike.

-Ermenikes tsezi astin ta?

-Hukumate ..

-Hukumate tsezi teklif aav ta ?

-Ha...indzi astin.

-Kezi hed xabrettsin ta?

-Haa.. indzi tsen devin, bilates arin, yes egi Moskova, dain Erivanniyus , andi ergu jipi hedzak mirtalotin (uçak-HA) vaan donoğeni desetsenoğen. Çax eyev, meraler ergu or bedayin. Hedev astin 'balki merales osni oç,'

astin, 2 jipov dain, bitun Karabağe tsutsutsin. 'Put aa' astin, 'vordağ tun havnigus.' Yes asti ta 'indzi aman dağ tsutsutsek meg hoyivik, malciyik, hoğin meçe tadiguk, şades amanik' asti. Entame Karabağin bitun lernuke desetsutsin indzi. Erevan'a 350 km a Stepanakert gasin, Karabağin medz şaare, presidante andağ nesti gu, dain anu mode, çay xemetsuts, lernuke tsutsutsin, şad soyer an dağa, şad... Homşetsu dağer, lere tamniçi, gort. Tsemer ç'go, hayvane tsemran a kaynan a gardzi. Gabuş ç'vidi, aman tsağudli.

-Hedev inç ağav inçi kenatsik oç?

-Millate razı çen.

-Razi ağan oç?

-Şade razi çer. Şade ça u, meçvin himi 5-6 hadig sakalniye yettoğoğni gon ya, ... companine bededoğnin, vahabis gasin ana, vahabi... aner millatis aveyigun. Gasin ta iser gavurin.. Halbuki, Turke mezi isa halez tskadzuni. Aser gasin ta Ermenin gavura. E Ermenin gavura mayli Ruses? Rusis meçnik u, ali muslimanluğin meçe çik ki. Andağ barem lizunis meya, baame hukumate dir kella mezigi. İnçug yep meg ispan intus istus posiyes bededoğuk vetansuz....Soy çokut mezi himi vetan guda al, uuş compa çunik meg bejağuşi ama. Uuş campan sade Turkiyena... An al koni dayia donoum gasa, Turkiyetsan al umud ç'go...

- Ç'go?

-An ike, tse primiyere (T.C.Başbakanı R.T.Erdoğan -HA)heu eyev Kırgızistanniyus, indzi xabay devin, kenatsi, yarum saat nestak. Pallignun al gar, Hamşetstanun al yes kenatsi. 'Yiek amsun meç yes tse poned hallenoğum' asats. Hal gena... daimena hal gena.... Ermenik eeg al uçuşmiş ağan, 'inçel kiç me ik eneg' gasin, ina ... gar ana eek, an al imatsadza, inçel ik enek gasin...

- An marte Haşmetsi er ta Ermenier ta?

-Hamşetsia.. Ermenia , isa mer eegu bededadznin bitun Haşmetsiin

-Hamşetsiin ha?

-Haaa..ha..

-Aferum aferum.. yani Ermenistantsi Ermeninun hed çaki eeg..

-Haa... haa. Hamşetsiin...İser paxadz xalesadzin. Meg xalesel ç'gartsadzig.. Musliman ağadzçin paxadzin. Paxadzin... Muslimanluğe vaan arnoğ çelloğnun tsvonetsin kides jenosid ağav. Meg haralde uuş inçig çunaki.. Dağotsez ama ta? Yes inç kidim... Oluşağid ama emmen şeyi ha gases, ha astadzunik mek muslimanluğin.

-E gelli aman pon.

-Entame sağ menatsak, paxçoğe xalesetsav, mernoğe merav, 1,5 milyon mortetsin, na kadar paxan, andi hedeva ispan darmadağunik işta...

-Himi Krasnodorniyus ertoğ Hamşetsik, inçi Kırgızistan/Kazakistanan ver kellin?

-An polor çokutsav.

-İnçi ?

-Demokratiyaz eyevana Kırgize, Uzbeke, Kazak'e keloxe vegalav. Andağ Palligniye gani, Turkiye, anots çartetsin, en çağe betke SSR er u ...

-E Pallignin al Turkin, Kazak-Kırgiz-Uzbek'nin al Turkin inç bes gelli yaar çartigun?

Uzbeke Uzbekistana, Turka ama, uyintse uuş hesebigun, Uzbek hesebigun.

-En çağe meg grup Turke megal grup Turkin çartets ta?

-Ha.... Hududin modik. Mek, Uzbekin hududin modigik. Fergana vadisi gasin andağ ağav. Pallignin bitun paxan mer kağe egin. SSR e havanine jemnets, Uzbeknun gungetsuts. Pallignun mer kağe joğvets, Ferganain airportan Grasiasius epir dağvortsuts...

-Himi mer Hamşetsikes Krasnodorniyus gertan ana, Pallignun al Krasnodorniyus ertoğ go ta?

-Ha... Entame meokn al vaxetsin, hoza hekust al mezi heznoğun astin en tame gamats gamats ...

-Meg cong me inçi men ik zate astin?

Ha cong m'al ç'gok.

-... Entame ertag Rusyain meç ellik astin, Rusyan medz dağa emmen millati dağ gelli. Uzbekin, Kırgızin meçe kiç gellis, tsened honel çel gaes, kelxud heznugun entame... ▶▶▶

-E ha. Heu Kırgız Osh şaare koletsin imatsadz gellek?

-Ha, imatsak.... As pones enteresan pona? Tun al gases ta yes muslimanim gases, icabinda ... amana al yes Turkim gasin mer Hamşetsikn al, aman gasin al hozai Hamşetsikes. Turkiyen ta tsen da asor terçoğun egoğun Turkiyeniyus.. Turkiyen Hopai kağ devi egeg asa ana terçoğ egoğun bitunn al.

-Habaa, inç gases, otkentsi kukan...

-Otkentsi kukan ha! Ama inatin Ozbeke, Kırgıze, an al Turka ama Hamşetsun u Palligin kelxun heznugu andağ...

.....

-Nor gertas....

....

(hoza Rustem'e al xabrel ç'gartsav, viyelav hodatsan elav uyine hodaniyus kenats, ara devak kiçme xabruşin...)

-Pembalan aster ta, 'aner musliman ağan oç, xalesetsan' aster; mer Hamşetstanun hiristiyan menoğnun ama. E paxan, aner al uyintse memlakatan ağan. Aner al mer anpoloran al, Çamlihemşin- Hemşini polor, Trabzon-Ordu- Samsun kenatsin araç. Hedev al Abhazyasiyus Krasnodorniyus Soçi - Sokhum -Adler egin. Aner al dağ çunin ki ispolor, himi al Abhazyatsan Soçi-Krasnodor vs Rusyais semtniyus kukan...

-Anots campan patsa...

-Nor patsa?

-Ermenistanniyus patsa..., Anots kefe uzoğe asor gerta Ermenistanniyus problem ç'go.

Anots dun tur dalçin. İnçi, aner şadin. Egoğe katoğ, anots oog kami aselçi. Aner uyinke ertalçin. İnçi ki, andağ Karabaği gağva gebav Azerbaycanin hed... Gağvan al emmen mart uzelçi, anots campan patsa... Yerlaşmiş ağadzin, soy ginagun aner, asor mezma soy ginagun, keşvadzçin mezi bes , iser sade hoza çin.. Fransain gon, Angleranin gon, Fransain sade 800 bin go isa Haşmetsi Ermeninous.

-Haşmetsi Ermeni 800 bin usti go?

-Go uthaurbin, imatsadz gellis 5-6 amis antsav Fransan genosides giznavat ağadzuni, entame astin 800 bin go deyi... yes al himi imatsi.

-800 bin Ermeni go, tummayı Hamşetsi çin, Muştsi , Vantsi, Erzurumtsi, Antepsi, Turkiyeis emmen semtan keşvoğ Ermeninoun toriye ...

-E ha inçina ana, paxadz Ermeninun go. Entame darma dağun ağadzin iser. Mek sade perevetsak...

-Krasnodorin Hamşetsike soyin ta, rahatin ta?

-Rahatin, soyin asor.

-Antus ertal çigaek ta?

-Erta gaik. Aner sonvergu daiya andağin... kiç me averadzin

-İnçi

-Yaats megali cançuş çelluşi bes genin, ağçgeniye averadzin, Urusi tartsadzin kiç me

-E ha kiçanas ana tarnagus, gaib gellis.

-An semtan kiç me mezi umiş kaçi. Meg inçbes avalubes perevadzikana perevadzik, me axçgeniye ebbedu vardik haknilçin, garc haknilçin...

-...... -An inçbesa kides ta, anu car ç'go.

-E ha, car ç'go...İnçan vaxigum... Gamats gamats Urus tarnagun deyina vaxigum.

-Kağan elles u şaare mednusana, megal millatnun xarevis ana yaar lemanigus. Himi hoza gafalti genik salonis nestak televizyone patsa, ABD'in Almanya'in Turkiye'in inç u sergenin ana Rusyais al an sergenin. Muzik asin ana emmen dağ pop pop pop, popin Rusnu Turknu Almane Amerikane menasts oç, pope popa...

-Anu car ç'go an yes axtel çigaim...

-... yes inç gasim kidesta Kırgızistanin Kazakistanın 2-3 kağ menatsik...

-Kazakistanın Şimkent'in (Shymkent) 1 kağme menats, Kırgizistanin mer şaarna, Oş'na (Osh), Celalabad'na (Jalal-Abad), Kızılkıya'na (Kyzyl-kiya), 3 şaari 200 xaneik. Yes kidim al aner, vordağ koni xane go, koni dağa go, yes kiyadzunim. Meg dane aşağa yukari 5 oki go, 200 xanen 1000 hoki gena.

-İstus Krasnodoris kani hoki go ?

-Krasnodori 400 xane go...

-Tuk isa Kırgizistani 200 xanes al antus ertoğek oluki taa?

-Gamats gamats gertak, yes al egoğum. Yes himi ertam ana im ikes megi me davrenoğum

-Dzaxoğes ?

-Ça dzaxoğçim.. Ça dzağuş elliçi (yes hoza xoğe dzaxuşe anlamış ağa, an Hamşestanun resmi temsilciluğe davrenuşe gasa). Ça ikes, Hamşetses prezidentluğes (Rustem Karabacakov 'e Kırgızistani Hamşestanun resmi temsilcina) soy, akelli gartatsadz Hamşetsu daği me devrenoğum. Go mek hadik me tembi ağadzunim, Akpooğli dağa mena, Celalabadan.

Gamats gamats egin istus oluşağes. Medz dağas zate hozaa Voronejina (egin himi konser saloninin, geniges, medz monçes Kırgizistanan 3-4 oki egin, Dursune as hakvana joğvets). Bidzign al (Dursun) hoza (Moskova) gartagu. Urusan monç me unim, anu al piyoğum, ergu manç menats zate. Dursun's u an, megaloke garketsi. Gamats gamats modig egoğuk.

-Megalotsn al eguşe bidi Krasnodoris semtniyus, Kırgizistani Kazakistani menoğ Hamşetsinoun.

-Anots gese kal gaa gese kal çigaa.

-İnçi ?

-İnçi u andağ dun tur dzaxinana hoza kal arnu çigain... Anots istus eguşi ama emmenu kiçe milyon me para bidi, miliyon mal uyintsine elli .... gelli.

-Hoza, Krasnodri Rusiain hukumate dağ dalçi ta tsedzi, iman tuk paatsov garnek ta?

-Haba haba... paatsov garnuk...

-Tsezi vaktin Batuman vegalav keşedz deyi inçig ç'go ta?

RK -Ç'go...ça ça..

-Sovyetin vaktin tsezi Batuman vegalav keşets, himi Kırgizistan Kazakistan ağav an polor, andağ menatsik tuk. 'Tun inçu genes aa' gasa, 'yes kezi xarevilçim' gasa ha Rusiyas?

-Ha ha...

-Seni kendi kaderine terk etti yani.(?). 200 xane go Kırgizistani, anots 100 xanen kal çigaa andağ menoğun gases ha?

-Menoğun,... xarevoğun ertoğun... Meçvenusal zengin milyaner mart me ç'go ki, 100 -200 milyon... isa Ermenikes unin ana... putaa inçbes kilise şinigun... aman.. unin iser. Aman inçig ç'go mezigi, meg mart me gonnar ana meçvis heyiker, milyane inçiner anu ama, sebabi ama gudar al. Entame anots al kaşaguki, halbat aman meg martm al kednuguk gamats gamats, inçug andağ Kirgiz ellinna...

-Hay Allah isa pones şad muyima...

-Kazakistanın 100 xane go kiç me Karabacak go, megaloke tummayı Gaybramoğliyin... anots al gese kuka gesa kal çigaa.

-200 xane Kırgizistanin, Kazakistanin al 100 xane, tummayi 300 xane gena...Uzbekistanin ç'go ta Hamşetsi?

-Uzbekistani ç'go... 400 xane Krasnodori, 150 xane al Veronij'in u Rastov go ergu dağ..

-Vordağa Veronej'e ?

-İsti (Moskova'tsan) 550 km a Krasnodori semtnivaa...An campanine inçug Voroneje kukas, Voronej'an inçug Rostov Hamşetsinun modn nal 450 km'a, Rostov Krasnodor e 450 km'a.

-Voronej-Rostov-Krasnodor 3 dağ 550 xane ta gon Rusiyais meç Hamşetsike.

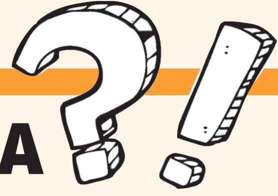
-Ha... 400 xane Krasnodori, 150 xane al Voronejis u Rostovis go.

-Şad dağelmiş ağadzig... şad... çik çik.. çik..

-850-900 xaneik işta ..inçu Haşmetsi gok..

-Ha, tummayı ispolor 900 xane .. Rusya, Kırgizistan u Kazakistanin meçi Hamşetsikes 850-900 xaneik gases. 5 hoki hesebes emmen xane 4000-5000 hoki gena..

-Ha 4000-5000 hoki gok, aman gok, bidzig medz.. ■

KİDEK TA

Gugum

Bakiran hede şinvdza. Emmenu şade ağporan bağçur peuşi ama bidatsvi gu. Lerine posin dağotse hede gugumnal kiligu. Peçkoin vaan çur daktsenes, keloxet levanagus.

Roportaj devoğe : Rüstem Karabacak
Roportaj enoğe : Hikmet Akçiçek-HA
Yep u vordağ elluşe : 2012Kiyazin 10 - Moskova Slavia Maxima Otel 602. hoda.

MERADZE ANTUS TOBOLDETSİN*

Fedime Karabacak - Lutfi'in mare ogâi... ça oz mare,

Rustem Karabacak - Vov merav aster yema entame ?

Fedime K.- Medz Aşe gaseni, medz Aşe.

Rustem K. - Vordağ merav?

Fedime K.- Ural'in merav, Ural'ın poizin (tren) vaan.

Rustem K. - Kale ta istus (Kazakıstan-Kırgızıstan'a-HA)?

Fedime K.- Keşvadz kale... mezi ama pernetsin ik peyin...

Rustem K. - İnç ain meradze hedev ?

Fedime K.- İnç ain ta? toboldeguni.. meedz gazarma gaseni, ispan medzme.. meradze antus toboldetsin, ğhoş neteneçeni an dağe meradze, ne gutskeni compu meradze..

Rustem K. - Toboldeguni he...

Fedime K.- Toboldegunu.. ee orti... hemal tsurder, tsurd tsurd Urale. Mezama atala (lazdi aluran ağadz papai bes uduşi şe) pein.

Sultan K.- Nakkada heru pein kides ta ayki meg omisme peyin,

Fedime K.- Dasnevut or peyin. .. tsemerer ha... tsuni vakitin pein mezigi..

Rustem K. - Vor omiser medit ça ta ?

Fedime K.- Hala gamats... karakiş er ta?

Sultan K.- Garakeş çer, ochtnabur, norabur (november- oktober-ekim-Kasım HA) aylarında mezi andi vegalin uje vagonin meçe ges compan egakana uje buzlanmış gelir,

Fedime K.- Urale egakana andağe pein mezama atalan pein, hatse pein atalan gatsinove gedretsin bedroime çak, hatse gedrel ç'gartsin, biçkin peyin ğhriç ğhriç apvenis teyin. İsa istus eyevana an ağhçige bitun indzigi hartsuts, hartsuts bitun anlatmış âyi... vallayi da.

Rustem K. - An tiyafinive kenats ter eyevoç.

Fedime K.- Nallar gördi bu gözüm

Sultan K.- İnç aster, ançağe tun dasnuçors daraganed ta?

Fedime K.- Yes bitun kidim inç bes ağav inç bes elloğer bitun bitun kidim egadzim al .

Rustem K. - Tun koni daaganed ?

Sultan K.- Koni daagan elloğe, ya oğhte ya ut, ya ine, aman g'elleki al, isu bitun medina indzi ağadig medis ça, iman kidim tsurd ağav uje vagonin meçe mesaguki haba...meg zate işnul çaki, dağaaki al nor işnoğaki .

Fedime K.- Yes kişne, yes im dade olmiya kişnu deyina vağhegu, yes evadi kişne piyegu, evadi kişne piyegu...

Sultan K.- Aina Aşe ğhalan gasa ta yes andi 5 hadik dağa peyi hedes, andağ garkevadze gasa doksansekiz yaşında iken

Fedime K.- Anu garkevuşe indizi medisa

Sultan K.- Assiye'in gaynanain kure 96 yaşında a "şaftana mekan " 98 yaşında.. ha aman asadz yes 5 dağa une isive egi ana asats.

FK. - Koni unnuşe ç'kidim u an unir,

Rustem K. - Mal, Hamşetsets oçğhar moçğhar şad menats ta anadağ

Sultan K.- Da Astpadze... haba şaşes ta. Govern al oçğharnin al...

Fedime K.- Yes ku modet astadz çunim ta; hinghaur (500) keloğh oçğhar unaki, ersun (30) hadig adz unaki, ut (8) hadik gov unaki , yiek (3) hadik tsi unaki, yiek (3) hadig şun unaki, şad şad.... İspan kidim isğhadig unaki. **

Sultan K.- Bağiye ki Ruslan bağiye im baba hem çağatske unir hem mağu unir, inçbes bağer unaki,

Fedime K.- İm dad nal mağre unir, pook pook... im dadn al unir..

Sultan K.- Eminen u meravana mek kenatsak al, ali daag netiyak andağe Günayin, hedev mezi denernive dayin al, an babun sarbenn al aman dağner, çağatskan al aman dağner, imdadin done dağe taş dun şinadzunen, bağe ali aman dağner,

Rustem K. - İmdadin dune?

Sultan K.- Ku dadin dune zate etajer andağe, birinci etaj ku dadin dunnu Koş Omedin Hakki'in dunner

Fedime K.- Hakki'in dune çer,

Sultan K.- Hakki'in Hakki'in mem al isu dade, isu mem al ikin ama gaseni ..

Fedime K.- Hakkin ç'kidim ama..

Sultan K.- Hakkin mezi tergitser al, anu dunn al iki kater, ağhpare ... er ağhpare...,

Fedime K.- Cançelçim. Yes meme sade Günayniva kenatsadzim egadzim Memişoğli Saidin dunniva kenatsadzim.

Sultan K.- Emmenu soy kağe mer kağner Günayner.

Fedime K.- Yes al tuğhte keel devi ali tuk arnoğek isa dağes,

Rustem K. - E garnuk....... Gonnatoğ ha.

Sultan K.- İm kure meravana mek 25 hadig martu ısu dade otobuse arav... daak imdadin u imoe mode netiyak, antus ğhabar ağadzunir, kenatsak ana uje mer done nestoğnin mazaluğe poadzunen ... hoza imdade, hoza imare, hoza al Eminen, bizdi ağhparm al ğhurmatsan ğhağtadz meradza, anal gar.

....Himi an cooğhin vaan meeedz garmuc gar al Ruslan,

Rustem K. - ha.. ha..

Sultan K.- An garmecin vaan karaonli gani, elan maşinain vaan putain ta meradza ta sağa ta... Nenantsutsin.... Al himi zate inçig çko ... kena...

Fedime K.- Himi şinadzunin.

Sultan K.- Himi şinadzunin milisiya milisiya çko kena nenantsi,

Rustem K. - çko al, duz kena himi,

Fedime K.- Mezi al ... plama gaseni amboli semtnive gar al, ispan isti hedzneguni jiiitdeyi inatin gontseneni, ali isatsiyus kaşeni, aman telin vaan gertar kukar, himi anal gasin anine garmuc şinadzunin gasin.

Sultan K.- Resule asadz ta Batuma gittuk enduk asadz.

KİDEK TA

Kedal

Araç Şimşir'an gellir, himi metalan genin.Şimşiran elloğove madzune şad soy gudvi.

Fedime K.- Yes isotsmiyov kenatsi ana meme antus nengasnim deyina balki hesab.. "yok olmaz.." evadi kenatsak, evadi egak.

Rustem K. - Amana köçuş bidi isti, andi modiga emmen or kena aye...kena aye

Fedime K.- Noitus

Rustem K. - Turkiyeniyus, Batumniyus

Fedime K.- E halbat..., kısmatum kalksa yes asim aisa hatses agar... an ina

Rustem K. - Kısmated kalkti yema yes dzağehtetsi... tun al mart unis dzağha osnik ertak, entame edetvenus inçbes terçoğun desnusku...

Fedime K.- Gülhane ka ana, an halbat kuka ğhabrigun şidgik ku

Rustem K. - Gülhane inç enoğes tun, Gülhane ğhaki harsa, Gulğhanin hede inç pan unis

Fedime K.- E himi.. Anu done ginagum anu puşluğ enimana elli çi

Rustem K. - Puşluğ inçi g'enes, Gülğhanin hede asor inç pan unis ... Gülhane Şereğh'in Muydin'in harsna,

Fedime K.- Ellitoğ al

Rustem K. - Andağ Zeliğha unis, andağ Nazime unis,

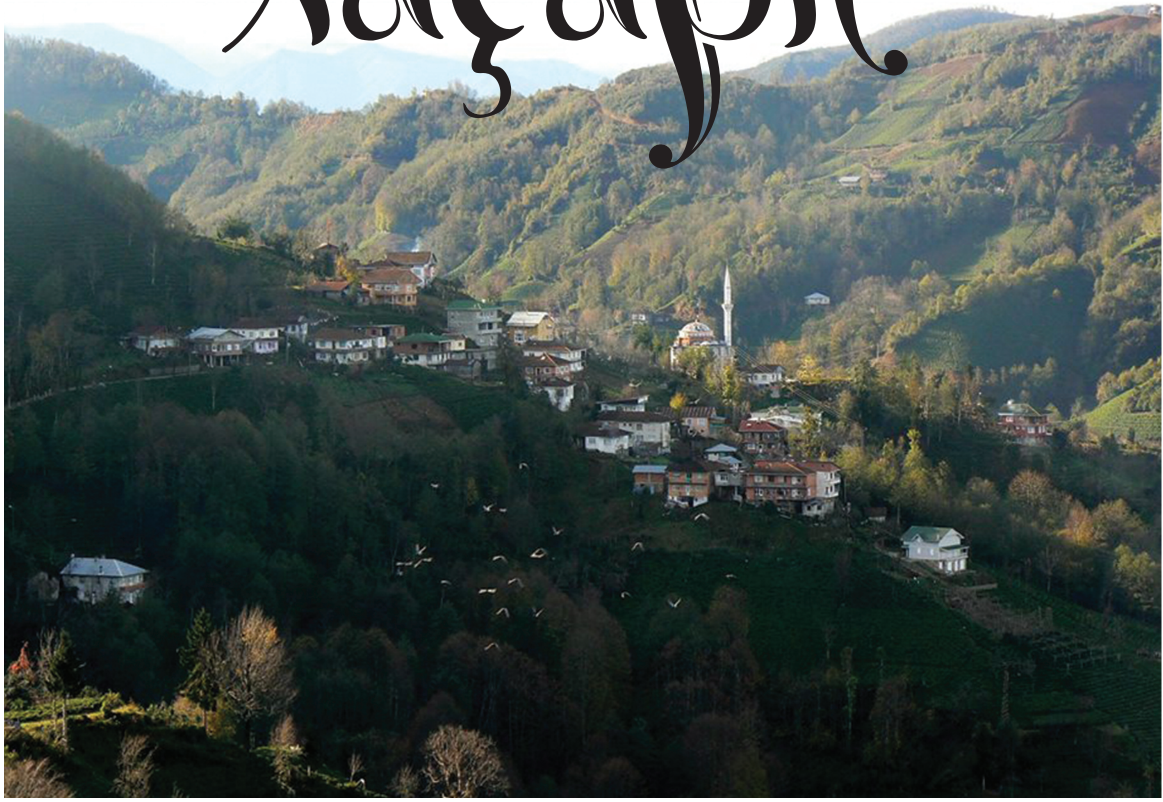
Fedime K.- Aner astin indzi, ğhabretsin astin ta, Gülhanes gerta kuka erandme yaats hed umiş egek astin, panes duzmiş aak, yes himi bozmiş enimana aiba, koni daiya andağim oğul... ha....

* Rustem'in ergu moe hede Batum'an keşvuşin vaan xabruşe.

İbrahim Karaca

O Köy Bizim Köyümüzdür

Xaçapit

Hemşin Gizemi isimli kitabı Türkçeye çeviren Bağdik Avedisyan'a (Sarkis Seropyan) bir söyleşide Xaçapit (Haçapit) sözcüğünün ne anlama geldiğini sorduğumda "ahşap haç" yanıtını alınca, küllenmiş merakımın uyanmakta olduğunu hissetmiştim. Doğup büyüdüğüm köyün adı, üstelik herhangi bir tahta haçtan değil bizzat Hz. İsa'nın gerildiği o haçtan almıştı esinini. Tıpkı Hırka-i Şerif Camii'nin herhangi bir hırkadan değil de direkt olarak Hz. Muhammed'in hırkasından esin almış olduğu gibi. Bizim köyün, yaşlıların anlatımlarından öğrendiğim kadarıyla, Zuğa köyünden gelen kardeşler tarafından kurulmuş olduğunu biliyordum. İlk gelenler, bugün "Düzmahalle" denilen yere yerleşmişler. Düzmahalle'de yerleşip çoğalanlar "Xubiyarlılar" olarak anılmışlar ve hala da öyle anılırlar. Orta Karadeniz'de Tokat-Almus, Amasya ve Sivas'ta yaşayan kimi Alevi toplulukları da kendilerini dinsel-inançsal bir aidiyet duygusuyla "Hubyarlı" olarak tanımlarlar. "Hub" sözcüğü hakiki, iyi veya güzel, "Yar" sözcüğü ise candan öte bir dost,

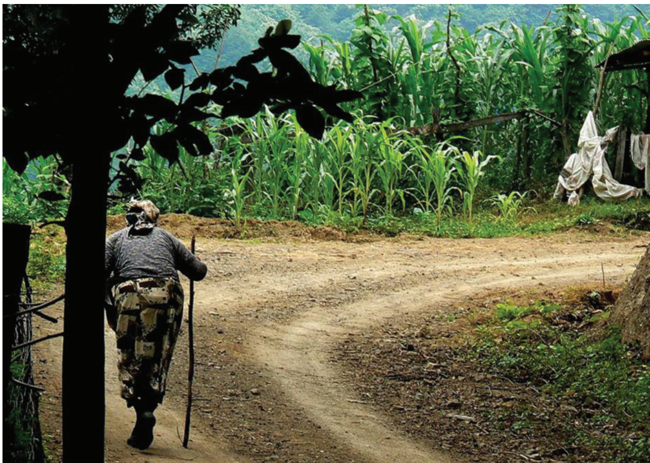

arkadaş veya yoldaş demektir.

Din değiştirme baskıları çeşitli kavimler için geçerlidir. Hıristiyanlıktan Müslümanlığa (Hıristiyanlıktan Sünni İslam'a) geçişleri çeşitli kaynaklarda görürüz. Hıristiyanlıktan Aleviliğin Hubiyar koluna geçip sonra da bir biçimde Suni İslama gelenlerin olduğunu dillendirenler de vardır. Haçapit'e daha sonra yine Zuğa'dan Köseoğulları gelip yerleşmiş. Zuğa'dan Meleskur, İspir ve Erzurum yönüne giden Pirim'lerin Meleskur'da kalanlarından bir kısmı daha sonra Xaçapit'e gelmiş. Xaçapit köyünde bugün, saydıklarımıza ilave olarak Xiçiçler, Çebukalılar, Toşioğlu, Pirpiroğlu, Ameşoğlu, Kasparoğlu, Salinoğlu, Cinivizoğlu ve hatta Kürtoğlu gibi adlarla anılan aileler mevcuttur. Soyadı Kanunu çıkmadan önce bu adları kullanan aileler, kanundan sonra da birbirlerini genellikle eski aile adlarıyla ifade etmeyi tercih ediyor. Çünkü kanunla birlikte her mahalle neredeyse toplu olarak aynı soy adını almış. Nüfus memuru 'olsun' demiş, nüfus kağıtlarındaki soyadları Köseoğlu, Pirim, Godri, Karaca, Tan, Şanal, Pirpir, Taş, Demirbaş veya Küçük olmuş; ama büyük ağırlık Haberal ve Birben olarak yazılmış. Gelenlerden önce Xaçapit'te herhangi bir yerleşimin olmadığını söyleyen köylüler de dahil olmak üzere, buraya neden "Xaçapit" adının verildiğini kimse bilmiyor. Ancak henüz köy olmadan önce bu bölgedeki bazı arazileri Basa'lar adıyla tanınan bir sülaleden satın aldıkları söylenir. Basa'lar, günümüzde Pazar eşrafından bir sülaledir. Laz veya Hemşinli olmadıkları söylenir.

Xaçapit'te konuştuğumuz en yaşlılar, dedelerinden Türkçe dışında bir dil duymadıklarını söyleseler de, köyün adı dahil olmak üzere yer ve nesne isimleri sorulduğunda kafaları karışmaktadır. Bu yaşlıların dedeleri, geriye doğru gittiğimizde en fazla 1800'lü yılları işaret eder. Köyün şenlenişi ise çok daha eskilere dayanır. Bu bölgenin adını buraya gelmeden önce Xaçapit olarak bildikleri varsayılsa bile, bahçelerine, tarlalarına ve arazilerine isimler seçerken Şaaxodut, Beçxut, Punipos, Oxteneç, Cerex, Mozibadac, Palençparak, Minas, Xaçaçur, Çekelox, Meepos, Peğlut veya Xoybeic'i tercih etmeleri; günlük hayatlarında kullandıkları deyimleri, nesneleri, bitkileri, hayvanları ve böcekleri ifade ederken Getoğ, Cugal, Ongua, Agos, ▶▶▶

Cag, Cicer, Henguz, Cucul, Paçxa, Xavlilig, Çexçexun, Gagut, Gurcumol, Gegit, Gegma, Xuçka, Xeçkel, Xalgin, Xoç, Kotit, Mecex, Leğboig, Koknoç, Çekobal, Xeles, Onçxuda, Putsexti, Punagol, Pun, Tumb, Puçxiş veya Esevaspac gibi Türkçe olmayan sözcüklerle yaşamaları, üstelik günlük hayatlarında Türkçe dışında tek bir cümle bile kuramazken bu sözcükleri yaşatmaları gizemli ve uzun bir öyküyü anlatıyor bize.

Okuryazar ve yüksek tahsil oranı oldukça yüksek olan Xaçapitlilerin belleğinde; ne nasıl bir yolculuktan sonra bugüne geldiklerine dair herhangi bir belirti var, ne de bunu irdeleme ve soru işaretleri arama merakı. Onlar Hemşinlidir ve Artvin'den Çayeli'ye kadar uzanan güzergahtaki Laz, Gürcü, ve Horum komşularıyla birlikte bir coğrafyayı paylaşıyorlar bugün. Kendilerini ise ırk ve gen derdine düşmeden diğerleriyle aynı tablonun içinde parlak veya soluk, ama birbiriyle ahenkli renkler olarak görüyor ve "Türk" olarak düşünüyorlar, o kadar. Yani bu, " o ki Türkiye bizim vatanımızdır, biz de Türküz." anlamına geliyor. Geçmişinde Türk veya Ermeni hangi etniğin olduğundan öte, Türkiye'de yaşıyor olmaktan kaynaklanan ve ulus ismine vurgu yapan bir Türklük duygusu vardır burada. Bu duygular sadece Haçapit'te değil, hemen her Hemşin köyünde aynı şekilde ifade edilir. Dikkat edilirse, burada

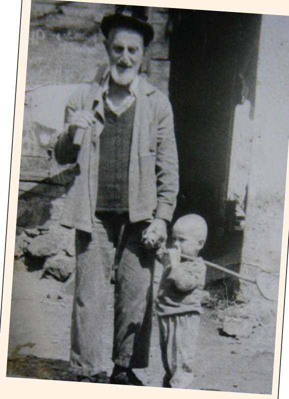

soya dayalı olmayan bir Türk algısı vardır. Elbette ki Haçapitlilere birisi gelip bunları öğretmemiştir. Onlar, üzerinde yaşadıkları memleketin ahalisi olarak kendilerini "kaderde, kederde ve kıvançta" ifade eden, Orta Asya'ya gönderme yapmayan bir Türklük vurgusuna sahiptirler ve ekmeklerini nasıl kazanacaklarının derdindedirler.

Xaçapitliler (diğer Hemşin köylerinde olduğu gibi) günlük yaşamlarında dinsel sözcüklere vurgu yaparlar, mantığa ters bazı inançlara yer yer itibar ederler belki, ama bu inançlar hayatlarını ve yaşam şekillerini yönetmez. Örneğin; "Akşam vakti evin önüne (damlalığa) işemek iyi değildir" çünkü dışarısı zifiri karanlıktır ve çocuklar evin aşağısındaki tuvalete gitmeye korkarlar. İhtiyaç için kapının önünü kullandıklarında ise evin önü sidik kokar. Bunu engellemek için, damlalığa çiş yapınca cinlerin ve perilerin devreye girebileceğini söylerler (Çocukluğumuzda kaldı artık, şimdi tuvaletler evin içindedir ve kimsenin böyle tembihler vermeye ihtiyacı kalmamıştır). Bu gibi sözlerin zamanla çıkış nedeni unutularak inanış haline gelmesi doğaldır.

Evin kapısını çiş için aralayan çocuk, içinde bulunduğu o anda temizliği düşünmez belki, fakat cinler tarafından çarpılma ihtimali onu engelleyebilir.

"Akşam vakti tırnak kesmek iyi değildir" çünkü evde ne elektrik vardır, ne de tırnak makası. İnsanlar ya tıraş bıçağı ya da çakı kullanmak zorundadır. Bu arada, tırnak yerine parmak doğranabilir. Fakat "Akşam tırnak kesilirse melaikeler o akşam eve uğramazlar" dediğiniz anda ise, akan sular durur.

Diyelim ki, bin bir güçlükle kazılıp ekilen bir bahçeye dalıp bir kucak salatalık çaldınız. Bahçenin sahibi sizin toprakta bıraktığınız ayak izini bez bir torbaya koyup ateşin üstündeki zincire (gilimur'a veya Laz dilindeki klemuri'ye) astıysa yandınız. Torbadaki toprak kurudukça siz de ayağınızın kuru bir sopaya dönüştüğünü hissedeceksiniz. Çocuklar bir mezarı veya mezarlıkların olduğu alanı parmakla işaret ettiklerinde, uğursuzluk getirmemesi veya o parmağın bir gün çürüyüp düşmemesi için hemen işaret parmaklarını dişlerinin arasına alıp ısırırlar ve ayaklarının altında hafifçe ezerler. Bu inanışı belki hayal meyal hatırlayanlar çıkabilir. Çocuklar yüzlerce karıncanın bir arada bulunduğu koloni veya yuva gördüklerinde, yuvanın üstüne doğru eğilip "tüh tüh tüh... babamın parası çok olsun" derler.

Bir diğer inanış ise, ay tutulması sırasında hayat bulur. Ayın başına musallat olduğunu sandıkları ve ejderhaya benzettikleri fizikötesi gücün veya varlığın geri çekilmesini sağlamak için, köylüler, ellerine geçirdikleri ses ve gürültü üreten araçları kullanırlar. Ayın büyük bir sıkıntı çekiyor olduğu vurgulanır, ezan okunur, sopalarla tenekelere vurulur, haykırılır, bağırılır, tulumlar çalınır, bu arada tabanca ve tüfekler devreye girer. Bir süre sonra ay yavaş yavaş yüzünü göstermeye başladığında, bu kez tabanca ve tüfekler başarmış olmanın sevinciyle patlar. Bu inanış günümüzde tamamen unutulmuştur.

Yaşını almayan çocuğun ölü yanına getirilmesi, mezarlık yakınından geçirilmesi veya yatarken üstünden geçilmesi ▶▶▶

durumunda basılacağına inanılır. Çocuğun basılması demek, kalıcı zihinsel veya bedensel hastalık riskine açık olma halidir. Çocuk yatarken üstünden geçilmişse tekrar aynı şekilde geri geçilmelidir. Çocuğun süpürgeyle dövülmesi ise onun ileride hırsız olma ihtimalini yükseltir. Kırkayak görüldüğünde ağız açılmaz. Neden? Çünkü dişleriniz dökülebilir. Elbiseniz üzerinizdeyken kopuk düğmesini dikmeye kalkarsanız, aklınızı da oraya dikmiş olursunuz. Bunu önlemek için aynı iplikten bir parçayı dikiş bitene kadar ağzınızda tutmalısınız. Dişi çakal (Libart) bağırıyorsa, yakın zamanda bu köyde bir insan ölecek demektir. Kökleri İslamlık öncesi kim bilir hangi inanca dayanan bu yerel davranışların, irdelendiğinde hayatın içindeki herhangi bir pratikten kaynak aldığını görürüz. Burada örneklenen inanışlar sadece Xaçapit'te değil bütün Hemşin köylerinde vardır ve biraz düşünülürse belki daha onlarcası hatırlanabilir.

Anadolu'nun kuraklık çeken çeşitli yerlerinde yapılan yağmur dualarına karşılık, bizde güneş duası vardır. Bu bir duadan daha çok ayin niteliğindedir. Adına "Bubrik" veya "Babra Bubrik" derler. Bubrik, bir çocuk törenidir. Haftalardır yağmakta olan yağmura son vermek, güneşli günleri çağırmak amaçlı bir törendir. Bubrik, haç şeklinde çakılan tahta veya sopalara kat kat çocuk elbisesi giydirilerek hazırlanan, korkuluğa benzer bir makettir. İki kişi bu maketin yana açılmış kollarından tutar, arkalarında köyün diğer çocuklarıyla kapı kapı dolaşırlar. Geldikleri her evin kapısında şöyle bir tekerlemeyi seslendirip dolaşırlar:

Bubrik bubrik ne ister/ Allah'tan güneş ister/ Yağ kabından yağ ister/ Tuz kabından tuz ister/ Verenin bir koç oğlu/ Vermeyenin topal kızı olsun/ O da düşsün ateşe/ Yansın kül olsun.

Topladıkları yağ, peynir, yumurta, un gibi maddelerle cami avlusunda yaktıkları ateşi kullanarak koydukları bir tavada pişirirler, bir kısmını topluca yedikten sonra geri kalanını mezarlara dağıtırlar. Yağmurun sona ermesi için bir diğer inanış da, sacayağını damlalığa ters olarak bırakmaktır.

Bu yöntem sonuç vermediğinde Bubrik törenine başvurulur. Zamanında ben de çok bubrik dolaştırdım. Bubrik benim çocukluğumdur.

Köy düğünü nedir, hiç tanık olmayan şimdinin delikanlıları ve genç kızları, örneğin bir "Selim Sayma" geleneğini nereden bilsinler? En son 1976- 77 yıllarında bizzat katıldığım bir düğünde rastlamıştım Selim Sayma'ya. Gelin damat evine getirildikten sonra düğüncüler sofraya oturduğunda hemen yemeğe başlamazlar, aşçıya laf atarlar ve masaya hediyeler (el örgüsü yün çorap, tabanca mermisi vs) geldikten sonra yemek yenilir. Selim Sayma'nın aşçıyı hedef alan sözleri şöyledir:

Aşçı dayı eyer eyer/ Bir kepçe kor iki sayar/ Bununla adam mı doyar/ Helessa yalessa, Heyamola hissa ho.

Aşçı dayı orda mısın/ Gene eski dinde misin/ Ermeniden dönme misin/ Helessa yalessa, Heyamola hissa ho.

Artık köy düğünleri bile kasabalardaki salonlara taşınmakta, gelin eline kına yakmak yerine tırnaklarını ojelemekte, damat traştan sonra kolonya sürmek yerine "after-shave" kullanmaktadır.

Dünyadaki genel değişme, kültürleri ve sosyal hayatı da değiştirir. Bu değişmenin etkileri olumlu veya olumsuz tablolar ortaya koyabilir. Geleneksel yapılar çözülmeye başladığında, maddi kültürle birlikte manevi kültür de değişir, yer yer erozyona uğrayabilir. Modern hayatın bir anlamda dayattığı yeni kültür, gelenekte bulunan ve yüzyıllar boyu biçimlenen bazı saygın değerleri de süpürür. Yeni hayat ve yeni kültür acımasız bir rekabetin eseridir ve bu hayata artık dayanışma duyguları değil, ötekini geçme (alt etme) dürtüleri hakimdir.

Eskinin zorluklarla yaratılan kimi maddi ve manevi değerleri şimdi daha basite indirgenmiş, kullanıp atmayı yücelten yeni bir kültür (fast-food kültürü) hüküm sürmektedir. Kolayca ulaşılan, kullanılan ve atılan bu kültür, kentlerde olduğu kadar kırda da etkilidir. Kırdan gelip kentin banliyölerine yerleşen ve maddi olarak kente, manevi olarak geleneğe bağlı olan insanların kendilerini yaratan kültürle bağları zayıflamakta, gelenekte var olan hastalıklı değerlerle birlikte saygın değerleri de değişime uğramakta, yok olmaktadır.

Bunların yerine ne geçmektedir? Daha ilk kazandığı parayla taksitlerini ödemeye başladığı TV'nin yaydığı yeni değerler. Kırsalda öğrendiği dayanışma duygularından yoksun yaşam kavgası bütün zamanını ve benliğini kaplayan bu kentte yaşayan köylü, kendine ait yeni değerler üretemez, çünkü eskiyi bile koruyacak durumda değildir. Kentteki kuşatılmışlık karşısında yaptığı şey, donuk bir "namus" kavramına ve varsa yöre derneklerine sığınmaktır.

Ve tabii ki bütün bunlar olup biterken, insanlar eski ve geri olandan sıyrıldıklarını düşünmektedirler. ■

mani GOR

Avetik Topçuyan

mongağnere suretsi
tsorennere kağetsi
ağçig ku sirun cagdin
oskinere şaretsi

haz ara mezi-mezi,
dziyavor mernim kezi
dur tserkid tase indzi:
medzenom, garnum kezi!

ağçigi sevug mazov
aris gu sirdes nazov
yes ku midked hasgntsa:
siradz unis murazov

kedin entin kenatsi
çaruxneres lvatsi
eli xoski ç'aşetsi
yaris desnuş kenatsi

ina veri puşere
sev ağçigan tuşere
acap goynum pağtsenim
şapat orva kişere

sare sarin hasadza
sarin ğumiş pusadza
xabar arek im yarin
boyes boyin hasadza

ağçi-Mayrom var ari
juxhtm xavogh ar ari
yes ağçigem tun duğa
erguses al meg keğa "

Anonim Hıristiyan Hemşin Manileri

Mine Üçüncü

DOĞU KARADENİZ'DEN BATIYA GÖÇ EDEN

'Hemşinliler'

Göç yoluna çıkarken yanlarına aldıkları bohçalarına; Hemşincelerini, Türkülerini, Horonlarını, Mızıkalarını, Kavallarını, Hğavindzlerini koydular, vardıkları yerde, geride bıraktıklarından yoksun kalmamak için….

Uzaklardan daha da uzaklara, 93 harbinde başlar Hemşinlilerin göçü. 1877-1878 tarihlerinde. Osmanlı Rus harbinin olumsuz koşulları, tüm bölge halkı gibi Hemşinlileri de fazlasıyla etkilediğinde, Yaşam koşullarını iyileştirmek adına neredeyse her sülaleden bir birey göç yoluna çıkmıştır. Bir ailenin tüm fertleri olmasa bile, çekirdek aileler, kardeşlerini, amcalarını, dayılarını, babaanne, dedelerini bir daha belki hiç görmemek üzere bırakıp, batıya doğru yola çıkmıştır. Bıraktıkları topraklara gidip, akrabalarıyla bağlarını koparmama arzusu olsa da, bu durum göç eden ilk kuşak için mümkün olmamış, ancak 2., 3. kuşak gidip akrabalarıyla görüşebilmiştir. Göç yolunda karşılaştıkları olumsuz şartlar, hastalıklar, maddi yetersizlikler, yerleşim süreci çokta hızlı olamamış ve yıllara yayılmıştır. Batıda Hemşinlilerin göç ettikleri bölgeler, sahilleri olan küçük kasabalar olmasından dolayı geçim kaynakları, balıkçılık ve kısmen tarım imiş. Bu ekonomik yaşam kültürüne uzak olan Hemşinlilerin, göç ettikleri bölgenin toplumsal koşullarına entegre olmaları kolay olmamıştır. Bıraktıkları topraklardaki yaşam kültürünü,

yerleşim şekillerini ve geçim kaynaklarını, geldikleri uzaklara taşımak isteyen Hemşinliler, kendi yaşam şekillerine en uygun toprakları aramış ve arazi koşullarının uyumsuzluğuna bakılmaksızın, alışkın oldukları torakların benzerlerine, aynı karakteri taşıyan yüksek alanlara yerleşmişlerdir. Hemşinlilere, 93 harbi döneminde Hopa'dan göç eden Lazların, Gürcülerin, geldikleri bölgelerde bulunan yerli halkın yol göstermesi, uygun arazilere yönlendirmeleri, yerleşim sürecinde ve toprak edinmelerinde yardımcı olmuştur. Batıda yalnızca Hemşinlilerin Yerleştiği 5 köy bulunmaktadır., Diğer köylere yerleşen bir yada iki haneden oluşan Hemşinli aileler de aynı coğrafyada ikamet etmektedirler.. Düzce'nin Akçakoca ilçesine yerleşen Hemşinliler "HEMŞİN" Köyü, "YENİCE" Köyü ve "KARATAVUK" Köyünde

Sakarya'nın Kocaali ilçesine yerleşen Hemşinliler "AÇMABAŞI" Köyünde, Karasu ilçesine yerleşen Hemşinliler ise "PARALI" Köyünde ikamet etmektedirler.

Hemşinlilerin Batıda yerleştiği köyler ve yerleşim süreçleri;

HEMŞİN KÖYÜ

1877 yılında Hacoğlu(İsmi bilinmemektedir)ve Molla Yakup ilk olarak göç ederek Akçakoca'ya ulaşmışlardır. Burada tanıdıklar edinerek kendilerine uygun topraklar bakmaya başlamışlar ve Akçakoca'nın Kuzey Batısındaki yüksek arazilerin kendilerine uygun olacağına karar vermişlerdir. Bu toprakların yüksek olması, arazi içerisinde derelerin bulunması ve karakuş isimli kuş türünün bulunduğu arazilerin verimli olduğu inancı bu topraklara yerleşmelerini sağlamıştır. Yaylacılık, hayvancılık ve ekin ekme gibi ekonomik kültüre sahip olan Hemşinliler için sahil bölgelerine yerleşmektense, arazi koşulları zor ama verimliliği olan topraklara yerleşmek daha uygun gelmiştir. Hopa'nın farklı köylerinden ve farklı her bir sülaleden bir veya en fazla iki aile göç ederek yerleşmiştir. 3. Kuşakta akrabalık bağlarını güçlendirmek memleket özlemini azaltmak ve memleketle bağları koparmamak adına, ailenin en küçük erkek bireyinin memleketten özellikle kendi sülalesinden biriyle evlendirilmesi, Hemşincenin çocuklara aktarılması hususunda etkili olmuştur. Hemşin Köyü son yıllarda 126 hane, 422 nüfusa sahiptir. Fakat Köy kütüğüne kayıtlı, şehirde veya şehir dışında ikamet eden Hemşinli sayısı nüfusun üç katı kadardır.

YENİCE KÖYÜ

1880 yılında Rize Pazar ve Hemşin bölgelerinden göçerek Yenice köyüne yerleşmişledir. Hemşin Köyüne Ve Karatavuk köyüne sınırı olan Yenice köyü, bu iki köyden az zaman sonra göçerek iki köyün ortasına yerleşmiştir. Köy halkı ▶▶▶

Hemşince bilmemektedir. Köyün Yaz nüfusu kış nüfusuna oranla çok daha fazladır. Yenice Köyü bugün 86 hane 289 nüfusa sahiptir.

KARATAVUK KÖYÜ

Karatavuk köyüne 1877-1878 yıllarında ilk olarak Aloğlu(Şahin ve Alagöz)ailesi yerleşmiştir. İlk uğrak yeri Hemşin köyü olan aile yükseklerin yaşam koşullarını daha çok iyileştireceğini düşünerek rakımı Hemşin köyünden 100 metre daha yüksek olan Karatavuk Köyüne yerleşir. Çoğunluğu Hopa'nın Ardala köyünden gelen sülalelerin oluşturduğu bir köydür. Köyün ulaşım koşulları, kış şartları, ekonomik nedenleri, şehir dışı ve yurt dışı göçe sebep olmuştur. Yaz aylarında köy nüfusu 4-5 katına kadar çıkabiliyor. Hemşinlilerin, köye yerleşiminden bu yana, diğer Hemşinli köyleriyle ilişkileri çok iyi olmuş, düğün ve cenazelerinde bir arada olmaya özen göstermişlerdir. Karatavuk Köyü bu gün 247 hane 434 nüfusa sahiptir.

AÇMABAŞI KÖYÜ

93 Harbi sürecinde Sakarya'nın Kocaali ilçesi Karalar köyünde (Manav Türklerinin ikamet ettiği köy) imam olarak görev yapan Karaibrahimoğlu Hacı Hafız, kendisine yerleşmesi için bir arazi gösterilmesini istemiştir. Ormanlık arazi olan bölgede kendisine yaşam alanı oluşturan Hacı Hafız, daha sonra Hopa'dan Hemşin köyüne göçen orada yerleşik hayata geçmeye çalışan Hemşinli halkın, köyün arazi alanın yetmeyeceğini, toprakların daha da küçüleceğini gerekçe göstererek, kendi kurduğu Açmabaşı köyüne yerleşmelerini istemiştir. Göç etmeye devam eden Hemşinliler, Hemşin Köyüne daha önce yerleşen akrabalarının (aynı sülale bireylerinin) bu köyde ikamet etmesinden dolayı ilk duraklarını Hemşin köyü olarak belirlemiş, fakat yaşam koşullarının daha iyi olacağını düşünerek Açmabaşı köyüne yerleşmişlerdir. Bu sebepten Hemşin köyünde, Karatavuk köyünde ve Açamabaşı köyünde aynı sülaleye mensup fakat farklı soy isimleri taşıyan bir çok aile bulunmaktadır. Açmabaşı köyü farklı bir ilin ilçesine bağlı olmasına rağmen özellikle Hemşin köyü ve karatavuk köyü ile bağlarını hep sıkı tutmuş, görüşmeler sürekli devam etmiştir. Araçların henüz yoğun olmadığı dönemlerde bile Hemşin köyünden ve Karatavuk köyünden Açmabaşı köyüne düğünlere, cenazelere gidilir, konaklanılır, iletişim sürekli sağlanır imiş. Ekonomik koşullar, şehirlere göçler, jenerasyonun değişmesi, bu iletişimi eskisi kadar güçlü sağlayamasa da bağlılık devam etmektedir. Köyün ilçede, ilde ve şehir dışında yaşayan nüfus yoğunluğu oldukça fazladır. Açmabaşı köyü 130 hane 403 nüfusa sahiptir.

Kaynakça;
. Mecdi EMİROĞLU
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 192 Akçakoca'da Nüfus, yerleşme ve Ekonomik faaliyetler.
Kenan OKAN -Akçakoca Folkloru 2002
Sinan KALINCI
Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Akçakoca'nın Tarihi, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı
Sözlü Tarih
- *Şerif Ali AKAR (75 Makaroğlu) (merhum)*
- *Cemal KÜÇÜK (92 Sarhoşoğlu)*
- *Hasan ÖZKAN (90 Mustoğlu)*
- *Mehmet Ali TETİK (70 Kıtsıroğlu)*

PARALI KÖYÜ

Göç ettikten sonra 1910 yılına kadar Yenice Köyünde yaşayan Rize Fındıklı, Pazar ve Ardeşen göçmeni Hemşinliler, Sakarya'nın ilçesi Karasu bölgesinde bulunan, Rumların ayrılarak boş bıraktığı, Paralı köyüne yerleşmişlerdir. Daha önce Rumların yaşadığı köy Hemşinlilerin 1910 yılında yerleşmesiyle ayrı bir Hemşinli köyü haline gelmiştir. Paralı Köyünün, Kocaali'de bulunan Hemşinlilerin ikamet ettiği Açmabaşı köyü ile sosyal bağları hep kuvvetli olmuş, iki köy arasında evlilikler yapılmıştır. Paralı köyünün hane sayısı 120, nüfusu ise 303'tür.

Göçle Gelenler;

Akrabalar, anne, baba, kardeşler, babaanneler, dedeler ve topraklar dışında kendilerine ait gördükleri her şeyi almışlar aslında yanlarına, bugün anonim olarak geçen türkülerin çoğunu, Batı Karadeniz'deki bir çocuk kendi babaannesinden, Doğu Karadeniz'deki diğer çocuk kendi babaannesinden mutlaka dinlemiştir, öğretilmiştir. Türkülerini getirmişler beraberlerinde, düğünlerinde kendilerine eşlik etsin diye, horonlarını getirmişler birlikleri devam etsin diye. Kaval ve mızıka almışlar yanlarına, yaptıkları ilk caminin minaresine ormandan ağaç getirirken, üstüne oturup çalmak için (anlatılmış bir hikayedir). İmece usulü çalışma adetlerini, düğünlerini getirmişler, Yemeklerini, ekinlerini getirmişler. Dönüş yolunu bulmak çok kolay olmamış, dönemim imkanları, şartları çok zorlamış, yaşadıkları coğrafyanın farklı kültürleriyle etkileşim içerisine girilmiş, fakat özünden ödün vermeden, kültürel miras gelecek kuşaklara, göç edenler tarafından aktarılmıştır. ■

GOR

şiir

Gürgenli Hala

Çayeli Hemşin'i Senoz Vadisi'nde yaşayan Gürgenli Hala (d.1925) HES'lerin girdiği ilk Karadeniz vadilerinden birinde oturuyor. Şiirleri köylerine bağlı kalan son Hemşinli'lerin dramını verir gibidir.

HABU KÖYE DA YAŞOMAK İŞİ BİTTİ

Daha otiye gitsun İstonbol
Görinmesun
Daha otiye gitsun!

Oma habu köye da yaşamok işi bitti

Hesap ederom ki
Kimsa İstonbol'e gitmak
istemeyi

İstemeyi istemeyi oma
Herkes bi yol tutturmiş gideyi
Bir yol tutturmiş herkes gideyi

İstonbol'e gittum mi
Her tarafum kütuk gibi kalkarom
Hiç bişesini aromom ben
İstonbol'un

Hiç bişesini

Daha otiye gitsun
Daha otiye gitsun o

Oma habu köye da yaşamok işi bitti

Hikmet Akçiçek

Özcan Alper

Yad ediyoruz!

Özcan Alper ve Hikmet Akçiçek GOR vesilesiyle Hemşin kültürüne emek verenler üzerine sohbet etti

Hikmet Akçiçek- HADİG'in çağrısıyla 2013 Aralık ayında yaptığımız senin de katıldığın bir toplantıyla Hemşinliler açısından bir ilkin daha temeli atıldı. Eylül sonu itibariyle Hemşin dili, kültürü ve tarihi konularında yayın yapacak GOR dergisi çıkıyor. Bir sohbetimizde Av. Kamil Muti abimiz "şimdiye kadar Hemşinliler hakkında hep başkaları söz söyledi, önemli olan bizim kendi hakkımızda söyleyeceklerimizdir" demişti. GOR dergisinin bir özelliği bizzat Hemşinliler tarafından çıkarılacak ve çoğunlukla Hemşinlilerin kendileri hakkında söz söyleyecekleri bir dergi olmasıdır. Seninle biraz GOR ve GOR'dan hareketle Hemşince'nin kültür sanat ortamlarında görünür olma sürecine dair sohbet etmek istiyorum.
Neler diye biliriz bu çerçevede, mesela şundan başlayalım mı GOR bizim için ne ifade ediyor?

Özcan Alper- GOR Türkiye'nin demokratikleşmesi, normalleşmesi sürecinin bir parçasıdır bana göre. Bazen ileri düzeyde gibi görünen ama AB uyum yasaları çerçevesinde bile neredeyse 20-30 yıldır artık tartışılmayan, ama niye ise bizim ülkemiz için çok büyük meseleler gibi duran konular açısından baktığımızda, bir şeylerin normalleşmesi, demokratikleşmesi, evrensel insan haklarına uygun yasaların çıkması için verilen mücadelenin bir parçası sayabiliriz.

H.Akçiçek-Yani genel olarak Türkiye'nin demokratikleşmesi mücadelesi içinde bir adım, bir taş üstüne taş koyma olarak görüyorsun GOR'u?

Ö.Alper-Aynen öyle. Bu dergi niye öyle bir şey ona değinmek istiyorum. Gündelik yaşamda bir şeyler hep sanki birileri tarafından düzeltilecekmiş gibi bakılır. Oysa bu tarz şeyler insanların kendi mücadele ve çabaları ile oluyor. Bu ille de çok sert politik mücadelelerle değil, tam tersine düşünsel ve kültürel alanda verilecek çabalarla gerçekleşiyor. Kürt meselesinde bunu yaşadık. Kürtçe anadilde eğitim meseleleri tartışılırken ilk etapta "öyle bir dil mi var?" dendiğinde, Mehmet Uzun gibi bir adam çıkıp arka arkaya Kürtçe romanlar yazdı ve bunlar Kürtçeden Türkçeye çevrilince, insanlar Kürtçe bir edebiyatın ve Kürtçe diye bir dilin var olduğunu gördüler. Bu sadece Kürtçe için değil, Türkiye'nin normalleşmesi, gerçek anlamda demokratikleşmesi için ötekileştirilen, bastırılan, yok sayılan diğer diller ve kültürler için de geçerlidir, onların da kendi alanlarından çabalar geliştirmesi gerekiyor. Bunu illa etnik topluluklar

için değil, bazı meslek alanları için de söylüyorum. Çok basit bir şey söyleyeyim, Türkiye de yaptığımız sinemayı “yeni Türkiye sineması” olarak adlandırıyoruz. Ama bazıları “Türk sineması” diyor. Ben de diyorum ki; Türkiye’de bu kadar çeşitlilik, bu kadar tartışma varken “Türk sineması” değil “Türkiye sineması” daha demokratik, daha hakiki bir kavramdır. Bu çok basit görünüyor, ama biliyoruz ki faşizm denilen şey gündelik dile hükmeden bir şey...

Buradan baktığımızda Hemşin dili kültürünü yaymak için belki de çok geç kalınmış bir çaba, ama her şeyin demek ki bir zamanı var, bu anlamda çok önemli buluyorum GOR’un çıkışını. Biz ülkenin demokratikleşmesi için bir şeyler söylerken, sadece ahkam kesen konumda olmamak için de böyle bir adım atılması gerekiyordu. O zaman biz kendimizle ilgili ne yapıyoruz, biz kendi alanımızdan bu ülkenin kültürüne, tarihine, demokrasisine nasıl katkıda bulunuyoruz? Bu dergiyi bu anlamda atılmış çok güzel bir adım olarak görüyorum.

H.Akçiçek- Tamam bunlar konunun ülkemizin genel olarak demokratikleşmesi ile ilgili boyutu, Hemşin dili kültürü açısından ne ifade ediyor GOR ? Örneğin bir Hemşinli olarak benim açımdan şöyle de bir anlamı var GOR’un; hatırlarsan Vova albümü “kimanak ta hozaik” (duyuyor musunuz buradayız) cümlesi ile başlar. Bu cümle gün be gün yok olan Hemşin dili ve kültürünün bir imdat çığlığıydı bir bakıma. Benim açımdan içinde bulunduğum Vova, Hadig ve Gor süreci “kimanak ta hozaik” cümlesinin altını doldurma, “muxiyes gedri oç, tseniyes edi tsen elli oç” (ocağımız sönmesin, sesimiz son ses olmasın) çabasıdır birazda.

Ö.Alper- Orda da şöyle düşünüyorum ben, eğer siz bir dilide edebiyat yapmıyor, sinema, müzik yapmıyorsanız, hatta hatta o dilde matematik, bilim, felsefe yapmıyorsanız o dilin kendini yaşatması çok zor bir şey. Bu konu eğitim tartışmalarında kritik noktadır, folklor kursu, dil kursu açın, gidin müzik dersi verin bunların orta vadede nostaljik bir yaklaşım olmanın ötesinde bir karşılığı yok. “Dil parşömen kağıdına benzer, bir tarafı konuşma, gündelik hayatsa, öbürü de felsefe, düşünme, edebiyat, tindir “ diyor bir dil bilimci. Hemşince ile ilgili en büyük sıkıntı Hemşince’nin ölmekte olan bir dil oluşudur, bunu biliyoruz. Tamam elbette dili konuşalım, çocuklarımıza öğretelim, toplanalım, bir araya gelelim, ama bu kültürel olarak daha kalıcı bir şeylere dönüştürülemezse hepimiz biliyoruz ki 40-50 yıl sonra bu dili konuşan belki hasbelkader yaylaya çıkan birkaç kişi kalacak.

H.Akçiçek- Biliyorsun B.M. Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO)’nun 2009 yılında yayımladığı "Tehlike Altındaki Diller Atlası"na göre, Hemşince “Kesinlikle tehlikede olan diller” arasında sayılıyor.

Ö.Alper- Umarım GOR daha bilinçli kültürle, dille ilgilenecek bir kuşağın yetişmesine vesile olur. Benim en çok önemsediğim şey, Hemşinli gençlerden sosyal bilimlerde dilbiliminde, antropolojide, sosyolojide, psikolojide akademik kültürel alanda iyi yetişecek, bu alanlardan Hemşin kültürünü, Hemşin kültüründen de bu alanları besleyecek bir kuşağın yetişmesidir. Yapabilirse derginin en önemli katkısı bu olacak.

GOR bi taraftan da, belki de şehirdeki bir Hemşinli anne, babaya çocuğuma asgari ▶▶▶

düzeyde metodolojik olarak, bilimsel olarak Hemşinceyi nasıl öğretebilirim, masalları nasıl aktarabilir, dilin kültürün üzerine nasıl bir şeyler koyabilirim dedirtmeli. Öte yandan belki biz de dergiyle birlikte kelime haznemizi geliştireceğiz, ya da uzun zamandır kullanmadığımız unuttuğumuz kelimeleri yeniden kullanmaya başlayacağız.

H.Akçiçek- Belki Hemşince yazabilmek gibi bir yetenek edineceğiz, genç insanlarda Hemşince yazma hevesi oluşacak.

Ö.Alper- Hemşince yazmaya çalışacağız. Belki üniversitelerde bu dilin, kültürün araştırılması, tezlerin yazılması, bölümlerin açılması için vesile olacak GOR.

H.Akçiçek-Toparlarsak o zaman şöyle diyorsun anladığım kadarıyla; birincisi genel olarak ülkemizin demokratikleşmesi normalleşmesi sürecinde bir adımdır GOR, ikinci olarak dil kültür konusunda bir farkındalık yaratarak dilin öğrenilmesine katkısı olabilir, 3.olarak Hemşince kültürel sanatsal üretimleri teşvik edebilir, son olarak da genç Hemşinlilerin sosyal bilimler alanında eğitim almaları bi yandan kendileri Hemşin kültüründen beslenirken öte yandan da Hemşin kültürünü oradan besleyerek evrensel bir boyuta taşımalarına vesile olabilir diyorsun, ya da olmasını ümit ediyorsun...

H.Akçiçek- Peki buradan şeye geliyoruz o halde Gor'un nasıl bir yayın çizgisi olmalı meselesine...

Ö.Alper- Bir taraftan farklı alanlarda Terminoloji yaratmayı hedeflemeli, küçük gibi gözükse de her alanda sinemada, felsefede, bilimde, edebiyatta dile katkı sunma anlamında 10-15 er kelime. Ya da unuttuğumuz kelimeleri yeniden

kazandırmalı dilimize. İkincisi de geçmişe takılıp kalan değil, bugüne cevap veren, geleceği hedefleyen bir yayın çizgisi olmalı. Bu da bizlerin katkısı ile olabileceği gibi zaman zaman da kendi konusunda uzman kişilerin katkısı ile, bazen da başka kültür ve dillerdeki deneyimlerin aktarılmasıyla olabilir.

Ne bileyim Örneğin yurt dışına öğrenime giden bir genç orya gittiğinde "ya burada böyle bir şey var, buradan oraya ne aktara bilirim, nasıl bağ kurarım" demeli, kültürel olarak ileriye doğru ne taşıya biliriz.. ya da mimari olarak, Hemşindeki en büyük erozyonlardan biri çevre ve mimari alandaki erozyondur, bütün eski ahşap evler, serenderler yıkıldı, o zaman biz bu mimariyi yeni kuşağa nasıl aktarabiliriz ve yeniden yapılmasını nasıl teşvik edebiliriz... bu da bir şey aslında, ihtiyaç dediğin hayatın içine girdiğinde anlamlı olacaktır. Yoksa senede bir bir araya gelip iki horon teptiğimiz, üç bilmemne... böyle bir şey olursa hiçbir anlamlı olmaz, o zaman sen zaten yenilmiş oluyorsun... sen bunu mimarine, müziğine, sineman, çocuğunla ilişkine ya da gündelik kent hayatındaki bir şeye soktuğun zaman o zaman karşı koyabiliyorsun, bariyer oluşturabiliyorsun.. genç kuşak için böyle bir şey olmalı.. mesela İsviçrede çok dilli eğitim modellerini inceleyebilir, çocuklar nasıl 5 yaşına kadar 5 dili öğrenebiliyor, biraz buna kafa yormak...

Ö.Alper- 2000'in yazıydı galiba "Momi"yi yaptığımızda. MKM'nin üstündeki stüdyoda da senden Hemşin ezgilerini kaydetmiştik film için. Gösterimi 2001 i de buldu.

H.Akçiçek- Evet Nazım Kültür vardı Aznavur pasajında, 3-4 seans tıklım tıklımdı, şimdi vova da beraber olduğumuz Mustafa Biberle de orada tanıştım...

Ö.Alper- Sonra da Sonbahar.

H.Akçiçek- Evet baş karakterlerinin Hemşince konuştuğu, Hemşin coğrafyasında geçen ilk uzun metrajlı film, uluslararası gösterimi de yapılan, sayısız ödüller alan ilk Hemşice film...

Ö.Alper-Tabi "Momi" ve Sonbahardan önce müzikte Kazım Koyuncu'yu anmak gerekiyor, Hemşincenin kültürel kamusal alanda ilk yankılanışı onun sayesinde oldu. Onları sen daha iyi bilirsin.

H.Akçiçek- Evet bence de Kazım'ı öncelikle anmak gerek, bir albümde yer

alan Hemşince ilk ezgi Kazım'ların Zuğaşi Berepe grubu olarak çıkardıkları "İgzas" albümündeki "Ka Tun Mita Xendasoç" adlı ezgidir. Neredeyse her Hemşinlinin bildiği bu ezgiyi Kazım, Hopa festivaline gittiğinde Hemşinli gençlerden dinlemiş.

Ö.Alper- O festivalde birlikteydik Kazımla.

H.Akçiçek- Kazım'ın daha sonra "hayde" albümünde seslendirdiği "ella ella" ise artık herkesin dilindeydi... Hemşinliler Kazımı çok sevdiler, çünkü o neredeyse yitip giden Hemşin ezgilerini yıllar sonra hem de herkese ulaşan bir albümde ilk kez seslendiren sanatçıydı. Öyle bir şeyki Kazımın Hemşince söylemesi... ki dikkat et Özcan, 80'lerin başından 90'ların sonlarına kadar olan dönem, hızlı kentleşme ile birlikte dilin, kültürün hızla yok oluş sürecine girdiği dönemdir. Kaval sesi, tulum sesi neredeyse yok olmak üzereydi... Şimdi o günlerden Hemşince, Lazca ezgi duymak tulumu bir albümde duymak, onların yeniden hayat bulması anlamına geliyor, Kazımın o çıkışı bir hayat öpücüğü gibidir kültürlerin, dillerin kamusal alanda görünürlüğü açısından. Saygı duyulacak kayda değer bir çaba, sevgi ve özlemle anıyorum kendisini...

Ö.Alper- Sonra vova mi geliyor?

H.Akçiçek- Hayır arada yine Kazımın müzik yönetmenliğini yaptığı Gökhan Birben'in "Hey gidi Kardeniz" albümünde yer alan "Havaz ali meralets" ezgisi var.

Ö.Alper- Kardeş türküler bir şey söyledi mi?

H.Akçiçek- Hayır Kardeş Türküler Hemşince söylemedi, ilk albümlerinde Lazca güzel bir ezgi var Ayşenur'un seslendirdiği. Yeri gelmişken Ayşenur Kolivar'ın da bu alandaki hem araştırmacı derlemeci olarak hemde konser ve albümlerinde Hemşince ezgilere yer veren bir müzisyen olarak adını zikretmek lazım.

Tabi benim Ersin Çelik ve Mustafa Biber ile 2005 yılında çıkardığımız Vova albümünün özel bir yeri var. Vova tamami Hemşin ezgilerinden, üstelik anonim ezgilerden oluşan ve dünyada Hemşince söylenmiş ilk albümdür.

Ö.Alper- Daha sonra genç arkadaşlar var...

H.Akçiçek- Evet sonraki süreçte biraz da Kazım'ın açtığı popüler kanaldan akarak Yaşar Kabaosmanoğlu, Aydoğan Topal, Selçuk Balcı, Salih Yılmaz, Ebral Aydın, Nurcanım Nurcan, Elincan Vayiç gibi genç müzisyenler ve albümleri olmasa da daha bir çok genç Hemşin ezgilerini seslendirmeye başladılar. Hepsine teşekkür ve selam gönderiyorum buradan.

Ö.Alper- Remzi abiyi anmak gerek geleneksel Hemşin kavalını vova albümü ile bugüne taşımış oldu...

H.Akçiçek- Onlar daha derin, önemli bir damar, kaval ve tulum Hemşinlilerin iki ana enstrümanı... Benim için Hemşinlilik, diğer özellikler bir yana, sanki kaval ve tulum sesinde bir duygudaşlık halidir. Bu vesile ile hayatımızda iz bırakan kaval üstatları İbrahim Baklaya (Çxalur İbrahim), senin komşun Remzi Tatar ve benim komşum Hasan Algür şahsında sesimiz ve nefesimizi bugünlere taşıyanları saygı ve rahmetle anıyorum. Son yıllarda Harun Aksu'nun yerelde yaptığı dil ve kültür konulu derleme çalışmalarını da bu kapsamda vurgulamak gerekir.

Ö.Alper- Esas olarak müzik ve sinemada görünürlük oldu, Mahir de yazmaya başladı galiba öykü masal falan?

H.Akçiçek- Evet, Mahir de var tabi ama o daha yeni sayılır, madem yazıya geçtik bir az daha gerilere gitmek gerek, öncelikle şunu belirtelim ki diğer halk ve inançlar ▶▶▶

üzerine olduğu gibi Hemşinliler ve Hemşince üzerine de neredeyse hiçbir çalışma yoktur bizim üniversitelerimiz tarafından yapılmış. Sadece Prof. Fahrettin Kirzioğlu var bilinen, o da daha baştan Anadolu'daki tüm etnik unsurların Türk olduklarını ispat etmek üzere yola çıkmış, bir resmi tarih yazıcısı, Hemşinliler konusunda da bir makalesi var, sonrasında yazan bütün resmi tarih tezi savunucuları onu kaynak olarak alırlar... Hemşinlilerde de pek rağbet görür bu tez... daha sonraki yıllarda Ankara Üniversitesinden Doç. Dr. Erhan Gürsel Ersoy var, saha araştırmalarına dayalı, akademik düzeyde anlamlı çalışmalar yapan. Yurt dışında ise dil bilimci Georges Dumezil, Bert Vaux, Dr. Uwe Blaesing gibi akademisyenler çalışmış Hemşince üzerine.

Ö.Alper- Kitaplardan Hemşin Gizemi.. Belge yayınlarının özel bir yeri var, Ayşe ve Ragıp Zarakolu'nu anmak gerekir, Türkiye'de demokrasi kültürü açısından önemli kitaplar yayımladılar, herkes için çok önemli.

H.Akçiçek- Hemşin Gizemi... tersinden kimi abartıları olmakla birlikte Türkiye'de Hemşinlilik üzerine resmi ideoloji dışında yayımlanmış ilk kitap.

Ö.Alper- Bizde merak uyandıran beklide oydu. Belki o kitap olmasa gidip Hemşince kısa film çekmeyi düşünemezdim. MKM, kurslar falan vardı tabi, tek bir şeye bağlamak doğru değil elbette ama Hemşin Gizemi olmasa belki o kadar bilince çıkmaya bilirdi ...

H.Akçiçek- Yine kitaplardan devam edersek bizim İbrahim Karaca'nın "Hemşin", Adnan Genç'in "Çalışkan Kadınlar Ülkesi Hemşin", Uğur Biryol'un "Gurbet Pastası" kitaplarını sayabiliriz. Kirzioğlu'nun izinden giden S.Arıcı'nın "Dambur Tarihi", Remzi Yılmaz'ın "Hemşinin Tarihi Köklerine Doğru" kitabı var. Son iki yıldır bunlardan biraz daha farklı ama gene resmi ideolojinin çemberinden kurtulamayan Şerif Yılmaz'ın "Hemşinlilerin ve Hemşinli Ermenilerin(Hayların)kökeni" ve Yunus Altunkaya'nın Hemşincenin gramer yapısı üzerine yazdığı "Hemşince" adlı kitaplar var.

Tabi bir de "BirYaşam" dergisine değinmek gerek, Cemil Aksu ve arkadaşlarının 2008-2010 yılları arasında Hopa'da çıkardıkları "Bir Yaşam" dergisi, bazıları Hemşince olan önemli yazıların yer aldığı bu anlamda kayda değer yegane süreli yayındır.

Bunlar dışında başka bir kategori de vakti zamanında Hemşindeki manastırlarda yazılmış kitaplardır. Günümüz Ermeni toplumunda Hemşinliler ve Hemşince üzerine yazılmış kitap ve makalelere örnek olarak ise Dzayn Hamşenagan (Heşmişnlilerin sesi) gazetesini de yayımlayan Sergey Vardanyan'ın ve Lusine Sahakyan'ın kitap ve makalelerinden bahsedebiliriz. Ancak bunların neredeyse tamamı Ermeni alfabesi ile ve Ermenice yazıldığı için Türkiye Hemşinlilerinin bilgi dağarcığında yer almamıştır.

Ve HADİG'in kuruluşu Hemşinliler ve Hemşin dili ve kültürünün görünürlüğü anlamında çok önemli bir adımdır, bunu özellikle belirtmek gerek... 2011 Haziran'ında kurulan HADİG, Hemşinlilik bilinciyle kurulan ilk dernektir. HADİG'in en önemli işlevi; resmi ideolojilerden bağımsız duruşu, medya ve sosyal medyadaki beyanatları ve düzenlediği kurslar, atölyeler, söyleşiler, konserler, geceler, geziler vs gibi sosyal ve kültürel etkinliklerle Hemşin toplumunda kendi dil ve kültürü konusunda bir farkındalık yaratmış olması, Hemşinliliği gündemde tutmasıdır. Bugün HADİG'in duruşunu benimsesin benimsemesin tüm Hemşinliler, özellikle de Hemşince konuşanlar bir şekilde HADİG'i takip ederler.

H.Akçiçek- "Momi", "Sonbahar", "Gelecek Uzun Sürer" ve "Rüzgarın Hatıraları" filmlerinin dördüne de baktığımızda bu toplumun ötekileriyle ilgileniyorsun. Momi ve Sonbahar kendi ötekiliğin idi diğerleri bir entelektüel tercih olarak yaptıkların, nedir derdin, niye bu alanlara eğiliyorsun, ne

yapmaya çalışıyorsun?

Ö.Alper- Çehov'un çok güzel bir sözü var " kendi sokağını anlatmak", bu sokak bazen kendi ailendir, bazen sosyal çevren olabilir, bazen... Yani çok bilmediğin bir şeydense bildiğin bir şeyi anlatarak başlamak. "Momi" de benim için öyle bir şeydi, kendi büyüdüğüm, çocukluğumun geçtiği Momi'lerimizin bizim üzerimizdeki etkileriyle ilgiliydi, "Sonbahar"ı anlatmaya gerek yok. "Gelecek Uzun Sürer"le ilgili her yerde çok açık söyledim, bu ülke demokratikleşecekse Kürt meselesini çözerek demokratikleşecek. Sanatsal olarak da, bir kere Türkiyeli genç bir yönetmen olarak böyle bir şeyi niye anlattımdan çok neden anlatılmadığını sorarım ben. Neyi anlatacaksın ki, bu kadar yıl, bunca ölüm, bunca acı, bu kadar yaşanmışlıklar varken... O zaman neden Latin Amerikaya övgüler yağdırıyorsunuz, dünyanın başka yerlerindeki dramlara tepki gösteriyorsunuz ki.. bu iki yüzlülük değil mi? İki yüzlü davranmadığında ise kendi ülkende yaşananı görüyorsun. Genel olarak sanat ve politikayı ayrıştırmak gerek, politika çok gerekli olduğuna inandığım bir şey, ama sanat, zaman zaman politikanın yapamadığı şeyleri yapabilir, başarabilir, anlatabilir. Ama sanatın kendisini politik bir şeyin angajmanı, onun bir propaganda aracı olarak görmek istemem, filmlerimde en çok dikkat ettiğim şeylerden biridir bu, ince bir çizgidir, zordur başarmak.

Demin söylediğin şeyler, Oradan bakınca sanki Türkiye'nin geçmişini meşgul eden meselelere eğiliyormuşum gibi görünse de, tam tersine ben, Türkiye'nin geleceğine dair şeyler yapıyorum. Seçtiğim konular Türkiye'nin geleceğine dair sorular soran, öncelikle de kendi kendime sorular sorduğum konular. Biz sizin kuşaktan, toplumumuzdan böyle öğrendik, sadece kendini değil yanındakini de düşünmek, ya da nasıl bir ülkede yaşamak istediğimizi kendimizin de belirleyebileceği bir bakış. Üniversite yıllarımızda "biz bu ülkenin halkına borçluyuz" derdik. Nasıl bir ülkede yaşamak istiyorum ben, şimdi şöyle de diyebilirim benim çocuğum olursa nasıl bir ülkede yaşamasını isterim, aslında ben bunun için çaba gösteriyorum. Burada da Yaşar Kemal'in "tek bir çiçekten oluşan bir bahçedense bin bir çiçekli bahçeyi tercih ederim, hayatım boyunca buna çabaladım".. demesini Türkiye'de iyi kötü sanat yapan herkese örnek verebilirim. Biz onlar gibi çınar olamayız belki ama onların gölgesinde küçücük bir çiçek olabiliriz... denizde bir damla olabiliriz,

H.Akçiçek- Neye tekabül ettiğimizi bilemeyiz belki ama, çorak topraklarda bir fidan oluruz belki.

Ö.Alper- Biraz öyle bakıyorum, önce kendim her yerde konuşabileceğim herkesle konuşabileceğim meseleleri filmlerimde de tartışmak konuşmak istiyorum, öyle olmaya da devam edecek, 1-2-3 değil emeğimiz, gücümüz yeterse 15. filme kadar böyle devam edecek, belki GOR'un 100 bilmem kaçıncı sayısında da aynı şeyleri konuşuruz. Müzik de çok önemeli bir alan. Biraz edebiyat, fotoğraf, resim, akademik alanda da birilerini de çıkarabilsek...

H.Akçiçek- Derginin çıkış duyurusunda "Hemşince kültürel, sanatsal, akademik üretimlerin yapılmasına zemin olmak ve zamanla bir kolektife dönüşmek" gibi bir niyet var. O kolektifin içinde de bütün bu dediğin sanat dallarında, akademik alanda üretimlerin yapılması, çoğaltılması ve bu dilin kültürün ileri kuşaklara taşınması gibi bir arzu var, bakalım, zaman gösterecek. Hiçbir şey olmasa bile bir taş atmış olacağız, tarihte ilk defa Latin harfleriyle Hemşince yazılmış bir dergi çıkacak. Yeri gelmişken değineyim yine aynı duyuruda "GOR; objektif, akademik ve bilimsel kriterlere bağlı, resmi ideolojilerden bağımsız, ırkçılığa ve asimilasyona karşı, nefret, şiddet ve cinsiyetçi söylemlerden uzak bir yayın çizgisini ilke edinecektir." denilmektedir.

Ö.Alper- 6 ayda bir mi yayımlanacak ?

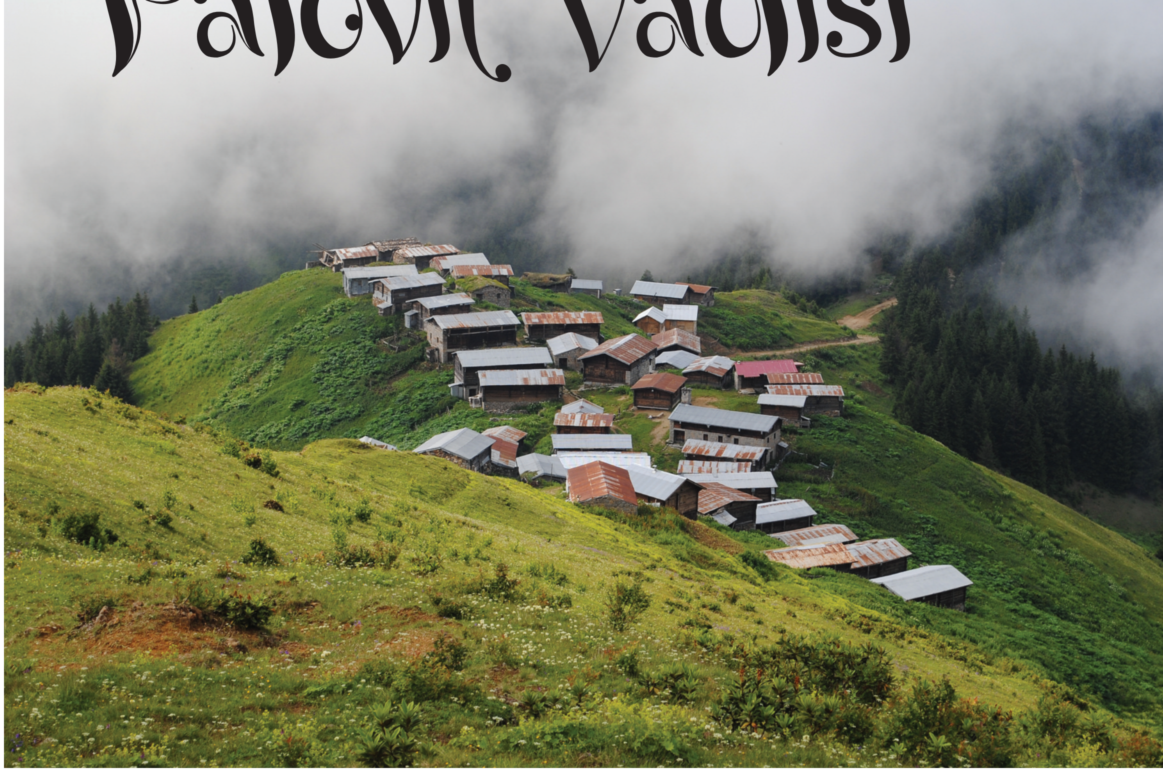
H.AKçiçek- Evet şimdilik 6 ayda bir yayımlanacak, baktık oluyor periyodu kısaltırız. 6 ayda bir ancaktır şimdi, çünkü profesyonel olarak dergi ile ilgilenen kimse yok, hepimiz başka başka işlerde çalışıyoruz, dergiye özel olarak zaman ayırıyoruz, bir çok şey birkaç insanın üzerinden yürüyor, bu da işin doğasında var.. bakalım süreç ne gösterecek, umalım ki iyi olsun..

Ö.Alper- İyi olacak, güzel olacak, yolun açık olsun GOR,

H.Akçiçek- Kaun ka GOR kales, torx ellis, dzil ellis, dzağig ellis, abris, xendas dzidzağis GOR... ■

Uğur Biryol

Palovit Vadisi

Fırtına Vadisi'nin kalbi denilecek bir bölgeyi kapsıyor. Doğal yaşlı ormanların varlığı, yabani yaşam sahası olması ve geleneksel mimarinin korunduğu yüzyıllık evleri ve yaylalarıyla Palovit, Fırtına Vadisi'nin en önemli yaşam alanlarına ev sahipliği yapıyor.

Kaçkar Dağları eteklerinde kurulmuş büyüklü küçüklü onlarca Hemşin yaylasının içinden bir tercih yapmak çok zor. Ancak benim için Palovit Vadisi üzerinden yükselen Sal, Pokut, Hazindağ, Hamlakit ve Samistal yaylalarının ayrı bir yeri var. Kaçkar Dağları ekosistemi içinde yer alan yaylalar gurbetçi Hemşinliler'in büyük bir bölümünün yazlarını geçirdiği, eskiden çokça hayvanlarıyla birlikte göç ettiği bir alanken şimdilerde sayfiye olarak kullanılıyor. Çamlıhemşin ilçe merkezinin içerisinden geçip sola sapıldığında Hala Deresi boyunca uzanan köylerin yukarısında adını kaplıca turizmiyle duyurmuş Ayder'in yanı sıra Kavrun, Ceymakcur, Paakçur, Huser ve Avusor gibi yaylaları görmek mümkün. Çamlıhemşin'den Fırtına Vadisi'ne doğru devam edildiğinde ise Çat'tan başlayarak Elevit, Haçevanak, Karunç, Trovit, Palovit, Apevanak gibi yaylaları dolaşmak mümkün. Bir de Verçenik tarafı var ki, o daha da ulaşılmaz görüntüsüyle insanı cezp ediyor. Yaklaşık 50 km.lik bir yolla ulaşılan bu masalsı güzergâhta Başhemşin, Başyayla, Kale, Çiçekli gibi yerleşkelere ulaşmak, o yükseltilerde bir yaşam kurulabildiğini görmek insanı büyülüyor.

Vadinin incilerine yolculuk

Bu kısa girizgâhtan sonra benim için önemli olduğunu belirttiğim Palovit Vadisi güzergâhını anlatmak istiyorum. Çocukken yaylaya çıkmak hepimiz için çok erken bir saatte kalkmak ve zorlu bir yolculuğa hazırlık yapmak demekti. Katırlara yüklenen erzaklar, üç ay yayladan dönülmeyeceği düşünülürse iyi seçilmeliydi. Gerçi katırcılık da o zamanlar bir meslekti ve erzağı bitenlere çoklukla gönüllülük esasına dayalı erzak getirilirdi. Biz sabah erkenden hayvanlarımızla birlikte yollara düştükten sonra artık düşünecek bir şey kalmazdı. Ne ilginçtir ki bütün bir kışı ahırında geçiren inekler de bir müddet sonra yayla kokusunu alıp yolları ezbere gider olmuştu.

Pokut Yaylası, Makrevis, Ortan ve Pogina köylülerinin ortaklaşa kullandığı, 2100 metre yükseklikte bir yayla. Biz de yaylada bulunan evimize ulaşmak için sabah erkenden yola çıkardık. Çünkü yaylada elektrik olmadığından gündüz gözüyle her şey ayarlanmak durumundaydı. Sabahın mahmurluğunda ilk etapta zor olsa da belli bir mesafe kat ettikten sonra şölene dönüşen yolculuğun en güzel taraflarından biri buz gibi pınarların yanı başında mola verip, evde hazırlanan kumanyayı tüketmek olurdu. Genellikle sabah pişirildiği için sonradan buz gibi olan yumurta, domates, salatalık, ekmek bazı yolcularda da karalâhana sarması bu çeşitlemeyi tamamlardı. Bu tadını başka hiçbir şeyde bulamadığımız yemek ritüelinden sonra yollara koyulurduk. Asırlık çam ve gürgen ağaçlarının arasından yukarılara doğru tırmanmak zor olsa da yer yer düzleşen orman patikaları bir nebze olsun yorgunluğumuzu atardı. Bu yolculuğun bittiğinin işareti Pokut'a artık yarım saat mesafedeki Pilunçut Hanı'na ulaşmamızdı. Pilunçut Hanı, çok eskilerden kalma ve bir zamanlar neredeyse Palovit Vadisi'ndeki yaylalara giden 20'ye yakın köyün uğradığı bir yolgeçen hanıydı. Orada içilen çayları bugün hala sevgiyle ananlar var. Pilunçut'a vardığımızda artık dizlerimizin bağı çözülmüş olur ancak bir sonraki tepenin ardından yaylamıza kavuşacağımızı bilerek adımlarımızı hızlandırırdık. Pilunçut düzlüğünü geçtikten sonra sağ tarafta kalan Sal Yaylası'nı doyasıya izler, kendi yaylamız olan Pokut'a doğru yol alırdık.

Adı gibi düz yayla: Sal

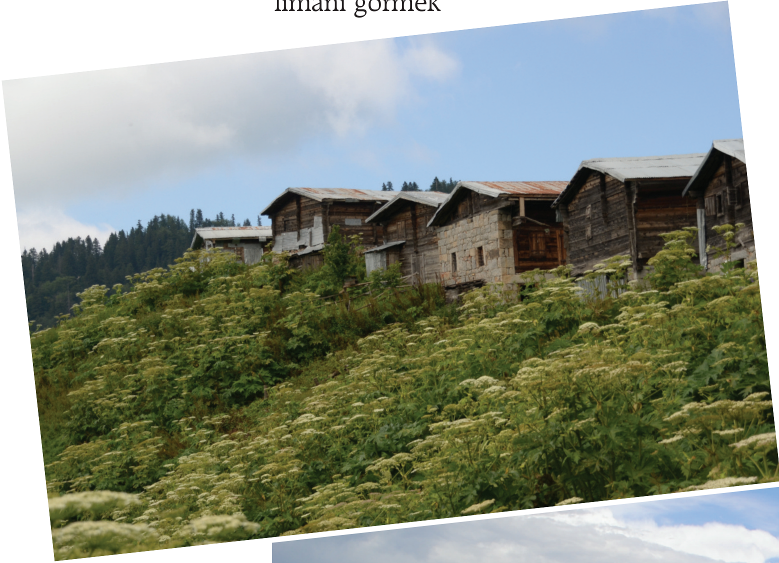
Sal Yaylası da sadece Çinçiva köylülerinin kullandığı, ortasında geniş bir düzlüğün yer aldığı, o geniş düzlüğün etrafında da

geleneksel ahşap evlerin kurulduğu ismiyle müsemma bir yaylaydı. Çocukken Sal'daki arkadaşlarımızla futbol oynamaya gider ama nedense hep kaybederdik. Eskiden iki yayla arasında hayvanlar yüzünden anlaşmazlıklar çıkıp, büyükler tarafından sınırlar çizilmiş olsa da şimdiler de hayvancılık da kalmadığı için böylesi bir anlaşmazlık da ▶▶▶

ortadan kalktı. Artık günbatımlarını birlikte izler olduk. El ele tulum eşliğinde horonlar oynayıp, birbirimize türkü atmak da en güzel adetlerimizden biri. Sal, geniş panoramasıyla diğer Hemşin yaylalarında olmayan bir özelliğe sahip. Hem Karadeniz'i hem köyleri hem de Kaçkarlar'daki birçok yaylayı görebilme olanağı var Sal'da. Aynı durum Pokut için de geçerli. Palovit Vadisi'nin hemen üzerindeki tepelerde yükselen bu iki komşu yayla görsellik açısından gelenleri doyurmaya yetiyor. Sal ve Pokut'tan Kaçkar zirvesiyle beraber Kito, Hazindağ, Hamlakit, Marsis, Altıparmak, Meğo Meşesi, Huser, Kemerli Kaçkar, Ayder... gibi birçok yerleşkeyi izlemek, akşam Pazar ilçesinin ışıklarını ve eski limanı görmek mümkün. Sal ve Pokut bir zamanların en kalabalık yaylalarıyken son yıllarda araç yolu da olmasına rağmen bu kalabalıklığını yitirdi. Ancak yerli turistler oldukça ilgi gösteriyor bu iki yaylaya. İlgi göstermelerinin çok sebebi var tabii ama Hemşinli eski yaylacıların kalmaması bizim gibi çocukluğu oralarda geçmişler için hüzün yaratıyor.

Göz alabildiğine manzara

Sal ve Pokut'ta evler geleneksel ahşap ev yapımına uygun, genellikle ladin ya da kestane ağacından yapılan, mimari olarak da özenilmiş evler olarak göze çarpar. Alt katında ahırların yer aldığı, en fazla üç odası bulunan, çok eskileri alçak tavanlı ama son dönemde yapılanları iki katlı olan bu evler artık çoğu Hemşinli için sayfiye evi özelliği taşıyor. Turistlerse bu yükseltide bu kadar özenli bir mimarinin sebebini sormadan edemiyor haliyle. Bunun sebebi Hemşinliler'in gurbetçiliği aslında. Hem köylerinde hem de yaylalarında gurbette kazandıkları paralarla iyi evler yaptıran Hemşinliler, o dönemin ustalarına ince işçilikler yaptırmaktan geri durmamış. O nedenle birçok Hemşin yaylası özellikle içinde yer aldığı coğrafyaya göre şekillenmiş. Pokut ve Sal yaylaları geniş ladin ormanlarıyla çevrili olduğu için evin

ana malzemesi ladin ağacından temin edilmiş. Fakat şimdiki gibi hemen evlerin yakınında bulunan ağaçlardan değil evlere çok uzaklıktaki ormanlardan ilkel yöntemlerle temin edip, kurmuşlar evlerini. O nedenle hala yayla içerisinde ladin ağaçlarında bir seyrelme söz konusu değil. Fakat son yıllarda bu durum biraz değişmiş gibi görünüyor. Hem yayla yollarının yok edilmesi hem teknolojinin bazı nimetlerinin(?) yaylaya ulaşması ağaçları kuruttuğu gibi ev yaptıran bazı kişilerin de teknolojiyi kullanarak ağaçları yok etmesine sebep oldu. Pokut'tan ileriye doğru devam edildiğinde konum olarak hemen hemen aynı yükseltideki Hazindağ Yaylası'na varılmış olur. Hazindağ, yayla içinde ilkel su kanalı sistemi olan tek yayladır. Evleri de en az Sal ve Pokut kadar özenli bir mimari üsluba sahip olan yaylaya eskiden Pokut üzerinden iki saatlik bir yürüyüşle varılabilirken, geçtiğimiz yıl açılan bilinçsiz yol çalışması yaylanın ilerleyen yıllarda dengesinin bozulacağının işareti. Hazindağ yaylasını Hemşin ilçesinin Tecina ve Podol Köyleri kullanıyor. Yaylalarına gelmek için önce Çamlıhemşin'e geliyorlar, sonra da Elevit üzerinden Hamlakit'e gelip yaylalarına ulaşıyorlar. Şimdi ise yeni yaptıkları yolu kullanarak ulaşıyorlar. Aynı köyler Makrevis ve Ortan'la Doğu Karadeniz'in en yüksek yaylası Samistal Yaylası'nı da kullanıyor.

Antik kent gibi sessiz

Samistal Yaylası, 2600 metre yükseklikte, etrafında numunelik bir tek ağacın olmadığı, çok taşlık bir alanda kurulmuş değişik bir yayla. Evleri alçak tavanlı ve tamamen kesme taştan yapılmış en az yüzyıllık evler. Samistal'da artık eskisi gibi kalabalık bir Vartevor şenliği yapılmasa da nostalji takıntısı olanlar kendi imkanlarıyla yaylayı yaşatmaya çalışıyor. Samistal, hem konum itibariyle hem de havasıyla diğer yaylalardan kolaylıkla ayrılıyor. Genellikle kapalı seyreden tipik Karadeniz yaz aylarında Samistal'da açık hava görmemek neredeyse imkânsız. Samistal yaylasına Hazindağ'dan ulaşılabildiği gibi Yukarı Kavrun yaylasından ulaşmak da mümkün. Samistal etrafını çeviren dağların ve yaylaların ortasında müstesna bir yere sahip. Bir tarafında Kaçkar zirveleri ve Kavrun yaylası diğer tarafında Apevanak yaylası, geçitler, aşıtlar... Ama o hep yalnız

ve ulaşılmaz. Yıllarca büyüklerimizin türkülerinde " Viran kalsın" demelerinden olsa gerek Samistal bugünkü görüntüsüyle geçmiş şaşaalı günlerinden uzak. İnsanların çok sık gelmemesine rağmen evleri tüm görkemiyle ayakta duruyor. Tabii birçoğunun doğa şartlarına ve bakımsızlığa dayanamayıp yıkıldığını da hatırlatmak gerek. Samistal'a bir iki saatlik yürüyüş ▶▶▶

Fırtına ve Palovit vadilerinin ekolojik değeri

Fırtına ve Palovit vadileri, içerdikleri doğal yaşlı ormanlarla, hem bölgenin, hem de ülkenin en bozulmamış birkaç orman ekosistemi arasında değerlendiriliyor. Palovit Vadisi kendine özgü endemik bitki çeşitliliğinin yanı sıra barındırdığı hayvan türleriyle de doğa koruma açısından büyük önem taşıyor. Türkiye'de en yoğun bozayı popülasyonunun bulunduğu bölgelerden biri olan alanda, yaban domuzu, çengel boynuzlu dağ keçisi, yaban keçisi, kurt, tilki, çakal, yaban kedisi, vaşak, karaca ve porsuklar yaşıyor.

Nasıl gidilir?

Trabzon havaalanından Pazar ilçesine, oradan da Çamlıhemşin'e dolmuşlarla rahatlıkla gidilebilir, bu yolculuk 2 saat sürüyor.

Nerede kalınır?

Pokut yaylasında Pokut Yaylaevi, Plato'da Mola gibi seçenekler mevcut; Hamlakit yaylasında ise Ufuk Pansiyon tek ve iyi bir seçenek. Diğer yaylalarda konaklama tesisi yok ama yakın yerlerde kamp atacak uygun alanları mevcut.

mesafesinde olan Hamlakit yaylası ise içinden şırıl şırıl akan deresi, etrafı çevrili ladin ormanları ve tepelerindeki kayalıklarla bütün yaylaların toplamı gibi bir görüntü arz ediyor. Hamlakit'in en büyük özelliği Vartevor denilen şenliklerin hemen hemen her yayladan daha gösterişli kutlanması. Ağustos ayının ikinci haftasında başlayan şenliklerde memleketin dört bir yanına dağılmış Hamlakitliler buluşup hem hasret gideriyor hem de Hemşin yaylalarının artık sönükleşmiş Vartevor'unu en canlı biçimde kutluyor. Vartevor, yazın Ağustos ayının ikinci haftasından itibaren irili ufaklı Hemşin yaylalarında kutlanan bir şölen aslında. Bütün bir yılı birbirinden ayrı geçiren arkadaşların, komşuların, akrabaların buluşmasına vesile olan, yayladaki günlük yaşamlarına bir süreliğine ara verdikleri, tulumun coşkulu sesiyle doluştukları horon çardaklarına sabahlara kadar eğlendikleri, sabaha karşı tatlı bir yorgunlukla evin yolunu tuttukları keyifli bir buluşma ayini Vartevor. Eskiden hemen hemen bütün Hemşin yaylalarında geniş katılımla ifa edilen bu buluşmalar ne yazık ki göç ve göçün getirdiği kent hayatının insanlara dayattığı ekonomik döngü sebebiyle sekteye uğradı ve artık çok az Hemşinli bu buluşmalara katılabiliyor ya da yaylasına gidebiliyor. Yolunuz düşerse Hamlakit dışında Ayder, Yukarı Kavrun, Elevit gibi yaylalarda da coşkulu Vartevor'lara tanıklık edebilirsiniz.

Hamlakit'ten Apevanak'a

Hamlakit yaylasından yukarıya doğru gidildiğinde Palovit ve Meleskur yaylaları ile Apevanak yaylasına ulaşılmış olur. Apevanak, Palovit vadisinin sınırdaki yaylasıdır, ondan sonra yine Kaçkar dağları silsilesinin içinde yolculuğa devam edilir. Apevanak yaylasındaki mini taş köprü, bu yükseltide mimarinin bir ihtiyacı karşılamaktan öte bir şey olduğunun sembolü gibidir. Palovit grubu yaylaları ve güzergahları bir zamanların en gözde yürüyüş mekanları olmasına rağmen son yıllarda gözünü hırs bürümüş kimi yöre insanının marifetiyle ne yazık ki bu özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Palovit şelalesinin olduğu mevkiden Hamlakit yaylasına, Pokut'tan Hazindağ'a, Palovit yaylasından Samistal'a açıla yollar bir zamanlar dağcıların severek yürüdüğü patikaları ve dahi bir yaşam kültürünü yok etmekle kalmamış, geri dönüşü olmayan zararlar vermiştir. Tüm çabalara rağmen engellenemeyen bu çalışmalar ileride pişmanlık yaratacaktır çünkü yaylada yaşamak özgür olmaktır. Bu özgürlüğü kısıtlayan tek şey zamandır. Çünkü güz zamanı yayladan inme zamanıdır ve Hemşin'de "Huzmancuk" denen vargit çiçekleri açtığında artık yayladan yavaş yavaş gitmenin zamanı gelmiş demektir. Yaylada elde edilen katıklar 'kadin' denilen ahşap kaplara doldurulur ve kışın tüketmek üzere köye indirilir. Katıkların bir bölümü de gurbetteki akrabalara gönderilir. Yayladan inmek gerçekten zordur çünkü: "Yayladan ki yurudum/Hava guneşli idi/Arduma bakamadum/Gozlerum yaşli idi"... Koskoca bir yıl bu kavuşmayı bekler. Ta ki mayıs başına kadar karla kaplı yaylalara dağcılardan başka giden olmaz ama yaz başı yayla zamanı gelince o kıyıların ardı yine sahiplerini ve misafirlerini bekler. ■

Mine Üçüncü
Cansu Üçüncü

Şerif Sarı

Hemşince TabuOyunumu?

Tabu, belirlenmiş yasaklı kelimleri kullanmadan ana kelimenin antılmasına dayalı bir keilem oyunudur. Kelime haznemizi geliştirir, kültür sanat, Bilim, Biyoloji, Aktüel veya geleneksel kelimelerin bilgi dağarcığımıza yerleşmesini sağlar. Kelime haznemizin gelişmesiyle daha akıcı bir dil kullanımı da oluşur.

Kaç Kişiyle Oynanan Bir Oyundur?

Mine - "En az 4 kişi gerekmektedir Tabu oyunu için minimum ikşer kişilik iki grup oluşturulmalıdır. Maximum sınır yoktur, grup içerisindeki sayı da grup sayısıda arttırılabilir."

Tabunun Oyun Oynama Dışında Kazandırdıkları Nelerdir?

Mine -"Genel kültürü arttırır diyebiliriz, kelime haznesini gelinşletir, hızlı ve akıcı bir dil oluşturur, jest ve mimiklerini doğru yerde kullanmak için oynayan tiyatrocular da var."

Tabunun Kuralları Nelerdir?

Mine -" Tabu Oyunu günümüzde kendini güncelledi. Yeni kuralları, farklı anlatım şekilleri eklendi. Ama genel hatlarıyla 1 dakikalık süre içerisinde yasaklı kelimleri kullanmadan, en az 3 kere pass deme hakkıyla oynayabiliyoruz tabu oyununu."

Heşince Tabu Oyunu Fikiri Sizde Nasıl ve Ne zaman Oluştu?

Mine -"Fikrin oluşma evresi biraz uzun aslında, Londra'daki çevremde çok fazla Hemşinli vardı, benim hemşincem kötü olduğu halde en iyi bilen bendim diyebilirim. Kendi jenerasyonum hemşince öğrenmek, konuşmak istiyordu ama bu belli bir yaştan sonra çok zor olacaktı. Bağzı kelimeleri söyler toplumda gizli konuşmaya çalışırdık. Hemşinceye istek ve arayış olması kendi dilimizden tamamen uzaklaşmadığımız, hala bir kurtarma ümidi olduğu anlamına geliyordu, ama nasıl? En çok tıkandığımız nokta buydu. İngilterede küçük yaşlardan bu yana kalan, eğitimine, hayatına orada devam eden akrabalarımız tanıdıklarımız vardı, o gençlerin Türkçelerinin de çok iyi olmadığını Türkçe kelimeleri çok ta anlamadıklarını düşünmeye başladığımızda, sık sık Türkçe Tabu oyunu oynayalım, kelime dağarcıkları gelişsin gençlerin diye bir yöntem uygulamaya başlamıştık. Tam da bu süreçte aynı şeyi Hemşince için neden yapmıyoruz dedim. Hemşince kelime dağarcığımızın gelişmesi için bu kelimleri ezerbelemektense, kelimlerle oyun oynamak daha sürdürülebilir ve daha akılcı bir yöntem gibi gelmişti. Çok mu ütopik diye düşündüm, bu oyuna en çok ihtiyaç duyan yakın 2 arkadaşımla paylaştım, kesinlikle çok faydalı olacaktır dediler. O zaman deneyelim dedim."

Peki Hemşince Tabu Oyununu Hazırlamkla Neyi Hedeflediniz? Amacınız Neydi?

Mine -"Tabu oyunu bilindik kelimelerin dışında farklı kelimeler kullanarak cümle kurmaya zorlar insanı, oyunun kendi genitik yapısı, hangi dilde olursa olsun kelime bilgisinin artmasına sebep olur. Hemşince Doğu Karadenizde ki hemşinlilere nazaran Batıda kaybolmaya yüztutmuş can çekişiyor malesef. Kendi jenerasyonum ile derme çatma götürüyoruz belki hemşince konuşma durumunu, ama çok kötü bir kelime dağarcığıyla yapıyoruz bunu, bizden sonra gelen jenerasyona bırakacak kaç kelimemiz olacak bilmiyorum. Bu durum çok ürkütücü. İşte Hemşnice Tabunun genel amacı,

hemşince kelime dağarcığımızı genişletmek, daha fazla kelime haznesine sahip olmak. Birde özel amacımız var tabiki, bir araya gelmelerimizde, sohpet ortalarımızda Hemşince konuşulmasına özendirmek, dilin varlığının gündemde tutulması, eylenirken bile anadilimizde eylenebildiğimizi, gelecek jenerasyona gösterebilmek."

Hazırlık Aşamasında Yaşadığınız Zorluklar Nelerdi? Çok Zor Oldumu?

Mine -"Birdaha yaparmıydın diye sorsalar kesinlikle hayır derim 3 yıl önce başlamıştım. Başlarken hemen bitiririm düşüncesi vardı. Ama daha en başında fark ettim zor olacağını, sadece bir kelime için iki gün beklediğimi hatırlıyorum. Kelimlerin doğru harflerini bulmak için bir kaç kişiden ayrı ayrı teyit alıyordum. İnsanlara bıktırana kadar soruyordum. Etrafımdaki hemşince bilen herkesin mutlaka katkısı olmuştur. İmece usulu bir çalışma oldu. Dede, Anneanne, Anne ,Baba, Hala, Amca, Arkadaşlarım, çok az tanıdığım Hemşinlilerden bile yardım aldım. Kelime dilencisi olmuştum. Ciddi bir zaman aldı, çok fazla zaman ayırmak gerekliydi. Bir kelimenin bile yanlış yazılması koskoca bir dile haksızlık olacaktı, bu sorumluluk da çok zorladı. Fakat herşeye rağmen çevremden çok yardım aldım. Tüm zorluklara değdiğini düşünüyorum."

Çevrenizden Olumlu yada Olumsuz Eleştiri Aldınızmı?

Mine -"Deneme amaçlı oynadığımızda zorlandığımızı fark ettik. Eleştiri değil öneri almıştım hazırlama aşamasında. Hiç hemşince bilmeyen hemşinliler anlamını bilmediği kelimeleri nasıl anlatacak, nasıl öğrenecek diyen arkadaşlarım olmuştu, o sebeple kelimlerin yanlarına Türkçe anlamlarınıda yazdık. Hemşince kelimelerin, hemşince bilmeyenler tarafından anlatımınında Türkçe olabileceğini kurallara ekledik, ama sadece hemşince bilmeyenlerin. Tabu oyunu ve diğer oyunların oynandığı kafelerde, bizde hemşince tabu oynadık. Çok eylenceli olduğunu kendimize kanıtladık. Herhangi bir olumsuz eleştiri almadık şimdiye kadar, ama zaman ne gösterir bilinmez tabiki."

Kelimeleri Hazırlarken Yoğunluğu Hangi Kelimelere Verdiniz, Seçimleri ne Şekilde Yaptınız, Kendinize Ana Konu Başlıkları Seçtinizmi?

Mine -"Gönül isterdiki sadece genel kültür ve aktüaliteden kelimeler alıp, o kelimlerde farkındalık oluşturmak için hazırlık yapayım, ama bizim hemşince kelimlerin en güncel en basit olanları bile bilmediğimiz ve telafuz edemediğimiz için tüm alanlara hitap eden kelimeleri aldım. Bitki isimleri, zamanlar, sayılar, hayvanlar, sıfatlar, isimler, nesneler, aylar, günler, aklımıza gelebilecek tüm kelime çeşitleri mevcut.

Sözlük yada Hemşince Bilen Büyüklerden Destek Aldınızmı?

Mine -"Evet 2 adet sözlük vardı, biri sevgili Yusuf VAYİÇ'in, sözlüklerin tabiki çok etkisi oldu hazırlığın hızlanmasında, Hemşinli büyüklerin desteği ve kelimelerin doğru yazılmasında ki etkisi, süreci yavaşlattı, fakat daha emin adımlar attırdı. Kelimeleri ananeme, dedeme yada diğer büyüklere telafuz ettirip okutmak, yazdığımı teyit etmelerini beklemek, yavaş ama emin adımlarla ilelememizi sağladı. Desteği olan herkese çok teşekkür etmemiz gerekli, yalnızca benim emeğim değil kesinlikle."

Mevcut bir Tabu Oyununun Kelimlerini mi Çeviri Yaptınız Tamamen Kendiniz mi Oluşturdunuz?

Mine -"Keşke öyle olabilseydi, sıfırdan başladım, tek tek kelime topladım."

Son olarak, başka bir oyun hazırlamayı düşünüyormusunuz?

Mine -"Evet ilerde bir kaç ay boş zamanım olursa "Trivial pursuit" adında bir genel kültür oyunu var, onu uyarlamayı düşünüyorum. Ama henüz tam dizaynını oluşturmadım, şimdilik düşünce aşamasında diyelim. O da zaman alacak bir oyun, doğru zamanı bulunca başlamayı düşünüyorum."

Nejdet Çakmak

Gagal veriç xerxeriç

Günümüz modern oyuncaklarının etkisiyle unutulmaya yüz tutmuş Hemşin çocuk oyuncağı gagal veriç xerxeriç, bir dönemin Hemşin çocuklarının aklında hayal ve ukte olarak kalmıştır

MALZEMELER :

2 adet ceviz

5-6 numara bir adet örgü şişi (sivri ucundan 5-6 cm kesilir).

Yaklaşık 30-35cm ip(yün ip şişe daha iyi sarılmasını sağlayacaktır)

1 adet 2-3 cm lik ince tahta parçası

YAPILIŞI:

İlk olarak kestiğimiz şişin ortasına ip bağlanır (İpi bağlayacağınız noktaya bıçak izleri yapmamız ,ipin kayması önler).

Daha sonra cevizler resimde görüldüğü gibi kabukların birleşim yerleri üstünden veya altından delinir. Ceviz kabuğu sert olduğundan delme işlemi esnasın da dikkat edilmeli, çünkü kabuk kırıla bilir.

Cevizlerden biri ayrıca birinci deliğin dikine gelecek ve örgü şişi alttan girip üstten çıkacak şekilde iki tarafından delinir. Üç deliği olan bu cevizin içini, şişi geçirmeden önce boşaltmak gerekir. Cevizin içini boşaltmak için cam çivisinden biraz büyük bir çivi ile içerisindeki yemişin ince ince parçalanarak deliklerden çıkarılması sağlanır. Böylelikle şiş cevizin içerisinde rahatlıkla dönebilir.

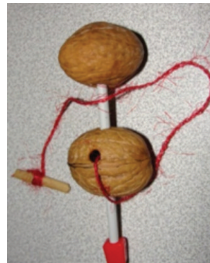

İp bağlanan şiş cevizin içinden geçirilir, ipin ucu, kabukların birleşim yerinde ki delikten geçirilerek hazırladığımız küçük tahta parçasına bağlanır. İnce tahta parçasına bağlamamızın nedeni ipin şişe sarılımı sırasında cevizin içine kaçmaması içindir.

Şişin açık olan ucuna içi dolu olan tek taraflı deldiğimiz ceviz geçirilerek sıkıştırılır. (bu cevizin sabit kalması gerekir.

OYNANIŞI:

Resimde görüldüğü gibi bir elimizle şişin kırmızı ucu, diğer elimizle ip çıkan ceviz tutulur. Şiş çevrilerek ipin şişe sarılması sağlanır. Şişi çevirdiğimiz elimizle ipin ucunda ki tahta parçası çekilerek üsteki cevizin dönmesi sağlanır. Bu işlemi seri şekilde (ipi bir çekip bir cevize doğru yaklaştırarak) yaptığımız da ip kendiliğinden şişe sarılacaktır. Ve üsteki ceviz bir sağa bir sola dönecektir. ■

Mine Üçüncü
Cansu Üçüncü

Mart aği çarağh şa(r)a, genig aği dun baa

Şiir: Nazım Hikmet
Çeviri: Mahir Özkan

AŞXARES UNDAK DAĞOTSE

Aşxares undak dağotse meg or'mal ta elli
Xadulig baloni bes undak xağantoğ
Xağantoğ gançelov astağknun meç
Aşxares dağotse undak
Meeedz xendzori me bes undak, logor epadz hatsi bes
Meg or'mal ta elli geştanan
Aşxares dağotse undak
Meg or men al ta elli sorvitoğ aşxares engerutine
Dağake aşxares arnoğun apvenus
Anmah dzarer dengoğun

Latin harfleriyle Hemşince yazmak

Hemşince üzerine araştırma yapan *Georges* Dumezil, Bert *Vaux*, Uwe Blaesing *gibi* kimi *akademisyenler ve* Biryaşam *dergisinin* 8.sayısında(Ocak-Şubat 2010) Harun Aksu, Mahir Özkan *ve* Hikmet Akçiçek'in Latin harfleriyle Hemşince yazım için önerileri bulunmakla birlikte, Latin harfleriyle Hemşince yazım konusunda üzerinde mutabakata varılmış bir alfabe henüz mevcut değildir. Biz GOR dergisi olarak şimdiye kadar önerilenler ve International Phonetic Alphabet (IPA) kriterlerini veri alarak, aşağıdaki harflerden oluşan, mümkün olduğunca sade bir yazımı tercih ettik. *GOR'da* yer alacak yazılar aşağıdaki harf ve kriterlere göre tashih edilecektir.

1	A	*1	a	arç "ayı", aver "bozuk', ali "yine", an "o", aman˜oman "kap", aman "öyle"
2	B		b	Bağ "soğuk", bedenuş "beklemek", bidzig "küçük", budzeg "yaban arısı", bolokuş "bağırmak",
3	C		c	caxkuş "yarmak", cermag "beyaz", cicu "solucan", cor "çamur", cut "salkım"
4	Ç		ç	çapuş "ölçmek", çepuşke "yaranın kabarması", çinçxaluş "ip yumağının dolanması", çokut "çirkin", çust "çabuk"
5	D		d	dandz˜dondz "armut, deşgar "dışkapı", diz "kene", dodig "sepet ayağı", dun "ev","
6	E		e	egi "geldim", elluş "çıkmak", Enguş "düşmek", ergink "gökyüzü",
7	F		f	ferengul ˜ farsunka "ambar kilidi, kilit", ferferuş "hızlı hızlı esmek" anlamında yansıma kelime
8	G	*2	g	gargeduş "yamamak", genig "kadın", geyiç "taşıyıcı", giv "sakız", gor "imece", gud "tavuk yemi"
9	Ğ		ğ	ğarat "çabuk", ğiyap "çakal", ğolopa "ham-olgunlaşmamış yeşil kabuklu ceviz",
10	H		h	hats "ekmek", helun "boncuk", hivand "hasta", hort "dana", hund "tohum"
11	I		ı	Hemşince'de I sesi yoktur, Hemşinceye Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
12	İ		i	İgun "akşam", im "benim", inatin "ötede", isatis "beride"
13	J		j	Jajuş "sarsmak", jemnuş "yetişmek", joğvuş "toplamak"
14	K	*3	k	kar "taş" , kal "kurt", kar "kuzu", kelox "kafa", ked "dere" , kint "burun", kord "kurbağa", kud "bere"
15	L		l	Lag "köpek yalı", ler "yayla", lizu "dil", lobiya "fasülye", luş "ağlamak",
16	M		m	mart "adam", mernuş "ölmek", mina "bizden", mozi "düve", mux "duman"

17	N	n	Nağ "dar", neşan "nişan", niyaz "rüya", nor "yeni", nuzul "felç"
18	O	o	obol "bırak", odvi "bacak", omar˜amar "yaz", or "gün"
19	Ö	ö	Göl "göl" Ö sesi Hemşince'de yoktur, Hemşinceye Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
20	P	p	Pats "açık", peşok "ufantı", piyan "ağız", pos "düz alan", putenuş "bakmak"
21	R	r	ertuş "gitmek", cortuş "yolmak" R sesi Hemşincede kelime başlarında nadir yer alır.
22	S	s	sar "dağ", serpuş "silmek", siyoğ "bir cins geniş yapraklı ot", sorvuş "öğrenmek", sun "kazık"
23	Ş	ş	şaş "deli", şebesnuş "vurmak", şim "kapı eşiği", şoğvuş "yoğurmak", şunç "nefes-soluk",
24	T	t	Tat "pençe", tetu "ekşi", tiz "karış", tuxulig "esmer", tonrze "katı-yoğun"
25	U	u	uduş "yemek", urpat "cuma", usti "nereden", uzuş "istemek"
26	Ü	ü	Gül "gül" Ü sesi Hemşincede yoktur, Hemşinceye Türkçeden geçen kelimelerde nadir olarak kullanılır.
27	V	v	Var "acı", veyi "yukarı", vijiğ "bir koyun cinsi", vordağ "nerede",
28	Y	y	Yaşiğ "tahta sandık", yes "ben", yixme "eğrelti otu", yux "böğürtlen"
29	Z	z	Zate "hiç", zermax "bir cins ot", zibil "kırıntı", zongag "çan",
30	X *4	x	xavağ "üzüm", xağ "oyun", xelk "akıl", xiyar "salatalık", xod "ot", xup "kapak"
31	TS *5	ts	tsak "yavru", tsen "ses", tsi "at", tsun "kar", tsoyin "buğday", tsutsenuş "göstermek"
32	DZ *6	dz	Dzag "delik", dzepuş "tıkamak", dzidzağuş "gülmek", dzov "deniz", dzung "baldır", adz "keçi", gadz "köz-kor", adzeli "ustura"

**1- Hemşincede "a" harfi, biri "arç: ayi, aver: bozuk" kelimelerindeki gibi teaffuz edilen, diğeri de "ali: yine, andi : ondan" kelimelerindeki gibi daha yumuşak telaffuz edilen "a" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.*

**2- Hemşincede "g" harfi, biri "geyiç: taşıyıcı, gargud: dolu" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle "g" harfinden sonra "e" harfi geldiğinde "genig: kadın, gedric: erkek" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen "g" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.*

**3- Hemşincede" k" harfi, biri "kar: taş, ked: dere" kelimelerindeki gibi telaffuz edilen, diğeri de özellikle "k" harfinden sonra "e" harfi geldiğinde "kelox: kafa, kedal: kaşık" kelimelerindeki gibi daha kalınca telaffuz edilen "k" olmak üzere iki şekilde telaffuz edilmektedir.*

**4- Hemşincede bolca var olan ve genizden gelen hırıltılı ses karşılığı (üzüm, akıl, toprak, oyun kelimelerinin Hemşince karşılıklarının ilk harfi/sesi) hangi harf veya harflerin kullanılacağı konusunda tereddüt vardır. Ülkemizde Türkçe alfabe kullanımından gelen alışkanlıkla bu ses karşılığı genellikle "ğh" harf ikilisi kullanılmaktadır. Ancak akademik olarak, dil bilimi açısından IPA (International Phonetic Alphabet) gereği genizden gelen bu hırıltılı ses karşılığı "X" harfinin (xavağ: üzüm, xelk: akıl, xod: ot, xağ: oyun şeklinde) kullanılması gerekmektedir. Bu akademik kriter ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyinin benimsemiş olduğu 34 harfli Türk Dilleri Ortak Alfabesi'den hareketle "X" harfi Azerbeycan, Özbekistan, Karakalpak ve Kazan Tatarları gibi Türki halkların alfabelerinde kullanılmaktadır. Ayrıca Rus, Laz ve Kürt alfabelerinde de bahsedilen ses için "X" sembolü kullanılmaktadır.*

GOR'da yazarının özellikle "ğh" harf ikilisini kullanmayı tercih ettiği yazılar, yazarının tercih ettiği şekilde yayımlayacaktır, diğer yazılarda bu ses karşılığı "x" harfi kullanılacaktır.

**5-*6- Bu iki ses, Latin alfabesinde tek harf olarak karşılıkları olmadığı için "ts" ve "dz" harf ikilileriyle yazılmaktadır .*

Mahir Özkan

Hamşesnak sorvik gu

HEMŞİNCE ÖĞRENİYORUZ

DERS 1

SÖZDİZİMİ

Hemşincenin sözdizimi Türkçede olduğu gibidir. Yani genellikle özne-nesne-yüklem şeklindedir.

Örnek: Yes maktap gertam / ben okula gidiyorum

KİŞİ ZAMİRLERİ

yes :	ben	mek :	biz
tun :	sen	tuk :	siz
an :	o	aner :	onlar

Kişi zamirleri cümle içinde kullanılmak zorunda değildir. Genellikle anlamı güçlendirmek için kullanılır. Örnek: yes kukam (ben geliyorum) yerine yalnızca kukam (geliyorum) biçiminde cümle kurulabilir.

EKEYLEM

Ekeylemler sonuna eklendiği isim soylu sözcükleri yüklem yaparlar. Ekeylemler sonuna geldikleri sözcüklerden ayrı yazılırlar.

Şimdiki Zamanda Ekeylem

im :	...im	şad tatradz im / çok yorgunum
es :	...sin	tun es / sensin
a :	...dir	egoğe an a / gelen odur
ik :	...iz	şad xelar ik / çok deliyiz
ek :	...siniz	tuk şad soy ek / siz çok iyisiniz
in :	...dirler	aner şidag mart in / onlar doğru insandırlar.

Ekeylemin Olumsuzu

Ekeylemin başına 'ç' eki getirilerek yapılır.

çim :	değilim	yes erand çim / ben güzel değilim
çes :	değilsin	şad halivor çes / çok yaşlı değilsin
ça :	değil	marte hosa ça / adam burada değil
çik :	değiliz	medz mart çik / büyük adam değiliz
çek :	değilsiniz	soy dağa çek / iyi çocuklar değilsiniz
çin :	değiller	mezman çin / bizden değiller

BELİRSİZ TANIMLAMA EDATI

Belirsiz tanımlama edatı, tanımladığı ismin bir türün içinden biri, herhangi biri olduğunu gösterir. Hemşincede belirsiz tanımlama edatı "me" dir. "me" eki isimlerin sonuna gelir ve ayrı yazılır. Belirsiz tanımlama edatını ekeylem veya "al" (de/da, dahi) sözcüğü izlerse

belirsiz tanımlama edatı sonuna “n” alır ve “men” olur.

or : gün	or me : bir gün	as or soy or men a : bugün güzel bir gün
dzov : deniz	dzov me : bir deniz	dzov men al nen antsak: bir deniz daha geçtik
tsak : yavru	tsak me : bir yavru	tsak men a : bir yavrudur
şun : köpek	şun me : bir köpek	campu şun men al desa: yolda bir köpek de gördüm

BELİRLİ TANIMLAMA EDATI

Belirli tanımlama edatının Türkçede karşılığı yoktur. Tanımladığı adın bir türün içinde herhangi biri değil, belirli, o anda bahsedilen, bilinen biri olduğunu gösterir. İngilizcedeki “the”, Almancadaki “der”, “das” “die” karşılığı olan artikeldir. Sözcüğün sonuna gelir. Sözcükle bitişik yazılır.

Belirli Tanımlama Edatı Yapmak İçin:

1) Sessiz harfle biten adların sonuna “e” getirilir.
   Mart: Adam, marte : (belirli olan, hakkında konuştuğumuz, ikimizin de hangisi olduğunu bildiğimiz, gösterdiğim vs. adam)
   Dun: ev, dune hin a: ev eskidir. (Bahsedilen ev biliniyor)
2) Sesli harfle biten adların sonuna “n” getirilir.
   Gadu: kedi, gadun: bilinen kedi. Gadun şad erand a: Kedi çok güzeldir
   Madni: yüzük, madnin: bilinen yüzük. Madnin şad baali a: yüzük çok pahalıdır
3) Tanımlanan sözcük sessiz harfle bitse bile, izleyen sözcük ekeylem, “al” (de/da, dahi) veya “u” (ve) ise belirli tanımlama edatı olarak “e” yerine “n” getirilir.
   İsa an kirkn a (telaffazu: isa an kirk na): bu o kitaptır.
   Şunn u gadun (telaffuzu: şunnu gadun): köpek ve kedi.
   Tsugern al meran (telaffuzu: tsuger nal meran): balıklar da öldü.
4) Diğer Hint- Avrupa dillerinden farklı olarak Hemşincede özel isimler de belirli tanımlama edatı alabilirler.
   Xavulan hivand a: Xavula hastadır.
   Makare inç bes a?: Makar nasıl?

HAMŞESNAK HAMRUŞ

1	Meg
2	Ergus
3	Yerek
4	Çors
5	Hing
6	Vets
7	Oxte
8	Ute
9	İne
10	Dase
11	Dasnumeg
12	Dasnuergus
13	Dasnuyerek
14	Dasnuçors
15	Dasnuhing
16	Dasnuvets
17	Dasnuoxte
18	Dasnuute
19	Dasnuine
20	San
21	Sanumeg
22	Sanuergus
30	Ersun
32	Ersunuergus
33	Ersunuyerek
40	Karsun
43	Karsunuyerek
44	Karsunuçors
50	İssun
54	İssunuçors
55	İssunuhing
60	Vatsun
65	Vatsunuhing
66	Vatsunuvets
70	Oxtnasun
76	Oxtnasunuvets
77	Oxtnasunuoxte
80	Utsun
87	Utsunuoxte
88	Utsunuute
90	İnnsun
98	İnnsunuute
99	İnnsunuine
100	Haur
103	Haur yerek
248	Ergu haur karsunuute
796	Oxte haur innasunuvets
1.000	Hazar
1.002	Hazar ergus
2.006	Ergu hazar vets
4.507	Çors hazar hing haur oxte
6.923	Vets hazar inn haur sanuyerek
10.000	Dase hazar
10.006	Dase hazar vets
43.851	Karsunuyerek hazar ut haur issunumeg
56.179	İssunuvets hazar haur oxtnasunuine
70.903	Oxtnasun hazar inn haur yerek
84.064	Utsun çors hazar vatsunuçors
100.000	Haur hazar
399.457	Yerek haur innsunuine hazar çors haur hissunuoxte
2.446.632	Ergu miliyon çors haur karsunuvets hazar vets haur ersunuergus

SAYI TEKERLEMELERİ

Meg	terone perg
Ergus	usin çapan
Yerek	govu tek
Çors	dzile nors
Hing	terone ding
Vets	kenafin tets
Oxte	dolabin tuxt e
Ute	terone tute
İne	çulag e hine
Dase	tarkin tas e

Giyag Dağa

Vel

A(r)akage partsenoğa himi
Zartoğun cincexvenin
Kedannive lusin hed

Maşmuke kaloğa himi
Betsxin kaloğa
Arde tsen devoğa kezi

Laşin godremi kidatsi
Mağun mernigu mağr enelçi
Dzağige bidi aşxaris tarnuşi

Tağin çortsav
Puşe aetsav
Yixme gedzgedetsav
Xode petetsav

Açvid patsa, imana anguced
Lus gelli dzağig gelli
Aşxarsal ku tevad
Tun al vel himi